

Uusi juomiskulttuuri valkokankaalla

- oikeushistoriallinen tarkastelu suomalaisista elokuvista vuoden 1969
alkoholiuudistuksen, rakennemuutoksen ja sukupolvien saaton
tulkkina

Jan Elo, 70302

OTM-tutkielma

Oikeushistoria

Turun yliopisto

Oikeustieteellinen tiedekunta

Joulukuu 2018

ELO, JAN: Uusi juomiskulttuuri valkokankaalla - oikeushistoriallinen tarkastelu suomalaisista elokuvista vuoden 1969 alkoholiuudistuksen, rakennemuutoksen ja sukupolvien saaton tulkkina

Pro gradu, 94 s.

Oikeushistoria

Joulukuu 2018

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -järjestelmällä.

Suomessa toteutettiin 1960-luvun aikana huomattava yhteiskunnallinen rakennemuutos modernisaatiota kohti, minkä tärkeäksi kiinnekohdaksi muodostui vuosi 1969, jolloin Suomessa astui voimaan uusi alkoholilaki. Alkoholiuudistuksen kahtena pääkysymyksenä olivat alkoholijuomien vähittäismyynti ja anniskelu maaseudulla ja keskivahvan oluen vapaampi jakelu. Alkoholien helpompi saatavuus lisäsi juojien, juomien ja juomispaikkojen määrää kokonaisvaltaisesti Suomessa. Alkoholilain uudistuksella oli myös merkittävä vaikutus nuorten juomiskäyttäytymiseen, koska laki salli juomisen entistä nuoremmalla iällä. Näiden ohella julkinen humaltuminen sallittiin suomalaisille ensi kertaa. Hallitus uskoi uudistetun alkoholilainsäädännön vaikuttavan ihmisten alkoholikäyttäytymiseen ja siihen liittyviin moraalikäsityksiin positiivisesti, vaikka alkoholia säädeltiin aikaisempaa maltillisemmin.

Tutkielma tarkastelee oikeushistoriallisesti aikakauden suomalaisten elokuvien ja alkoholiuudistuksen yhdistäviä tekijöitä. Näkökulmaksi valikoituu suomalaisten sopeutuminen rakennemuutokseen erityisesti alkoholien avulla, joka on usean aikakauden kotimaisen elokuvan yhteinen teema. Tutkimusaineiston elokuvat jakautuvat kahtia: *Kahdeksan surmanluotia* ja *Yhden miehen sota* pyrkivät kansan moraaliseen valistamiseen alkoholinkäytön suhteen varoittavalla otteellaan, kun taas *Perkele! Kuvia Suomesta* ja *Työmiehen päiväkirja* vapauttamaan kansan alkoholiin liittyvistä ennakkokäsityksistä. Tutkielmassa analysoidaan elokuvien välittämää asennetta alkoholia ja alkoholiuudistusta kohtaan, ja miten elokuvat käsittelevät 60-70-luvun taitteen oikeudellisia- ja sosiaalisia muutoksia Suomessa. Aiheeseen liittyvän tutkimuskirjallisuuden ja lainsäädännön tehtävänä on tarkentaa tutkimusaineiston historiallista kontekstia.

Alkoholiuudistuksen seurauksena suomalaisten juominen ja väkivaltaisuus lisääntyivät sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä tilastollisesti. Tilastot eivät kuitenkaan paljastaneet elokuvien tapaan, kuinka alkoholiuudistus käynnisti koko kansakuntaa ravisuttaneen positiivisen kulttuurireformaation. Aikakaudelle olikin ominaista, että suomalaiset halusivat modernisoitua, vaikka osa koki kaihoa ”menneeseen” sen arvoineen ja ideologioineen.

Asiasanat: oikeushistoria, alkoholilaki, alkoholipolitiikka, rikosoikeus, uudistaminen, rakennemuutos, juomatavat, nuoriso, kulttuurireformi, sensuuri, elokuvatutkimus

Sisällysluettelo

Lähdeluettelo	V
Kirjallisuuslähteet	VII
Lyhenteet	XIX
1. Johdanto.....	2
1.1 Tutkimuskysymykset ja työn rakenne	2
1.2 Rakennemuutos yleisesti ja oikeudellisesti.....	7
1.3 Alkoholilain uudistaminen Suomessa	10
1.3.1 Alkoholin kriminalisoinnin historia.....	10
1.3.2 Vuoden 1969 Alkoholilaki.....	12
1.3.3 Juopumuksen dekriminalisointi tukemaan alkoholilain uudistusta.....	16
1.4 Alkoholiuudistuksen vaikutuksista	18
2. Suomalaisen elokuvan uusi aalto 60-luvun lopussa.....	23
2.1 Levottomat sukupolvet & työväenluokan ryyppäjäisnäytelmät	23
2.2 Elokuvat yhteiskunnan ja kansan historian heijastajana	24
2.3 Tutkimusaineisto	27
3. Kahdeksan surmanluotia (1972) - ”Viina se ol kaiken pahan alku mejän perreessä”	35
3.1 Surmanluodit todellisuuden kuvaaja vai fiktiota todenmukaisilla elementeillä.....	35
3.2 Äkkipikaisuuden kaava = alkoholi ja talousongelmat.....	37
3.3 Kohti armollisempaa suhtautumista alkoholisteihin ja rikollisiin	43
3.4 Väkivallan kehityspiirteet –tilastoista lakimuutoksiin.....	46
3.5 Yhden miehen sota (1973)	50
3.6 Vanhat ryyppäjäisnäytelmät vs alkoholilaki.....	53
4. Salamasota	58
4.1 Juhannustanssit aiheuttaa kohun eduskunnassa.....	58
4.2 Salama oikeudessa KKO 1968 II 16.....	59
5. Fuck off! Images of Finland	65
5.1 Vapautumisen vuosikymmen- Nuoriso saa elämyksiä alkoholista	65
5.2 Perkele! Kuvia Suomesta (1971)	68
6. Työmiehen päiväkirja (1967).....	73
6.1 Luokkavihan jatkuminen historiallisena painolastina	73
6.2 Mielikuva alkoholista työläisten ongelmana ei katoa	77
6.3 Uudet ryyppäjäisnäytelmät vs alkoholilaki	79
7. Tutkimustulokset.....	83
7.1 Alkoholilaki muutti suomalaista yhteiskuntaa, juomiskulttuuria ja väkivaltatilastoja.....	83

7.2 Tutkimusaineisto kuvaa suomalaisten juomista ja sen ympärillä tapahtuvaa rakennemuutosta alkoholiuudistuksen aikana.....	84
7.3 Vanhoissa ryypjäisnäytelmissä uudistumista kuvataan vaikeana prosessina	88
7.4 Salamasota vaikuttaa uusiin ryypjäisnäytelmiin oikeudellisesti ja sisällöllisesti.....	90
7.5 Uudet ryypjäisnäytelmät kertovat yleisen arvomaailman muuttumisesta alkoholilain mukana.....	91
8. Lopuksi.....	94
8.1 Alkoholi vapauden symboli vai ongelma suomalaisille?	94

Lähdeluettelo

Elokuvat

Työmiehen päiväkirja (1967)

Ohjaus, leikkaus ja tuotanto: Risto Jarva

Käsikirjoitus: Risto Jarva, Jaakko Pakkasvirta (ryhmätyön pohjalta)

Kuvaus: Antti Peippo, Lasse Naukkarinen

Äänitys: Jaakko Pakkasvirta, Anssi Blomstedt

Musiikki: Kari Rydman

Ohjaajan apulainen: Kullervo Kukkasjärvi

Miksaus: Ensio Lumes

Valokuvat: Esa Pyysalo

Kuvasaika: 1966 (maaliskuu, heinäkuu – lokakuu, joulukuu)

Tuotantokustannukset: 162 500 mk

Laboratorio: Kurkvaara-Filmi Oy / Jorma Korpinen

Äänimenetelmä: Evan Englund

Äänitysstudio: Antti Peipon asunto, Filmi-ääni Oy, Sektio-ääni Oy

Tiedot saatavissa: <http://www.elonet.fi/fi/elokuva/117745>

Perkele! Kuvia Suomesta (1971)

Ohjaus, suunnittelu, leikkaus Jörn Donner

Ohjaus, suunnittelu, leikkaus, äänitys Erkki Seiro

Ohjaus, suunnittelu, leikkaus Jaakko Talaskivi

Kuvaus Heikki Katajisto, Eero Salmenhaara

Musiikki M. A. Numminen, Jarkko Laine

Miksaus (Finnvox Oy)

Tuotanto: FJ-Filmi Oy

Rahoittaja: Suomen elokuväsäätiö SES 1 500 mk

Tuotantokustannukset: 197 800 mk

Valmistumisvuosi: 1971

Tiedot saatavissa: <http://www.elonet.fi/fi/elokuva/117807>

Kahdeksan surmanluotia (1972)

Ohjaus, käsikirjoitus, kuvaus, tutkimusaineisto: Mikko Niskanen

Kuvaus: Kimmo Simula, Juhani Voutilainen, Juhani Sarro, Seppo Immonen

Leikkaus: Jyrki Rapp

Ääni: Veijo Lehti

Musiikki: Erkki Ertama

Lavastus: Jorma Lindfors

Puvustaja: Pirkko Ahvio

Musiikin äänitys: Kari Tamminen

Järjestäjä: Kaarlo Wilska

Kuvaussihteeri: Helinä Pekkanen

Tutkimusaineisto: Juhani Liedevaara

Tuotanto: Yleisradio / TV 1 / Televisioteatteri Käpy-Filmi Oy

Rahoittaja: Suomen elokuväsäätiö SES 8 629 mk

Tuotantokustannukset: 37 175 mk (Käpy-Filmi Oy:n osuus teatteriversiosta)

Valmistumisvuosi: 1972

Tiedot saatavissa: <http://www.elonet.fi/fi/elokuva/100658>

Yhden miehen sota (1973)

Ohjaus, leikkaus, käsikirjoitus: Risto Jarva

Käsikirjoitus: Jussi Kylätasku

Kuvaus: Antti Peippo, Juha-Veli Äkräs, Erkki Peltomaa

Ääni: Matti Kuortti, Timo Linnasalo

Tuottaja: Kullervo Kukkasjärvi

Tuotanto: Filminor Oy

Rahoittaja: Suomen elokuväsäätiö SES16 189 mk

Tuotantokustannukset: 310 000 mk

Valmistumisvuosi: 1973

Tiedot saatavissa: <http://www.elonet.fi/fi/elokuva/117848>

Kirjallisuus

Anttila, Inkeri & Heinonen Olavi (1977) *Rikosoikeus ja kriminaalipolitiikka*
Forum Oikeustiede. Kustannusosakeyhtiö Tammi Helsinki.

Alasuutari, Pertti (1990) *Raittiusaate ja alkoholismi*. Alkoholipolitiikka Vol. 3 (s.126-132).

Astala, Erkki (1990) *Katsaus elokuv sosiologian teoriaan*

Teoksessa *Elokuva -teorian historia: artikkelikokoelma* (s. 260-290). Kinisjärvi, Raimo & Lukkarila, Matti & Malmberg, Tarmo (toim.). Like kustannus Helsinki.

Bagh von, Peter (1997) *Rikoksen hehku*

Suomen elokuva-arkisto. Otava kirjapaino Oy Helsinki.

Borg-Sundman, Margit (1977) *Yhden naisen sota*

Arvi A. Karisto Osakeyhtiön laakapaino Hämeenlinna.

Danielsson, Petri & Kivivuori, Janne & Savolainen, Jukka (2011)

Theory and Explanation in Contemporary European Homicide Research

Teoksessa *Handbook of European Homicide Research* (s.95-109). Springer New York.

(Saatavissa: http://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-1-4614-0466-8_6)

Desipande, Anirudhi (2004) *Films as historical sources or alternative history*

Economic and Political Weekly, Vol. 39, No. 40 (s. 4455-4459).

Eisner, Manuel (2001) *Modernization, self-control and lethal violence*

British Journal of Criminology 2001 (s. 618-638).

Falk, Pasi & Sulkunen, Pekka (1980) ”*Suomalainen humala valkokankaalla*” - suomalaisen miehen myyttinen fantasia. *Sociologia* 17/4 (s. 257-270).

Falk, Pasi & Sulkunen, Pekka (1987) *Kulttuuri, alkoholi ja alkoholikulttuuri* Alkoholipolitiikka Vol. 46 (s. 314-320).

Ferro, Marc (1983) *Film as an Agent, Product and Source of History*
Teoksessa *Journal of Contemporary History* (s. 357-364) Vol. 18, No. 3, July 1983
Historians and Movies: The State of the Art: Part 1, Sage Publications, Ltd.
(Saatavissa: <http://www.jstor.org/stable/260542>)

Gottfredson, Michael R., & Hirschi, Travis (1990) *A general theory of crime*
Stanford University Press Stanford.

Hakosalo, Heini (1994) *Jääkäri mentaliteetti*
Teoksessa *Elokuva ja analyysi -Katsauksia elävän kuvan erittelyyn ja tulkintaan* (s. 31-50).
Kinisjärvi, Raimo & Malmberg, Tarmo & Sihvonen, Jukka (toim.). Suomen elokuva-arkiston
julkaisuja. Painatuskeskus Oy Helsinki.

Heinonen, Visa (2005) *Kultainen 60-luku*
Teoksessa *Suuret Ikäluokat* (s.145-166). Karisto, Antti (toim.). Vastapaino Oy Tampere.

Hernesniemi, Marja (1970) *Huumausaineiden käyttö asevelvollisten nuorten keskuudessa syksyllä 1968*. Sosiaalinen Aikakauskirja 63 (s.193-207).

Häikiö, Martti (2007) *Alkon historia - valtion alkoholiliike kieltolain kumoamisesta Euroopan unionin kilpailupolitiikkaan 1932-2006*. Otava Keuruu.

Härkönen, Tero (2012) *Päihdehuoltolainsäädännön kehittyminen Suomessa -Nykyisen päihdehuoltolain muotoutuminen ja siihen johtaneet tekijät*
Itä-Suomen yliopisto (pro - gradu tutkielma). Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Historian- ja maantieteiden laitos, Suomen historia.

Inglehart, Ronald (1977) *The Silent Revolution*
-*Changing Values and Political Styles among Western Publics*

Princeton University Press Princeton.

Inglehart, Ronald (1990) *Culture Shift in Advanced Industrial Society*

Princeton University Press Princeton.

(Saatavissa: <http://quod.lib.umich.edu/h/humfig/11217607.0002.206/--decivilization-in-the-1960s?rgn=main;view=fulltext>)

Jaakkola, Risto (1971) *Päihdetapaukset Suomen kouluissa vuosina 1968 ja 1969*

Sosiaalinen Aikakauskirja 3 (s.223-230).

Jyränki, Antero (1970) *Ylipäällikkyyden luovuttamisesta*. Lakimies 1970/2 (s. 694-706).

Kaartinen, Aija (2009) *Ruotsalaisen alkoholipolitiikan ja -kulttuurin pitkä kaari*

Yhteiskuntapolitiikka 74 (s. 93-95).

(Saatavissa <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/26573/kaartinen.pdf?sequence=2>)

Kaartinen, Aija (2011) *Kansan raittiudeksi ja kotien onneksi*

Naisten kieltolakimielipiteet ja toiminta kieltolain puolesta ja sitä vastaan 1919–1932.

Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Bibliotheca historica.

Kalela, Jorma (1993) *Aika, historia ja yleisö*

Kirjoituksia historiantutkimuksen lähtökohdista. Poliittisen historian laitos Turun yliopisto.

Kallenautio, Jorma (1979) *Kieltolaki ja sen kumoaminen puoluepoliittisena ongelmana*.

Väitöskirja, Tampereen yliopisto, Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 31. Gummerus Jyväskylä.

Karkama, Pertti (1971) *Sosiaalinen konfliktromaani. Rakennetutkimus suomalaisen*

yhteiskunnan realismin pohjalta. Kustannusyhtiö Tammi Helsinki.

Kempainen, Jukka (1990) *Oikeus kulttuuri-ilmiönä*

Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 1/1990. Valtion painatuskeskus Helsinki.

Kempainen, Jukka (1990) *Tätä kaikki asianomaiset noudattakoot -Korkein Oikeus, Laki ja*

Yhteiskunta 1918-1990. VAPK-Kustannus Helsinki.

Kemppinen, Kullervo (2000) *Laamanni muistelee*. WSOY Helsinki.

Kekkonen, Jukka & Ylikangas, Heikki (1982) *Vapausrangaistuksen Valtakausi -Nykyisen seuraamusjärjestelmän historiallinen tausta*

Oikeuden yleistieteiden laitos, Helsingin yliopisto. Monistuspalvelu Painatusjaos Helsinki.

Kekkonen, Jukka & Korpijaakko, Kaisa & Ylikangas, Heikki (1985)

Oikeudellisen sääntelyn kehityslinjoja. Gaudeamus Ab, WSOY Helsinki.

Kekkonen, Jukka (1997) *Oikeudellisen muutoksen tutkimisesta –Minun Metodini*

Teoksessa *Minun Metodini* (s.131-150). WSOY Lakitieto Helsinki.

Kekkonen, Jukka (1999) *Suomen oikeuden historiallisia kehityslinjoja*

Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Hakapaino Oy Helsinki.

Kinisjärvi, Raimo & Malmberg, Tarmo & Sihvonen, Jukka (toim.) (1994)

Elokuva ja analyysi -Katsauksia elävän kuvan erittelyyn ja tulkintaan

Suomen elokuva-arkisto, Painatuskeskus Oy Helsinki.

Kotkas, Toomas (2007) *Michel Foucault'n käsitys oikeuden ja liberaalin poliittisen*

rationaliteetin välisestä suhteesta. Teoksessa *Oikeus ja Poliittikka –filosofisia esseitä* (s. 57-104)

Gylling, Heta Aleksandra & Nuotio, Kimmo (toim.)

Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat. Edita Prima Oy Helsinki.

Kuusi, Hanna (2004) *Alkoholi, hallinta ja identiteetti 1960-luvun Suomessa*

Suomalaisen kirjallisuuden Seura, Hakapaino Oy Helsinki.

Kuusi, Hanna & Kilpiö, Kaarina & Peltonen, Matti (toim.) (2006)

Alkoholien vuosisata suomalaisten alkoholiolojen käännteitä 1900-luvulla

Suomalaisen kirjallisuuden Seura. Hakapaino Oy Helsinki.

Kuusi, Pekka (1956) *Alkoholijuomien käyttö maaseudulla*

-Kokeellinen tutkimus alkoholijuomien käytöstä eräissä maalaiskunnissa ja kauppaloissa.

Väkijuomakysymyksen tutkimussäätiö, nro 3, 1956. Helsinki.

Lappi-Seppälä, Tapio (2011) *Vaikuttivatko lainmuutokset? Pohdintoja rikosoikeudellisen järjestelmän muutosvaikutuksista Teoksessa Lainvalmistelu, Tutkimus ja Yhteiskunta, Jyrki Talan juhla kirja* (s. 165-206) Pakarinen, Auri & Hyvärinen Anna & Ervasti, Kaijus (toim.) Oikeustieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto.

Lappi-Seppälä, Tapio (2013) *Kriminaalipolitiikan muutostrendejä Teoksessa Rikosoikeuden muutos 1960-luvulta 2010-luvulle Pekka Koskisen (1943-2011) muistojulkaisu* (s. 17-52) Lahti, Raimo (toim.) Forum Iuris, Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut, Helsinki.

Lahti, Raimo (2013) *Kriminaalipolitiikka ja rikosoikeus -Suomalainen kriminaalipolitiikka Teoksessa Näkökulmia teoriaan ja käytäntöön. Tapio Lappi-Seppälän juhla kirja* (s.11-26). Ville Hinkkanen ja Leena Mäkipää (toim.) Forum Iuris, Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut, Helsinki.

Matikkala Jussi (1998) *Rikosoikeuskomitea ja rikosoikeuden kehitys Lakimies* 8/1998 (s. 1325–1340).
(Saatavissa <https://www.edilex.fi/lakimies/2241>)

McCall, Patricia L. & Nieuwbeerta, Paul (2007) *Structural covariates of homicide rates. A European city crossnational comparative analysis.* Homicide Studies 11 (s.167–188).

Merton, Robert K. (1938) *Social structure and anomie* American Sociological Review 3 (s.672–682).

Metso, Leena & Mustonen, Heli & Mäkelä, Pia & Tuovinen, Eeva Liisa (2002) *Suomalaisten juomatavat vuonna 2000. Taulukkoraportti vuoden 2000 tutkimuksen perustuloksista ja vertailuja aiempiin juomatapatutkimuksiin* Aiheita 3/2002. Stakes Helsinki.

Mustonen, Heli & Mäkelä, Pia & Tigerstedt, Christoffer (toim.) (2010) *Suomi juo - Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008* Terveystieteiden tutkimuskeskus, Yliopistopaino Helsinki.

Mäkelä, Klaus (1971) *Alkoholitutkimus ja alkoholipolitiikka*

Alkoholipolitiikka Vol. 35 (s. 49-59)

(Saatavissa: <https://julkari.fi/handle/10024/128227>)

Nykänen, Elina (2001) *Salamasota*

-Arvomaailmojen ristiriita Juhannustanssit-kohussa 60-luvulla.

Jyväskylän yliopisto. Pro gradu –työ.

Paavolainen, Pentti (1992) *Teatteri ja suuri muutto. Ohjelmistot sosiaalisen murroksen*

osana 1959-1971. Kustannus Oy Teatteri Jyväskylä.

Peltonen, Matti (2002) *Remua ja Ryhtiä – alkoholiolot ja tapakasvatus 1950-luvun Suomessa*

Tammer-Paino Tampere.

Rosenstone, Robert A. (1995) *The Historical Film as Real History*

Film-History, Vol. 5, Nro.1 (s. 5-23).

Salama, Hannu (1964) *Juhannustanssit.* Otava Keuruu.

Santtila, Pekka & Canter, David & Elfgren, Thomas & Häkkänen, Helinä (2001).

The structure of crime-scene actions in Finnish homicides

Homicide Studies 5/4 (s.363–387).

Savolainen, Jukka (2010) *Class, inequality, and the etiology of crime*

Teoksessa *International handbook of criminology* (s. 541-566).

Shoham Shlomo Giora. & Knepper, Paul & Kett, Martin (toim.),

Taylor & Francis Group New York.

(Saatavissa: <http://www.crcnetbase.com/doi/abs/10.1201/9781420085525-c19>)

Sirén Reino & Honkatukia Päivi (toim.) (2005)

Suomalaiset väkivallan uhreina. Tuloksia 1980-2003 kansallisista uhrihaastattelututkimuksista

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 216, Helsinki.

Simpura, Jussi (1977) *Tilastoimaton alkoholin kulutus uuden alkoholilain aikana*
Alkoholipolitikka Vol.42 (s.107-117).

Steinbock, Dan (1985) *Taideteos ja taidekasvatus. Niskasen, Mollbergin, Salaman ja Turkan töitä yhteiskunnallisesta ja strukturalistisesta näkökulmasta*
Gaudeamus Kirja Jyväskylä.

Suomen kansallisfilmografia 6 (2002) *vuodet 1957-1961*
Uusitalo Kari (toim.) Edita Helsinki.

Suomen kansallisfilmografia 7 (2002) *vuodet 1962-1970*
Uusitalo Kari (toim.) Edita Helsinki.

Suomen kansallisfilmografia 8 (2002) *vuodet 1971-1980*
Uusitalo, Kari (toim.) Edita Helsinki.

Suonoja, Kyösti (1992) *Kansalaisten parhaaksi –yhteistuntoa ja politiikkaa.*
Teoksessa *Suuriruhtinaskunnasta hyvinvointivaltioon 1939-1992*
-Sosiaali - ja terveysministeriö 75 vuotta (s. 323 -704). Pekka Haatanen ja Kyösti Suonoja
(toim.). Sosiaali -ja terveysministeriö, Helsinki.

Tarnaala, Eerik (2006) *Kuinka alkoholismista tuli sairaus 1950-luvulla*
Teoksessa *Alkoholin vuosisata suomalaisten alkoholiolojen käännteitä 1900-luvulla* (s. 218-
256). Kilpiö, Kaarina & Kuusi, Hanna & Peltonen, Matti (toim.) Suomalaisen kirjallisuuden
Seura. Hakapaino Oy Helsinki.

Tigerstedt, Christoffer (2002) *Nuoret ja Alkoholi*
Alkoholi- ja huumeutkijain Seura & Nuorisotutkimusverkosto. Hakapaino Oy Helsinki.

Toiviainen, Sakari (1983) *Risto Jarva*
Suomen elokuva-arkisto A 3. Valtion painatuskeskus Helsinki.

Toiviainen, Sakari (1996) *Elokuva -estetiikka*
Suomen elokuva-arkiston julkaisuja. Oy Edita AB Helsinki.

Toiviainen, Sakari (1999) *Tuska ja hurmio -Mikko Niskanen ja hänen elokuvansa.* Suomalaisen kirjallisuuden Seura -Helsinki. Suomen elokuva-arkiston julkaisuja. Gummerus Kirjapaino Oy Jyväskylä.

Toiviainen, Sakari (2002) *Levottomat sukupolvet -uusin suomalainen elokuva* Suomen elokuva-arkiston julkaisuja-Suomalainen kirjallisuuden seura. Gummerus Kirjapaino Oy Jyväskylä.

Tuominen, Marja (1991) ”*Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia*” Sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa. Otava Keuruu.

Tuori, Kaarlo (2002) *Foucault'n Oikeus –kirjoituksia oikeudesta ja sen tutkimisesta* WSOY Lakitieto. Tummavuoren kirjapaino Oy Vantaa.

Törnudd, Patrik (1966) *Juopumussakot kriminaalipoliittisena ongelmana* Alkoholipolitiikka 1966/6 (s.310-320).

Verkko, Veli (1951) *Homicides and suicides in Finland and their dependence on national character.* Scandinavian Studies in Sociology 3. G. E. C. Gads Forlag Koebenhavn.

Virolainen, Jyrki (2008) *Salaman jumalanpilkkaoikeudenkäynti (KKO 1968 II 16)* (Saatavissa: <http://jyrkivirolainen.blogspot.fi/2008/11/salaman-jumalanpilkkaoikeudenkynti.html>)

Virolainen, Jyrki & Martikainen, Petri (2003) *Pro & Contra –tuomion perustelemisen keskeisiä kysymyksiä.* Talentum Media Oy. Gummerus Kirjapaino Oy Saarijärvi.

Lehdet

Delahaye, Michel *Cahiers du Cinéma avril-mai 1968* (s. 200-201) (Työmiehen Päiväkirja)

Eteläpää, Heikki *Uusi Suomi* 28.2., 23.4., 26.4.1967. (Työmiehen Päiväkirja)

Jaakkola, Risto *Uusi Suomi* 30.4.1967 (Työmiehen Päiväkirja)

Jokipii, Markku *Uusi Suomi* 17.9. 1972 (Kahdeksan Surmanluotia)

Karkama, Pertti *Helsingin Sanomat* 7.4.1972 (Sosiaalinen konflikti suomalaisissa romaaneissa -aiheena)

Liisa Pasasen -haastattelu *Apu-lehti* 17/1972 (Kahdeksan surmanluotia)

Stålhammar, Leo *Suomenmaa* 23.3.1971 (Perkele! Kuvia Suomesta- Fuck off! Images of Finland)

Talaskivi, Paula *Helsingin Sanomat* 23.4.1967 (Työmiehen Päiväkirja)

Muut lähteet

Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti (2015)

Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa

Katsauksia 4/2015. Helsingin yliopisto www.helsinki.fi/krimo

Sirén, Reino (2006) *Väkivallan kehityspiirteet maassamme*

Seminaarissa ”Väkivallan tutkimuksen ja käytännön työn kohtaaminen”, 14.-15.11.2006.

Saatavissa <https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=a70f54f5-218a-4ce0-afcf-d8e6b279dbf9>

Sosiaali- ja terveysministeriö (2013) *Arviomuistio alkoholilain uudistamistarpeista*

Valtiopäiväasiakirjat

HE 51/1937 Hallituksen esitys määrärahan myöntämisestä alkoholistihuoltolain rakentamista varten.

HE 138/1959 Hallituksen esitys raittiushuoltolaiksi.

HE 39/1965 Hallituksen esitys laiksi aluevaihdon toimittamisesta valtion ja Oy Alkoholiliike Ab nimisen yhtiön välillä.

HE 82/1967 Hallituksen esitys eduskunnalle alkoholilaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi.

HE 96/1967 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi alkoholijuomaverosta ja siihen liittyviksi laeiksi.

HE 175 /1967 Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain juopumusrikosta koskevien säännösten muuttamisesta.

(Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140291>)

HE 1/1972 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kuolemanrangaistuksen poistamisesta rangaistusjärjestelmästä 343/1972.

HE 175/1974 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi alkoholilain muuttamisesta.

HE 148/1975 Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi alkoholilain sekä keskioluesta annetun lain muuttamisesta.

HE 85/1977 Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi keskioluesta annetun lain ja alkoholilain 1 §:n muuttamisesta.

HE 119/1994 Hallituksen esitys eduskunnalle alkoholilaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi.

(Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1994/19940119>)

KM 1967:12. Seksuaalirikoskomitean mietintö.

KM 1976:72 Rikosoikeuskomitean mietintö rikosoikeuden kehityksestä.

730/1968 Sosiaali- ja terveysministeriön päätös alkoholijuomien tuonnin rajoittamisesta eräissä tapauksissa.

KKO 1968-II-16 Hannu Salaman oikeudenkäynti

Valtiopäivät 1930, pöytäkirja I

Lait & Asetukset

512/1961 Asetus eräiden väkijuomain alkoholipitoisuudesta

568/1968 Asetus alkoholilain 98 §:ssä tarkoitettujen varojen jakamisesta ja käyttämisestä

729/1968 Asetus alkoholijuomien myynnistä Suomen ja ulkomaiden välillä kulkevissa suomalaisissa aluksissa

763/1968 Asetus alkoholijuomaverosta annetun lain täytäntöönpanosta ja soveltamisesta

39/1889 Rikoslaki

57/1936 Irtolaislaki

60/1936 Alkoholilaki

96/1961 Laki päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien huollosta

459/1968 Alkoholilaki

462/1968 Laki keskioluesta

464/1968 Laki keskioluen ja vahvan oluen valmisteverosta

463/1968 Laki alkoholijuomaverosta

466/1968 Laki alkoholiyhtiön verovelvollisuudesta kunnallisverotuksessa

Taulukot

Taulukko 1: *Suomen teollisuustuotannon kasvun vuodet volyyymi-indeksi 1925-2006.*

(<http://www.stat.fi/tup/suomi90/toukokuu.html>)

Taulukko 2: *Alkoholin kokonaiskulutus litroina sataprosenttista alkoholia asukasta kohti vuosina 1958–2009, eriteltyinä tilastoimattomaan ja tilastoituuun kulutukseen.*

(<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80301/371e1e08-9bc1-47ea-81aa-68b04f27088c.pdf>)

Taulukko 3: *Tilastoitu henkirikollisuus Suomessa vuosina 1754-2014.*

(<http://m.findikaattori.fi/fi/97>)

Taulukko 4: *Alkoholitauteihin ja alkoholimyrkytyksiin kuolleet vuosina 1969-2015.*

(<http://www.findikaattori.fi/fi/table/65>)

Taulukko 5: *Päihtyneenä säilöön otetut vuosina 1970-1985.*

(Tilastokatsauksia 1977 nro 245. Poliisin tietoon tullut rikollisuus. SVT XXIII A:112.19)

Taulukko 6: *Surmattujen määrä eroteltuna viisivuotiskausittain.*

(https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152467/Kuolemaa_johtanut_vv.pdf?sequenc=7.)

Taulukko 7: *Pahoinpitelyrangaistuksista tuomitut vuosina 1969-1971.*

(KM 1976:72. Rikoskomitean mietintö.)

Taulukko 8: *Itsemurhan tehneiden määrä 1921-2015.*

(<http://findikaattori.fi/fi/10>)

Taulukko 9: *Tahallisen väkivallan aiheuttamat kuolemat ikäryhmien mukaan.*

(https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/164434/Katsauksia_14_Rikollisuustilanne_2015_2016.pdf. Rikollisuustilanne 2015,20.)

Lyhenteet

AlkoL= Alkoholilaki 459/1968

AlkoL(2)= Alkoholilaki 1143/1994

HE hallituksen esitys

HO hovioikeus

L laki

RL rikoslaki 39/1889

(JOHDANTO)

1. Johdanto

1.1 Tutkimuskysymykset ja työn rakenne

Nyt ei oo enää varaa tunteisiin. Syksyllä minä olin pahimmin alamaissa kun pankin maksut eräänty (...)

Nyt saa kyllä viinoittelut loppua ja rahat pysyy mun takanani, muuten tää menee ranttaliksi.¹

Suomessa toteutettiin 1960-luvun aikana rakennemuutos, jonka seurauksena maassa siirryttiin kontrolliyhteiskunnasta liberaalimmaksi valtioksi. Kyseiselle vuosikymmenelle ajoittui monta merkittävää tapahtumaa suomalaisessa yhteiskunnassa, joissa tiivistyivät vuosikymmenten aikana kasaantuneet ongelmat ja toiveet. Elettiin myös vahvaa nuorisokulttuurin nousun aikaa. Tämä gradu tarkastelee, miten suomalaiset elokuvat käsittelivät näitä 60-70-luvun taitteen oikeudellisia- ja sosiaalisia muutoksia Suomessa. Näkökulmaksi valikoituu suomalaisen sopeutumisen tähän rakennemuutokseen erityisesti alkoholin avulla, joka on usean aikakauden kotimaisen elokuvan yhteinen teema. Tärkeäksi kiinnostuskohdaksi muodostuu vuosi 1969, jolloin Suomessa astui voimaan uusi alkoholilaki. Alkoholi oli yksi niistä harvoista iloista, johon useimmilla kansalaisilla oli varaa, mutta liikaa nautittuna tuntui aiheuttavan valtiolle päänsärkyä, lakiuudistuksenkin jälkeen.

Gradussa on tarkoitus pohtia, että pystyttiinkö uudella alkoholilailalla muuttamaan ihmisten alkoholikäyttäytymistä ylipäätään toivotulla tavalla. Miksi alkoholiuudistus tehtiin juuri kyseisenä hetkenä ja minkälaisia vaikutuksia sillä oli suomalaisiin elokuviin? Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- 1) Miten ja miksi vuonna 1969 säädetty alkoholilaki muutti suomalaista yhteiskuntaa, juomiskulttuuria ja väkivaltatilastoja?
- 2) Minkälaisena ja miksi suomalaisten juomista ja sen ympärillä tapahtuvaa rakennemuutosta kuvataan alkoholilain uudistuksen ajanjaksolle sijoittuvissa suomalaisissa elokuvissa?
- 3) Miten 60-luvun rakennemuutos, alkoholilain uudistus ja yleinen arvomaailman muuttuminen vaikuttivat suomalaisiin, ja miten tätä kuvattiin elokuvissa?

¹ Yhden miehen sota (1973).

Gradu rakentuu seuraavalla tavalla. Luvussa 1 käsittelen Suomessa 1960-luvun aikana tapahtunutta rakennemuutosta yleisellä tasolla, ja kuinka rakennemuutos vaikutti suomalaiseen yhteiskuntaan oikeudellisesti kontrollipolitiikan lievenemisenä. Nostan esille yksittäisiä lakeja ja oikeudellisia rakennelinjauksia, jotka toteuttivat tätä tarkoitusta. Tämän jälkeen esittelen vuoden 1969 alkoholilain tuomia muutoksia sitä edeltäneeseen tilanteeseen. Hallituksen esityksestä löytyvät parhaiten uuden lain ensisijaiset tavoitteet ja päämäärät, jotka toimivat tukena lopullisen lain sanamuodon ymmärtämiselle. Käyn läpi myös tutkimuskirjallisuudessa ilmenneitä tärkeitä tilastoja uudistuksen vaikutuksista, jotka näkyivät mm. alkoholikulutuksen ja henkikirjallisuuden nousuna Suomessa.

Alkoholiuudistuksen vaikutukset näkyivät yhteiskunnassa:

- 1) mahdollisuutena ostaa alkoholia helpommin (olutravintoloista ja maaseudun kaupoista)
- 2) lisääntyneenä juomisena
- 3) lisääntyneenä väkivaltana

ja 60-luvun lopulla syntyneet uudet alkoholinkäyttötavat toimivat:

- 4) suomalaisten muuttuvan sosiaalisen identiteetin rakennusaineena
- 5) keinona käsitellä taloudellisia ja sosiaalisia epäonnistumisena
- 6) ”keinotekoisena” tapana erotella luokkaeroja

Näiden muutosten tuloksena suomalaisessa yhteiskunnassa siirryttiin vähitellen korostamaan yksilökeskeisyyttä, joka tarkoitti, että valtio suuntasi huomionsa resurssien mahdollistamiseen jokaiselle ja pyrki vähentämään kollektiivista kontrollipolitiikkaa. Toisaalta yhteiskunnan muutokset saivat aikaan epäselvyyttä siitä, mihin suuntaan Suomi oli tarkalleen menossa. Monet halusivat modernisoitua, kun taas osa ihmisistä koki kaihoa ”menneeseen” Suomeen sen arvoineen ja ideologioineen. Kulttuuri politisoitui merkittävästi ja sukupolvien väliset erot kasvoivat entistä enemmän, mitä seurasi myös nuorison vahva esiintulo.²

Oikeushistorioitsija Jukka Kekkonen on tutkimuksessaan tarkastellut oikeudellisen muutoksen ja akateemisen tutkimuksen yhdistämistä. Kekkonen on vaikuttanut tutkielmaani kahdella tavalla; *ensinnäkin* hän on tutkimuksessaan jaotellut perusteellisesti 60- ja 70-luvulla tehtyjä oikeudellisia rakennemuutoksia, uudistuksia ja niihin liittyviä lakeja, mitkä linjaavat omaa analyysiäni kauttaaltaan. Kysymys siitä, miten tutkija erittelee tapahtunutta eri tasoilla ja analysoi oikeudellista muutosta on juuri yksi tapa jakaa alan tutkijat eri koulukuntiin

² Kekkonen 1999, 119.

(taustasyyt, tutkimuksen tavoitteet ja suhde muihin oikeudenaloihin). Yhteistä eri koulukunnille onkin, että niissä painotetaan oikeudellisen muutoksen analysoimista ja aikakauden ominaispiirteitä. *Toiseksi* Kekkonen on pyrkinyt osoittamaan, että 60-luvun rakennemuutos käynnisti laajemman tieteellisen murroksen, jossa oikeudellisen muutoksen selittäminen nousi keskeiseksi tehtäväksi. Tässä uudessa paradigmassa vertailtiin historiallisiin tapahtumiin ja -ilmiöihin liittyviä yleisiä säännönmukaisuuksia kokonaisvaltaisemmin. 60- ja 70-luvuilla oikeushistorian näkökulma laajentuikin sosiaalishistorian ja yhteiskuntatieteiden suuntiin, ja tieteenalojen väliset raja-aidat mataloituiivat.³ Gradussani pyrinkin tarkastelemaan oikeushistoriallisesti aikakauden suomalaisten elokuvien ja alkoholiuudistuksen yhdistäviä tekijöitä.

Luvussa 2 käyn läpi tutkimusaineistoni elokuvat ja tutkimuskirjallisuuden kautta nousevia käsityksiä elokuvien suhteesta yhteiskuntaan. Ovatko elokuvat todenmukainen heijastus yhteiskunnasta, ja voiko niitä käyttää oikeushistoriallisena tutkimusaineistona? Aikakaudelle oli ominaista rajojen rikkominen taiteessa, ts. kulttuurireformaatio, jonka valtion sensuurit lopulta sallivat. Uudet auteurs eli elokuvantekijät ja muut taiteilijat astuivat näyttämölle haastamaan vanhat tekijät. Ylilyönneiltäkään ei kuitenkaan vältytty, ainakaan valtion näkökulmasta katsottuna. Hannu Salaman teos *Juhannustanssit* sai jumalanpilkkasyytteen, kun humalainen Hiltunen pilkkasi Jumalaa kirjan sivuilla. Jumalanpilkkasyyte osoitti, että Suomi ei ollut lain tasolla edelleenkään sekularisoitunut tai sensuurista täysin vapaa, kuten taiteilijat olivat toivoneet.

Marc Ferro on kirjoittanut elokuvataiteen ja historian välisestä tärkeästä siteestä, ja elokuvasta ylipäättään historiallisena ajanjakson kuvaajana. Ferron tekemässä mentaliteettitutkimuksessa nostetaan esille elokuvien tärkeys juuri kansojen arvohistorian rakentajana ja ymmärtäjänä. Ferrosta elokuvat heijastavat yhteiskuntaa monellakin tapaa, joka tekee elokuvista huomionarvoisia historiallisia lähteitä. Hänelle elokuvat ovat tutkimuskohteina samanaikaisesti sekä historian tuotteita että uusia historiallisia näkökulmia tutkittavasta ajasta. Elokuvien valintaa tutkimusaineistoksi perustelenkin juuri sillä, että ne edustavat suomalaisen kansan ääntä tai -mentaliteettia, kun taas lait edustavat enemmän kansan päättäjien ääntä.⁴

Luvuissa 3-6 analysoin yksityiskohtaisesti tutkimusaineistoni elokuvien kohtausten kautta yleistä asennetta alkoholia kohtaan ja alkoholiuudistuksen vaikutuksia. Kohtausten valintaan

³ Kekkonen 1997, 131-137.

⁴ Ferro 1983, 357-364.

on vaikuttanut alkoholin esiintyminen niissä keskeisessä roolissa joko dialogissa tai kuvattavassa näkymässä. Aiheeseen liittyvän tutkimuskirjallisuuden ja lainsäädännön tehtävänä on tarkentaa aineiston historiallista kontekstia. Lukujen loppuun teen lyhyen yhdenvedon elokuvien suhteesta uudessa alkoholilaissa tehtyihin muutoksiin.

Tutkimusaineistoni elokuvat voidaan jakaa kahtia: vanhoihin ja uusiin ”ryyppäjäisnäytelmiin”. Tutkielman ryyppäjäisnäytelmän käsitteen pohjana on elokuvatutkija Sakari Toiviaisen huomio siitä, että *Suomessa on tehty useita elokuvia murhenäytelmistä eli ryyppäjäisnäytelmiä*. Näillä hän viittaa henkilökohtaisiin tragedioihin, joiden teemana on yleensä alkoholi, väkivalta tai molemmat.⁵ Jaon taustalla ei ole elokuvien ajallinen valmistusaika, vaan elokuvantekijöiden välittämä asenne alkoholiin. Vanhat ryyppäjäisnäytelmät pyrkivät kansan moraaliseen valistamiseen alkoholinkäytön suhteen, kun taas uudet vapauttamaan alkoholiin liittyvistä ennakkokäsityksistä. Ryyppäjäisnäytelmien keskiössä on kuitenkin uusi alkoholilaki, joka antoi elokuvantekijöille syyn nostaa suomalaisten juomisen keskustelunaiheeksi jälleen kerran. Alkoholin aiheuttamien vaikutusten pohtiminen ei ollut Suomessa sinänsä uutta, sillä kotimaisessa raittiusvalistuksen lentolehtisten historiassa oli jo käsitelty alkoholin uhkakuvia hyvin mustavalkoisella ja tuomitsevalla tavalla.⁶ Myös 1930-luvun poliisien ammattilehdistä voitiin lukea moraalisia kehotuksia rangaista yöllisessä puistossa nukkuvaa humalaista, koska tämä herätti pahennusta.⁷

Analyysini perusteella tutkimusaineiston vanhoissa ryyppäjäisnäytelmissä alkoholiin liitetään seuraavanlaisia miellelyhtymiä:

pahe, taloudellisten ongelmien aiheuttaja, moraalisesti kyseenalainen, yksityinen ja salainen, työläisten miesten juoma, paikallinen, vanhan suomalaisen liikajuomisen ja alkoholismien stereotypian vahvistaja.

Uusissa ryyppäjäisnäytelmissä alkoholiin liitetään seuraavanlaisia miellelyhtymiä:

nautinto, toiveiden ja haaveiden mahdollistaja, ryhmähengen rakentaja, miesten ja naisten juoma, luokkaerojen poistaja, julkinen, matkustuskulttuuriin kuuluva, uuden kansainvälisen identiteetin rakentaja.

⁵ Toiviainen 2002, 162.

⁶ Peltonen 2002, 18, 39.

⁷ Kuusi & Kilpiö & Peltonen 2006, 7.

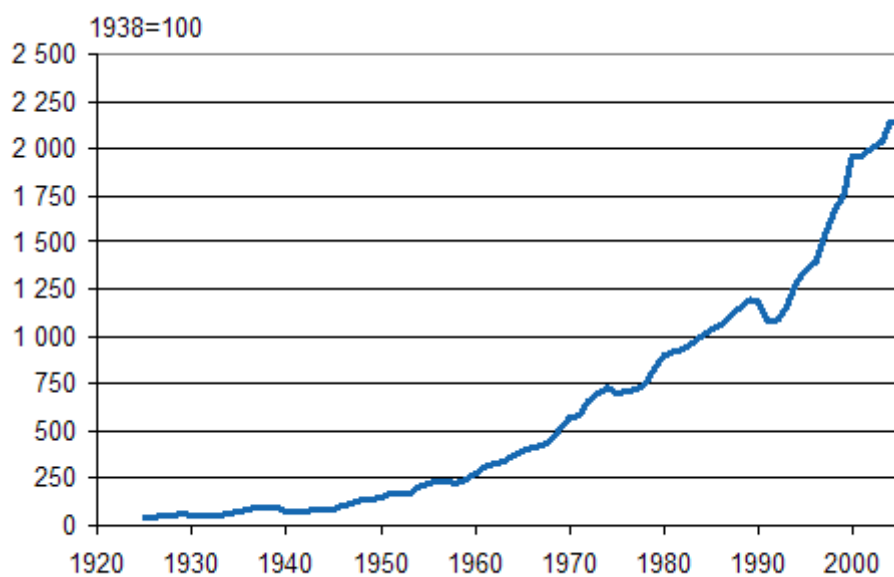
Luvussa 7 käsittelen tutkimustuloksia ja teen yhteenvetoa alkoholiuudistuksen onnistumisesta. Tuon luvussa esille samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia, joita havaitsin elokuvien välillä. Lopuksi pohdin vielä tutkielmassani ilmenneitä kysymyksiä, joihin tulevaisuudessa kannattaa syventyä.

Alkoholiuudistus otettiin alussa innolla kaikkialla vastaan, vaikka sen pelättiin johdattavan Suomen kansan huonolle tielle, rattijuopumuksiin ja väkevämpiin juomiin. Uusien elokuvantekijöiden elokuvissa alkoholi kuitenkin esitettiin positiivisessa valossa, mainituista vaaroista huolimatta, koska useimmat heistä kokivat sen sellaisella tavalla. Toisaalta alkoholin vaaroja käsiteltiin osassa elokuvia edelleenkin, kuten suomalaisessa elokuvakulttuurissa oli aiemmin ollut tapana.

1.2 Rakennemuutos yleisesti ja oikeudellisesti

Suomessa toteutettiin 1960-luvun aikana huomattava yhteiskunnallinen rakennemuutos modernisaatiota kohti, minkä tuloksena yhteiskunnassa muuttuivat samanaikaisesti useat lait, instituutiot ja tukiverkostot.⁸ Kaupungistuminen, palveluelinkeinoalojen laajentuminen maatalouden vähentyessä ja nuorisokulttuurin esiinmarssi olivat nousevia ilmiöitä. Sosiaalishistorioitsija Matti Peltosen mukaan tällainen kehitys oli täyskäännös siihen 50-luvun lopun Suomeen, jolloin metsäteollisuus vielä sitoi huomattavan joukon perheitä maaseudulle.⁹

Suomen talous oli 1960-luvulla erittäin vakaa. Tämä ilmeni maamme teollisuustuotannon tasaisena kasvuna, jota kesti aina vuosikymmenen loppuun saakka. 1970-luvun alkua varjostivat hetkellinen kansainvälinen öljykriisi, metallialan lakko ja talouden lyhyt taantuma, joista kuitenkin selvitettiin talouspolitiikan kiristämällä ja kaupalla Neuvostoliiton kanssa. Näillä eväin Suomi piti tuotantonsa noususuhdanteisena vuoteen 1975 asti.¹⁰

Taulukko 1: Suomen teollisuustuotannon kasvun vuodet volyyymi-indeksi 1925-2006 (1938=100).

⁸ Tuominen 1991, 76.

⁹ Peltonen 2002, 16.

¹⁰ Tuominen 1991, 68-72. Saatavissa: <http://www.stat.fi/tup/suomi90/toukokuu.html>.

Jukka Kekkonen kirjoittaa, että rakennemuutos vaikutti myös suomalaiseen oikeuselämään ja kulttuuriin monien uudistusten muodossa, joita vuoden 1966 eduskuntavaaleissa eduskuntaenemmistön saanut vasemmisto kannatti. Ajanjaksolle ominaista olivat suunnittelu- ja sääntelyoptimismi, jonka kantavana ajatuksena oli usko siihen, että yhteiskunnallisiin ongelmiin voitiin vaikuttaa oikeudellisin keinoin. Hän jakaa nämä oikeudellisesti tehdyt rakennemuutokset seuraavasti kolmeen pääryhmään 60-80-luvun Suomessa: 1) oikeusturvan, 2) oikeusaseman (sosiaaliryhmien-, vähävaraisten- ja taloudellisten erojen vähentäminen) ja 3) hyvinvointivaltion parantamiseen tähdänneet uudistukset (kansaneläkelaitos ja peruskoulujärjestelmä). Oikeusturvaa koskivat erityisesti huoltoapulaki (1970), mielisairaslaki (1977), lastensuojelulaki (1983) ja lakiin päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien huollosta (1985).¹¹ Rikosoikeudellisten sääntöjen uudelleenkirjoitus johti myös rangaistusasteikkojen maksimien ja minimien lieventämiseen, kun kuolemanrangaistus poistettiin Suomessa vuonna 1972 ja kuritushuonerangaistus vuonna 1974.¹² Kontrollipolitiikan yleistä lieventymistä heijastivat valtion laajentunut mahdollisuus luopua toimenpiteiden käyttämisestä (1967), mahdollisuus rangaistusasteikosta poikkeamiseen (1973) ja pakkolaitosjärjestelmän muutokset, jossa vain toistuviin väkivaltarikoksiin syyllistyneet voitiin määrätä pakkolaitokseen.¹³

Yksittäisten lakiuudistusten lisäksi, 1960-luvun lopulla arvioitiin uudelleen rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää yleisellä tasolla.¹⁴ Rikosoikeudessa siirryttiinkin puhtaasta rankaisemisesta kohti rikollisen omaa vastuun ottamista itsestään eli kokonaisvaltaisempaan vankien hoitamiseen. Rikollinen oli siinä vastuussa ”parantumisestaan” siinä missä yhteiskuntakin. Oikeuden suhtautuminen rikollisiin muuttui myös anteeksiantavammaksi.¹⁵ Tämän tyylistä rikosoikeusajattelua hallitsi humanisuus, jonka mukaan rangaistusten tavoitteena oli vahvistaa kansalaisten moraalia, eikä pelkästään rangaista. Vuoden 1972 rikosoikeuden komitean mietinnössä kuitenkin todettiin, ettei edelleenkään ollut hoitokeinoja, jotka merkittävästi laskisivat rikosten uusimisriskejä.¹⁶ Omaisuus- ja väkivaltarikollisuuden määrä

¹¹ Kekkonen 1999, 106-112, 130.

¹² Kekkonen 1999, 111.

¹³ Kekkonen 1999, 110.

¹⁴ Lahti 2013, 13.

¹⁵ Kekkonen & Ylikangas 1982, 31-34. Kekkonen ja Ylikankaan mukaan elämme vapaudenriistoihin kohdistuvien rangaistusten valtakautta. Vapausrangaistusten historiaan sisältyy kuitenkin paljon ajallisia ja paikallisia taisteluita, joita ovat yhdistäneet idealistinen tarve perustella rangaistukset inhimillisyyden näkökulmasta. Vapausrangaistuksen läpimurtoon vaikuttivat kuitenkin myös taloudelliset tekijät, kun vankeja keksittiin hyödyntää halpana työvoimana varhaiskapitalistisilla työmarkkinoilla Euroopassa 1800-luvulla. Kekkoselle ja Ylikankaalle ylipäätään rangaistukset ovat lieventyneet vähitellen elintason nousun seurauksena, ja vapauden itseisarvo on kohonnut entisestään. Itsenäisessä Suomessa annettiin keskimäärin kovempia rangaistuksia naapurissa olevia skandinaavimaita kauemmin, koska niissä saavutettiin korkeampi elintaso aikaisemmin.

¹⁶ Lappi-Seppälä 2013, 18, 20-22.

nousikin Suomessa 80-luvulle saakka, uudistuksista huolimatta.¹⁷ Yhtenä syynä rikollisuuden kasvamiselle oli juuri muuttoliike kaupunkeihin, joka synnytti juurettomuuden tunnetta.¹⁸

Lisäksi tasavallan presidentti U.K.Kekkonen esitti syntymäpäivähaastattelussaan huolensa Suomen vallitsevista oikeusoloista. Hänen mielestään maan lakimieskunta oli vieraantunut kansasta, jonka vuoksi oikeuslaitos ja oikeustieteelliset tutkimukset heijastivat konservatiivista ja taustaltaan yläluokkaista ajattelua, eivätkä ainakaan helpottaneet ongelmanratkaisua. Presidentti Kekkonen ei ollut ajatuksissaan yksin, sillä Raimo Blom oli saanut samankaltaisia tuloksia laajassa tutkimushankkeessaan kansalaisten luottamuksesta oikeuslaitokseen pari vuotta aikaisemmin vuonna 1968.¹⁹ Tämän kaltaiset pohdinnat käynnistivät oikeustieteellisen murroksen Suomessa, jossa oikeusnormien ohella oikeuskäytäntö sai uuden painoarvon. Oikeushistorian tutkimus laajeni sosiaalishistorian ja yhteiskuntatieteidenkin suuntaan, ja tieteenalojen väliset raja-aidat mataloituivat.²⁰ Uudessa paradigmassa vertailtiin historiallisiin tapahtumiin ja -ilmiöihin liittyviä säännönmukaisuuksia, joista tehtiin yleistäviä teorioita. Oikeudellisen muutoksen selittäminen oli tutkimuksen keskeisiä tehtäviä.²¹

Suomessa tehtiin rakennemuutoksen aikana siis merkittävä yhteiskunnallinen ja oikeudellinen siirtymä modernisaatiota kohti. Suomi ei ollut enää maatalousmaa, mutta se ei myöskään millään tavoin edustanut eurooppalaisen kehityksen eturintamaa. Yhtenä aikakauden keskeisenä ominaispiirteenä oli myös se, että suomalaisten identiteetti muuttui vähitellen rakennemuutoksen keskellä.²² Poliittisen historian professorin Jorma Kalelan tutkimuksessa selvisi, että ”työväkeen” kuuluneet henkilöt vapautuivat sosiaalisesta eriarvoisuudesta, ja kulttuuriset erot katosivat vähitellen. Samalla työväkeen kuulumisen ei tarkoittanut myöskään enää ns. toisen luokan kansalaisuutta.²³ Tämä ennalta määräytymisen torjuminen muutti suomalaisten historian kulkua ja tutkimuskohteita (naiset, työläiset, arki, etniset ryhmät). Onkin selvää, että murrosta edeltänyt ja sitä seurannut kansalaisyhteiskunta poikkesivat olennaisesti toisistaan.²⁴ Konkreettisenä osoituksena valtion uudistuvasta politiikasta voidaan pitää vuoden

¹⁷ Lappi-Seppälä 2013, 32-33.

¹⁸ Kekkonen 1999, 122-123.

¹⁹ Jyränki 1970, 694-706. Lakimies-lehden haastattelijana toimi Antero Jyränki syksyllä 1970. Kysymykset perusteluineen laativat Aulis Aarnio & Matti Savolainen & Ilmari Ojanen. Kekkonen itse suositteli keskusteluun mukaan tri Raimo Blomia.

²⁰ Kekkonen 1997, 134.

²¹ *ibid.* 137.

²² Kuusi 2004, 103, 123.

²³ Kalela 1993, 33, 42, 52, 69. Kalelalle historiantutkimuksen tehtävänä on vapauttaa aikalaisensa toisessa maailmassa syntyneiden ajatusmallien muodostamasta vankilasta. Hän toteaa, että aina ei ole selvää, kuinka tarkoituksellisesti yhteiskunnalliset muutokset lopulta tapahtuvat.

²⁴ Kalela 1993, 33, 42, 52, 69.

1965 valtiopäivillä esiteltyä lakivaliokunnan mietintöä muusta reagoitavasta homoseksuaalisuuteen kuin vankeusrangaistukset. Tuloksena valtiopäiviltä oli valtioneuvoston asettama komitea 1. joulukuuta 1966, joka tutki siveellisyyteen kohdistuvien rikosten rankaisemisesta annettujen säännösten uudistamista. Lopullinen laki asiasta astui lopulta voimaan viitisen vuotta myöhemmin 1.2.1971.²⁵

60-luvun lopun uudella suomalaisella elokuvalla oli tärkeä asema oikeudellisen ja kulttuurisen ilmapiirin muutoksessa, sillä monet vuosikymmenen katsotuimmista elokuvista käsittelivät juuri yhteiskunnallista rakennemuutosta. Yhteistä elokuville olikin ohjaajien poliittinen perspektiivi yhteiskunnan ongelmien tulkinnassa. Nuoret elokuvantekijät toivat elokuvakulttuurin lähemmäs työväen omaa arkea, kun monet elokuvista kuvasivat todenmukaisesti rakennemuutoksen aiheuttamia välittömiä haitallisia vaikutuksia vaikeasti työllistyvien suomalaisten taloudelliseen tilanteeseen ja henkiseen hyvinvointiin. On myös muistettava, että suomalaiset elokuvat kävivät edelleen omaa taisteluaan sensuuria vastaan, mikä pakotti elokuvantekijät innovaatioihin tarinankerronnassaan.²⁶

Tämä oli siis se yhteiskunnallinen tilanne, johon alkoholiuudistus toteutettiin. Alkoholilain syntymistä ja sen aiheuttamia vaikutuksia yhteiskuntaan käsitellään seuraavissa alaluvuissa, ennen tutkimusaineiston elokuvia, koska niiden ymmärtäminen auttaa työn kokonais kuvan hahmottamisessa.

1.3 Alkoholilain uudistaminen Suomessa

1.3.1 Alkoholin kriminalisoinnin historia

Suomalaista alkoholipolitiikkaa leimasi 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä näkemys siitä, että kansa tarvitsi varjelua alkoholilta, koska se ei ollut tarvittavan viisas päättämään omasta alkoholikulutuksestaan.²⁷ Tästä osoituksena Suomeen julistettiin kesäkuun 1. päivänä vuonna 1919 *kieltolaki*, jonka säätämistä voidaan jossain määrin pitää alkoholin pitkäkestoisen rajoittamisen päätepisteenä. Tätä edelsivätkin muun muassa vuonna 1866 voimaan tullut viinan kotipolton kieltö ja vuoden 1889 rikoslaki, jonka 43. luku sisälsi useita määräyksiä hyvien

²⁵ Rikoslain kahdennenkymmenennen luvun muuttamisesta. 1965 Vp toivomusaloite mietintö no 130, seksuaalirikoskomitea, oikeusministeriö, KA; KM 1967: A 12. Seksuaalirikoskomitean mietintö, 3–4.

²⁶ Toiviainen 2002, 29.

²⁷ Anttila & Heinonen 1977, 88, 262-263.

tapojen rikkomisesta, jotka koskivat juopumusta yleisellä paikalla, virkatoimessa tai alaikäisten kanssa.²⁸

Vuosina 1919-1932 voimassa olleen kieltolain perusteluina hyödynnettiin suomalaisten lisääntyneiden alkoholiongelmien tilastoitua yhteyttä yleiseen hyvinvointiin. Erityisesti SDP:n kieltolakiin liittyvässä kannassa merkittävää oli se, että lain todella ajateltiin parantavan työväestön asemaa ja hyvinvointia.²⁹ Kieltolaissa kiellettiin 2 prosenttia vahvempien juomien käyttämisen muuhun kuin tarkasti rajattuihin (esim. tieteellisiin) tarkoituksiin. Rajoituksista huolimatta arviot alkoholin kulutuksen kehittymisestä viittasivat siihen, että sen voimassa ollessa alkoholin kokonaiskulutus jopa kaksinkertaistui. Kieltolakia ei siis voitu pitää erityisen onnistuneena ratkaisuna vähentämään suomalaisten juomista. Tämän lisäksi laki tuotti ei-toivottuja sivuvaikutuksia, joiden seurauksena jouduttiin säätämään joukko uusia kriminalisointeja eli ns. kieltolakirikoksia. Kieltolain ympärille kehittyi myös muuta oheisrikollisuutta, joista pahimmaksi ongelmaksi osoittautuivat juopumussakot.³⁰

Vuonna 1928 tehtiin aloite, jossa toivottiin alkoholilainsäädännön muuttamista ja alkoholiverotuksen käyttöönottoa. Aiheesta käydyssä keskustelussa kokoomuksen kansanedustaja Yrjö Puhakka esitti oman kantansa kieltolain muuttamiselle: ”*on mahdotonta uskotella Suomen kansalle, että kieltolain muuttaminen on mitään todellista tarvetta, olisi tälle kansalle tarpeellinen ja hyödyllinen*”. Aloitetta tukeneen laajan keskustelun tuloksena eduskunta sai käsiteltäväkseen 11. helmikuuta vuonna 1930 ehdotuksen laiksi kieltolain muuttamisesta. Suomessa siirryttiin näin astetta sallivampaan väkijuomalakiin vuonna 1932, koska kieltolaki osoittautui selkeästi tehottomaksi. Kyseessä oli edelleen varsin

²⁸ Häikiö 2007, 54–55. Rikoslaki 1889/39. 43 luku 6 § Joka yleisellä tiellä, kadulla tahi muulla julkisella paikalla, tahi yleisessä kokouksessa on juovuksissa ja sen kautta matkaan saattaa pahennusta, rangaistakoon juopumuksesta enintään sadan markan sakolla. Jos virkamies virkatoimissaan tavataan juovuksissa, rangaistakoon vähintään viidenkymmenen ja enintään kolmensadan markan sakolla, taikka erotettakoon viran toimittamisesta, taikka, jos asianhaarat ovat erittäin raskauttavat, pantakoon viralta. Maan evankelis-lutherilaisen kirkon papille, joka tavataan juopuneena, säädetään rangaistus kirkkolaissa. 7 § Joka viettelee kahdeksatoista vuotta nuoremman nauttimaan päihdyttävää juomaa, niin että tämä siitä juopuu, rangaistakoon enintään kahdensadan markan sakolla. 8 § Jos joku anniskelupaikassa havaitaan niin juopuneeksi, että hän tarvitsee kaitsemista, ja jos häntä ei tarpeenmukaisesti hoidella; vetäköön anniskelupaikan isäntä tahi hoitaja sakkoa enintään kaksisataa markkaa ja menettäköön sitä paitse, jos useammasti on rikoksen uusinut, oikeutensa harjottaa tahi hoitaa anniskelua. Jos anniskelupaikan isäntä tahi hoitaja antaa päihdyttävää juomaa juopuneelle tahi sille, joka ei ole viittätoista vuotta täyttänyt; rangaistakoon niin kuin tässä on sanottu.

²⁹ Kallenautio 1979, 144–146, 149, 238.

³⁰ *ibid.* Rikosoikeudellinen lainsäädäntö käsittää satoja rikoslain ulkopuolisia kriminalisointeja, joista hyvänä historiallisena esimerkkinä ovat juuri useat alkoholiin liittyneet säännökset. Säännökset liittyvät näissä tapauksissa elämäntilanteeseen koskevaan asiayhteyteen, eikä niistä ole suoraan säädetty rikoslaisissa. Tuomioistuimet joutuivat kritiikin kohteeksi erityisesti kieltolain aikana, kun alkoholiin liittyneihin vankeusrangaistuksiin sovelletut säännöt olivat tällaisia rikoslain ulkopuolisia kriminalisointeja.

tiukkoja rajoituksia sisältävä laki, vaikka laillisesti hankittujen alkoholijuomien hallussapitoa ei enää rajoitettukaan.³¹

Tutkijat Inkeri Anttila ja Olavi Heinonen kirjoittavat, että Suomessa alkoholin vapaa käyttö oli jo pitkään ollut suuren enemmistön hyväksymä tapa, mutta alkoholiin liittyneiden selkeiden haittojen vuoksi valtion lainsäädäntötoimet noudattivat edelleen poliittisesti maltillista kaavaa väkijuomalain jälkeisinä vuosikymmeninäkin. Kansalaisten vaatimukset alkoholivapaasta yhteiskunnasta olivat jopa yleiseen äänioikeuteen verrattavia, mikä pakotti myös valtiovallan muuttamaan omaa kantaansa asiassa vähitellen. Joka tapauksessa alkoholin rajoittamista tuli kansalle riittävän tuttu taakka, eikä vanhaan kieltolakiin haluttu enää palata.³²

1.3.2 Vuoden 1969 Alkoholilaki

Suomen alkoholipolitiikka muuttui 1960-luvulla vapaammaksi ajan radikaalin ilmapiirin myötävaikutuksella. Hallitus toimikin 60-luvulla alkaneen vapautuneemman sääntelypolitiikan mukaisesti, ja toteutti enemmistön toiveen helpommasta alkoholinsaannista, erityisesti maaseudulla. Myös kotimainen alkoholiteollisuus ja matkailuelinkeino asettivat omalta osaltaan paineita poliittisille päättäjille. Yhdessä nämä elementit olivat ratkaisevassa asemassa vapaamman alkoholipolitiikan syntymiselle. Tavoitteena keskiolutlain muuttamisella oli pyrkimys ohjata kulutusta väkevistä juomista mietoihin, koska väkevät alkoholijuomat aiheuttivat enemmän haittoja kuin miedot, ja väkevät juomat villitsivät käyttäjiä enemmän kuin miedot.³³

Alkoholin liberalisoituminen otettiin uteliaina vastaan sekä mediassa että tavallisten ihmisten parissa, jonka ansiosta kummatkin ryhmät kokoontuivat paikkakuntien panimoiden ympärille seuraamaan ilmiön ensiaskeleita.³⁴ Alkoholilain oli tarkoitus vähentää laittoman juoman valmistusta ja nauttimista, ja samalla lisätä alkoholista saatavien tulojen määrää valtiolle.³⁵ Lakiuudistus oli myös Alkolle suuri voitto, koska se ajoi keskiolutasiaa jo 40-luvulta saakka.³⁶

³¹ | Valtiopäivät 1930, Pöytäkirjat, 98

³² Anttila & Heinonen 1977, 262-263. Alkoholilaki on edelleen niitä harvoja lakeja, joissa tavanomaiset tekemuodot rangaistaan erityisen ankaramman asteikon puitteissa. Sitä ei kuitenkaan lueta huumausaineisiin, joka aiheuttaa merkittävän periaatteellisen eron huumausainerikoksiin verrattuna. Ankarin rangaistus alkoholiin liittyen löytyy kuitenkin vuoden 1829 asetuksesta, joka säätelee viisikertaiselle juopolle vuoden pakkotyötä.

³³ Härkönen 2012, 33.

³⁴ Peltonen 2006, 439, 442.

³⁵ Peltonen 2006, 443.

³⁶ Peltonen 2006, 464.

Vuoden 1967 valtiopäiville hallitus antoi esityksen alkoholilain ja siihen liittyviksi laeiksi, jotka harkittiin tarpeellisiksi muutoksiksi. Esityksen rakenne ja osaksi myös sisältö perustuivat vuoden 1958 alkoholikomitean ehdotuksiin.³⁷ Lopullinen laki tuli voimaan vuoden 1969 alusta. Se antoi oikeuden myydä III-olutta elintarvikeliikkeissä ja luvan saaneissa ravintoloissa. Kyseessä oli merkittävin muutos alkoholipolitiikassa kieltolain (1919-1933) jälkeen. Lähes kolmetuhatta uutta keskiolutravintolaa avoivat ovensa jo saman vuoden aikana.

Lakimuutos *helpotti merkittävästi alkoholin ostamista* maalaiskunnissa, joissa alkoholin saaminen laillisia kanavia pitkin oli lähes olematonta. Matti Peltonen kirjoittaakin, että keskioluen vapautus vuonna 1969 katkaisi maaseudulla noin sadan vuoden jakson, jolloin alkoholia ei juurikaan voinut ostaa tai myydä.³⁸ Vuoden 1969 jälkeen alkoholin kulutus lisääntyi erittäin voimakkaasti 1970-luvun puoleenväliin asti, kunnes kulutuksen kasvuvauhti laantui vuosikymmeneksi. Suomi oli ollut vuoteen 1969 asti viinamaa, mutta keskiolutlain säätämisen myötä *olut nousi vähäksi aikaa suosituimmaksi alkoholijuomaksi*.³⁹ Alkoholilain voimaantulon jälkeen raittiiden osuus väheni jyrkästi muissa ikäryhmissä kuin 30–49-vuotiaissa ennen sotia syntyneissä miehissä, joissa raittiiden osuus oli jo vuonna 1968 hyvin pieni. Maalaiskunnissa asuvien miesten raittius väheni 20 prosentista yhdeksään prosenttiin vuosien 1968 ja 1976 välillä ja naisilla 57 prosentista 27 prosenttiin.⁴⁰

Lain ensisijaisina tavoitteina olivat alkoholista aiheutuvien *haittojen ja vaurioiden torjuminen*, johon oli pyrittävä nimenomaan *rajoittamalla alkoholijuomien käyttöä mahdollisimman vähiin (5 §)*.⁴¹ Tästä syystä hallitus pystyi *erityisten syiden vaatiessa kieltämään kokonaan tai rajoittamaan alkoholijuomien vähittäismyyntiä tai myyntipäiviä (39 §)*.⁴² Lisäksi uuden alkoholilain myötä tuli muutoksia ikärajoihin seuraavasti: *mietojen alkoholijuomien vähittäismyyntiin ikäraja laskettiin 18 vuoteen ja väkevien juomien ikäraja 20 vuoteen*. Uusia alkoholimyymälöitä voitiin avata ja anniskeluoikeuksia saada alkoholiyhtiön hallituksen päätöksellä.

Kaupunkien ja maalaiskuntien asettaminen eri asemaan alkoholin myynnissä ei ollut enää järkevää, koska maalaiskuntiin oli muodostunut paljon väestö- tai liikekeskuksia. Tämän johdosta uudessa laissa *alkoholijuomien myynti sallittiin kunnassa, jossa hallitus katsoi*

³⁷ HE 82/1967.

³⁸ Peltonen 2006, 439, 442.

³⁹ Mustonen & Mäkelä & Tigerstedt 2010, 13.

⁴⁰ Mustonen & Mäkelä & Tigerstedt 2010, 43.

⁴¹ Alkoholilaki 26.7.1968/459.

⁴² HE 82/1967, 13.

paikkakunnan asukasluvun, lähimmän myyntipaikan etäisyyden ja muut olosuhteet huomioon ottaen *myynnin tarpeelliseksi* (30§ ja 42§).⁴³ Alkoholin myyntiä sai kuitenkin harjoittaa ainoastaan kunnassa, jossa *myös valtuusto oli hyväksynyt sen*. Tällaisessa kunnassa tuli olla *alkoholitarkastaja valvomassa*, että alkoholilakia ja sen nojalla annettuja säännöksiä noudatettiin (76§).⁴⁴

Lakiehdotukseen sisältyviä *rangaistuksia ja muita seuraamuksia* lain rikkomisesta koskevia säännöksiä *uudistettiin huomattavasti ja* rangaistuksia *lievennettiin*, kuten laintarkastuskunta oli aikanaan lausunnossaan esittänyt. Alkoholin *luvaton maastavienti tehtiin rangaistavaksi*.⁴⁵ Lisäksi laissa olivat säännökset koko maan puitteissa tapahtuvan *raittiustyön*, päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien, alkoholikysymystä koskevan *tutkimustoiminnan* ja alkoholijuomien käytöstä aiheutuvien haittojen ehkäisemistä tarkoittavan toiminnan ja huoltotyön *tukemisesta valtion varoilla* (101 §).⁴⁶

Suomalaisessa alkoholipolitiikassa oli vaalittu valtion alkoholiyhtiön monopoliasemaa alkoholiuudistukseen saakka, koska sen oli ajateltu minimoivan alkoholista aiheutuneita haittoja. Tämä oli estänyt yksityisten henkilöiden taloudellisesti kannattavan liiketoiminnan alkoholin valmistamisessa ja myymisessä.⁴⁷ Uuden alkoholilain tultua voimaan sallittiin 4,7 % oluen myynti kaupoissa ja anniskeluravintoloissa, ja niiden myynti räjähti. Tätä tasapainottamaan säädettiin, että alkoholiyhtiö laajensi omaa toimintaansa toimittamalla rautatien välityksellä maaseudun posteihin muita alkoholijuomia kuin olutta, jota sai nyt monesta paikasta (33 §).⁴⁸ Lisäksi Alkon myymälöiden aukioloajat pitenivät alkoholilain muutoksen myötä, jonka avulla se säilytti vähittäismyynnissä edelleen etulyöntiasemansa.

1960-luvun alkoholilakiuudistuksen kahtena pääkysymyksenä olivat alkoholijuomien vähittäismyynti ja anniskelu maaseudulla ja keskivahvan oluen vapaampi jakelu.⁴⁹ Oluen vapautumisen puolesta puhuivat Alko, panimoteollisuus, lehdistö kuin yleinen mielipidekin.⁵⁰ Oluella oli pitkät juuret suomalaisena seurajuomana, vaikka sen kulutus oli vähäistä. Alko

⁴³ HE 82/1967, 12.

⁴⁴ HE 82/1967, 19.

⁴⁵ HE 82/1967, 7. RL 38 luvun 16 §:ään lisättiin maininta siitä.

⁴⁶ HE 82/1967, 4.

⁴⁷ Vainikainen & Linhala 1995, 7 & HE 119/1994. Esitys eduskunnalle alkoholilaksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1994/19940119>.

⁴⁸ HE 82/1967, 5.

⁴⁹ Kuusi 2004, 97.

⁵⁰ Kuusi 2004, 103.

ottikin tehtäväkseen lisätä oluen menekkiä väkevien kustannuksella.⁵¹ *Oluen hintaa laskettiin* tietoisesti 60-luvun alusta edistämään kulutusta, jonka ansiosta III veroluokassa olut oli merkittävästi viinaa halvempaa. Alkoholilainsäädännön kautta pyrittiin siis vaikuttamaan ihmisten alkoholikäyttäytymiseen, ja mahdollisesti siihen liittyviin moraalikäsitteisiin.

Historioitsija Aija Kaartinen on tullut tulokseen, että monet suomalaisina pidetyt alkoholipoliittiset ratkaisut ovat Ruotsista kopioituja, eikä alkoholilakikaan ollut poikkeus. Ministerivaliokunnan tutkimukset ottivat selvää Ruotsissa onnistuneesti toteutetusta kevyemmästä oluenmyyntijärjestelmästä, joka rohkaisi suomalaisia samankaltaiseen muutokseen kotimaassaan. Ruotsin alkoholipoliittikkaa oli liberalisoitu radikaalisti vuodesta 1955 lähtien, jolloin alkoholin saatavuus helpottui, alkoholiliikkeiden määrää lisättiin voimakkaasti ja viinakortin käyttö niissä lopetettiin. Uusi ruotsalainen hyvinvointivaltio pohjautui enemmän riippumattomalle ajattelulle ja vastuullisen kansalaisen varaan, jota kyseinen uudistuskin tuki. Lisäksi Ruotsin alkoholiyhtiö Systembolaget kehitti vuonna 1957 kauppoihin viinioperaation eli *operation vin*, minkä ajatuksena oli vakuuttaa kansa ostamaan viiniä ja olutta väkevien sijaan. Monet näistä muutoksista muistuttavatkin paljolti Suomessa tehtyä alkoholilainuudistusta vuonna 1969, jossa juuri mietojen juomien jakelua lisättiin. Myös Suomessa oli käytetty viinakorttia, kunnes uusi laki astui voimaan. Yhtenä erona maiden välillä voidaan kuitenkin pitää lähtötilannetta, jossa ruotsalaisten juomiskulttuurissa oli ollut huomattavia alueellisia eroja; kaupungit olivat yleensä kosteita ja maaseudulla juotiin vähemmän. Suomessa taas maaseudulla juotiin enemmän.⁵²

Suomessa pohdittiin alkoholilain mahdollisia vaikutuksia monesta näkökulmasta ennen lopullisen lain säätämistä vuonna 1969, joita tuotiin esille hallituksen esityksessä. Jossain määrin uudistusten pelättiin johdattavan kansan huonolle tielle, rattijuopumuksiin ja väkevämpiin juomiin. Alkoholilain hyvät puoleksi ajateltiin, että lisääntynyt oluen ostaminen kasvattaisi olutravintoloiden ja valtion tuloja. Lakiuudistus tarkoitti myös, että juominen sallittiin julkisesti yhä etenevässä määrin, vaikka juomista haluttiin kokonaisuudessaan vähentää. Esityksessä ei mainittu, arvioitiinko alkoholilain vaikutuksia suhteessa muihin lakeihin, ja miten se tulisi vaikuttamaan niihin.⁵³

Tässä luvussa esitetyt uuden lain muutokset voidaan tiivistää seuraavasti:

1) uusi laki helpotti merkittävästi alkoholin ostamista

⁵¹ Kuusi 2004, 79.

⁵² Kaartinen 2009, 93-95. Peltonen 2002, 22.

⁵³ HE 82/1967, Kuusi 2004, 97-103.

- 2) *alkoholin haittoja ja vaurioita pyrittiin torjumaan rajoittamalla alkoholijuomien käyttöä mahdollisimman vähiin*
- 3) *erityisten syiden vaatiessa hallitus pystyi kieltämään kokonaan tai rajoittamaan alkoholijuomien vähittäismyyntiä tai myyntipäiviä*
- 4) *ikäraja laskettiin 18 vuoteen ja väkevien juomien ikäraja 20 vuoteen.*
- 5) *alkoholijuomien myynti sallittiin kunnassa, jossa hallitus katsoi paikkakunnan asukasluvun, lähimmän myyntipaikan etäisyyden ja muut olosuhteet huomioon ottaen myynnin tarpeelliseksi, ja kunta hyväksyi sen*
- 6) *kunnan alkoholitarkastaja valvoi alkoholilain noudattamista*
- 7) *rangaistuksia ja muita seuraamuksia lain rikkomisesta koskevia säännöksiä uudistettiin huomattavasti ja rangaistuksia lievennettiin*
- 8) *raittiustyön, tutkimustoiminnan, huoltotyön tukemisesta valtion varoilla*
- 9) *Alkoholin luvaton maastavienti tehtiin rangaistavaksi*
- 10) *nykytilanteessa juopumistilaa ei enää sellaisenaan pidetty rikoksena.*

1.3.3 Juopumuksen dekriminialisointi tukemaan alkoholilain uudistusta

Patrik Törnuddin vuonna 1966 julkaisema tutkimus juopumussakkojen yleis- ja erityispreventiivisestä vaikutuksesta osoitti selkeitä puutteita Suomen lainsäädännössä. Törnudd summasi tutkimuksessaan, että juopumuksen rangaistavuudesta ja juopumussakkojärjestelmästä oli viime vuosina keskusteltu paljon Suomessa, ja laajalle levinneen käsityksen mukaan niitä pidettiin pelkkinä kriminaalipoliittisina rasitteina. Suomessa suoritettiin vuosittain noin 140000 juopumuspäätystä, joista yli puolet johtivat sakkoihin. Tämä oli asukaslukuun nähden erittäin korkea määrä, myös kansainvälisesti katsottuna. Lisäksi Suomen juopumussakkoihin liittyvät ongelmat vaikuttivat olevan suurempia kuin Ruotsissa. Törnudd sai selville, että huomattava osa maamme vankiloiden vangeista oli sakkovankeja, mikä luonnollisesti rasitti sekä vankeinhoitotyötä että valtiontaloutta. Suurinta osaa näistä sakkovangeista oli sakotettu nimenomaan juopumuksesta, sillä jopa noin 85%:lla sakkovangeista oli juopumussakkoja sovitettavanaan.⁵⁴

Törnuddin tutkimuksessa kolmen keskisuuren kaupungin syyttäjäviranomaiset sopivat tietoisesti laskevansa juopumussyytteiden määrää. Syyttäjäviranomaisten neuvotteluissa

⁵⁴ Törnudd 1966, 315-316.

yhdessä sakkotoimikunnan kanssa sovittiin siitä, että vuodesta 1962 alkaen aina vuoden päättymiseen saakka noudatettaisiin käytäntöä, jonka mukaan:

- 1) juopuneita pidätettäisiin samoin kuin aikaisemminkin; mutta
- 2) poliisi esittäisi lain tunnusmerkistön puitteissa rangaistusvaatimuksia säästeliäämmin, siten että lievennettäisiin sakottamista alkaen vähiten häiritsevästä rajatapauksista. Näissä kolmessa kaupungissa otettiin tavoitteeksi sakottamisprosentin pudottaminen alle 20 prosenttiin, kun se oli ollut edellisinä vuosina 40-50 prosentin välillä.⁵⁵

Lopullisia tutkimustuloksia mitattiin haastattelemalla sekä pidätettyjä että viranomaisia, ja seuraamalla juopumuspidätyksen kehitystä koepaikkakunnilla. Tärkeä todiste vallitsevan järjestelmän tehottomuudessa saatiin, kun sakottamiskäytännön muuttuminen jäi monilta pidätetyiltä henkilöiltä kokonaan huomaamatta. Tutkimuksen aikana kauttaaltaan saatuja positiivisia tuloksia juopumussyytteiden laskemisesta pidettiin yleistettävänä, ja mahdollisesti toistettavina muissakin kaupungeissa, koska juopumustapausten määrät koepaikkakunnilla pysyivät entisellään, eivätkä koepaikkakuntien viranomaiset myöskään raportoineet muutoksista juopumuskäyttäytymisessä.⁵⁶

Tapio Lappi-Seppälä kirjoittaa, että Törnuddin tutkimustulokset toimivat tehokkaana kannustimena juopumuksen dekriminisoinnille, joka astui Suomessa pysyvästi voimaan vuonna 1969.⁵⁷ Hallituksen esityksessä rikoslain juopumusta koskevien säännösten muuttamisesta viitattiin suoraan Törnuddin tutkimustuloksiin, ja niistä kirjoitettiin seuraavasti: ”Jotta rangaistus täyttäisi sille asetettavat vaatimukset, sen tulisi vaikuttaa sekä *erityis-* että *yleisestävästi*. Väkijuomakysymyksen Tutkimussäätiön toimesta vuosina 1963–1966 suoritetussa juopumussakkojärjestelmää koskevassa tutkimuksessa on kuitenkin tultu siihen tulokseen, että *juopumuksesta tuomittavalla rangaistuksella todennäköisesti ei ole lainkaan erityisestävää vaikutusta* tai että tuo vaikutus joka tapauksessa on *merkityksettömän pieni* ja ettei juopumuksen rangaistavuudella sinänsä, irrotettuna siihen liittyvästä poliisin suorittamasta toimenpiteestä, ole ainakaan sanottavampaa *yleisestävää vaikutusta*”.⁵⁸

Hallituksen esityksen seurauksena rikoslaista kumottiin julkista juopumusta koskeva rikoslain 43 luvun 6 §:n säännös (199/69). Lähes samanaikaisesti dekriminisoinnin kanssa oli tullut

⁵⁵ *ibid.*

⁵⁶ Törnudd 1966, 315-316.

⁵⁷ Lappi-Seppälä 2011, 170.

⁵⁸ HE 175/1967, 1. HE 174/1967.

voimaan laki eräiden juopumuksesta rangaistukseen tuomittujen henkilöiden armahtamisesta (678/1968). Juopumuksen dekriminalisoinnin ohella myös sakkorangaistuksen perusrakenteeseen tehtiin muutoksia, kun päiväsakkojen enimmäismäärää alennettiin 360 päiväsakosta 120:een. Lisäksi päiväsakoille asetetut vähimmäismäärät poistettiin, ja päiväsakkojen rahamääriä korotettiin.⁵⁹ Lakimuutosten tavoitteena oli kuitenkin säilyttää sakkojen kokonaisankaruus ennallaan. Tämän vuoksi muuntorangaistusta varten perustettiin oma tuomioistuinmenettelynsä, sillä oikeudenkäynnin arveltiin mahdollistavan paremmin maksamattomuuden syynä olevien olosuhteiden arvioinnin.⁶⁰

Lappi-Seppälä arvioi, että vuoden 1969 juopumuksen dekriminalisointiin liittyneet lainmuutokset alensivat Suomen vankilukua noin tuhannella vangilla lyhyellä aikavälillä. Kyseisillä lainmuutoksilla oli siis välitön vaikutus maamme vankilukuun, joten ainakin tältä osin ne onnistuivat täyttämään niille asetetut alkuperäiset tavoitteensa.⁶¹

Seuraavassa alaluvussa tarkastellaan alkoholiuudistuksen vaikutuksia, jotka antavat paremman kuvan alkoholilain onnistumisesta kokonaisuudessaan, ja miksi se on tutkimuskohteena edelleenkin ajankohtainen. Toomas Kotkas esittää kolme kategoriaa, joilla yleensä voidaan arvioida valtion oikeudellista- ja kurinpidollista logiikkaa lakia säädettyäessä:

- 1) negatiivisten tapahtumien todennäköisyyden selvittäminen
- 2) negatiivisen ilmiön taloudellinen hinta ja rajat, joita ei saa ylittää
- 3) optimaaliset turvakeinot sen selvittämiseksi.⁶²

Tulkitsiko hallitus oikein sille esitettyjä erilaisia näkökulmia alkoholikysymykseen, ja kuinka hyvin lopullisen lain vaikutukset vastasivat sille asetettuja tavoitteita?

1.4 Alkoholiuudistuksen vaikutuksista

Uuden alkoholilain voimaantulon jälkeen *tilastoitu alkoholin kulutus kasvoi absoluuttialkoholina* vuoteen 1976 mennessä 4,21 litrasta 6,31 litraan asukasta kohden. *Kasvu oli siis ollut melko tarkalleen 50 prosenttia*. Alkoholiolojen muuttumisen perusteella olisi voitu

⁵⁹ *ibid.*

⁶⁰ Lappi-Seppälä 2011, 171.

⁶¹ *ibid.*

⁶² Kotkas 2007, 65.

odottaa, että ainakin tilastoimaton alkoholin kulutus olisi vähentynyt pidemmällä ajanjaksolla vuodesta 1969 vuoteen 1976. koska alkoholia oli 1970-luvulta alkaen saatavissa vähintään 15 000 myynti- ja anniskelupaikasta.⁶³ Alkoholin saatavuuden helpottuminen ei kuitenkaan vaikuttanut tilastoimattoman alkoholin kulutuksen litramääriin.⁶⁴ *Tilastoimattoman alkoholin kulutuksen muutokset* vuodesta 1969 vuoteen 1976 voidaan tiivistää muutamaan pääkohtaan:

- litramäärät säilyivät likimain samalla tasolla vuodesta 1969 vuoteen 1976;
- tilastoimattoman kulutuksen merkitys tilastoituun kokonaiskulutukseen verrattuna kuitenkin vähentyi suhteellisesti;
- korvikealkoholin käyttö vähentyi ja pontikan valmistus lisääntyi;
- ulkomailta tuodun alkoholin merkitys lisääntyi; koska uusi laki mahdollisti sen
- salakuljetus vähentyi.⁶⁵

Jälkikäteen tarkasteltuna hallituksen esitys oli ainakin osittain väärässä arvioidessaan sitä, miten ihmiset tulisivat lakimuutoksen johdosta käyttämään alkoholia. Jo *syksyllä 1969 asenteet kiristyivät, sillä kauppiat myivät olutta aukioloaikojen ulkopuolella ja olutbaareissa järjestys oli heikkoa*. Tilannetta kutsuttiin raittiusliikkeen piirissä jopa ”suunnittelufiaskoksi”.⁶⁶ Alkoholiuudistus sai Suomessa aikaan kulutuksen rakenteen miedontumisen, mutta hallituksen esityksessä toivotut ”eurooppalaiset” juomatavat tulivat humalahakuisen viikonloppujuomisen ”päälle”, eivätkä sen tilalle.⁶⁷ Tässä vaiheessa olisi ollut liian myöhäistä tehdä jälleen uutta täyskäännöstä alkoholipolitiikassa.⁶⁸

⁶³ Häikiö 2007, 200-207.

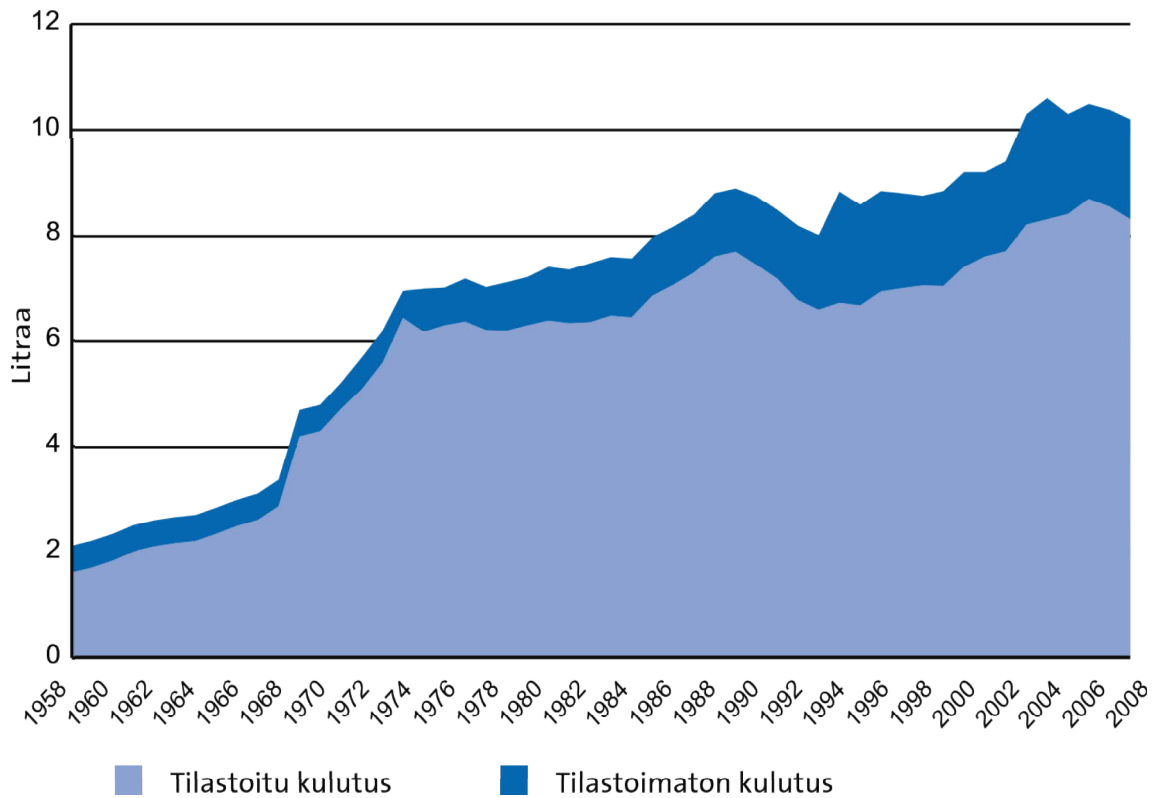
⁶⁴ *ibid.*

⁶⁵ Simpura 1977, 107-117. Simpura määrittelee *tilastoimattomaksi alkoholinkulutukseksi*: 1) itse valmistetun alkoholin 2) Alkoholin tilastoimattoman tuonnin ulkomailta 3) Alkoholin kulutuksen ulkomailta 4) Erikoiserät (ehtoollisviinit, laivamyynnin verovapaista myymälöistä yms.). *Tilastoituun kulutukseen* kuuluvat 1) viralliset tilastot ja 2) yritysten myyntitiedot Suomen rajojen sisäpuolella.

⁶⁶ Peltonen 2006, 445.

⁶⁷ Metso & al. 2002.

⁶⁸ Suonoja 1992, 561-562.

Taulukko2: Alkoholin kokonaiskulutus litroina sataprosenttista alkoholia asukasta kohti vuosina 1958–2009, eriteltynä tilastoimattomaan ja tilastoituu kulutukseen.⁶⁹

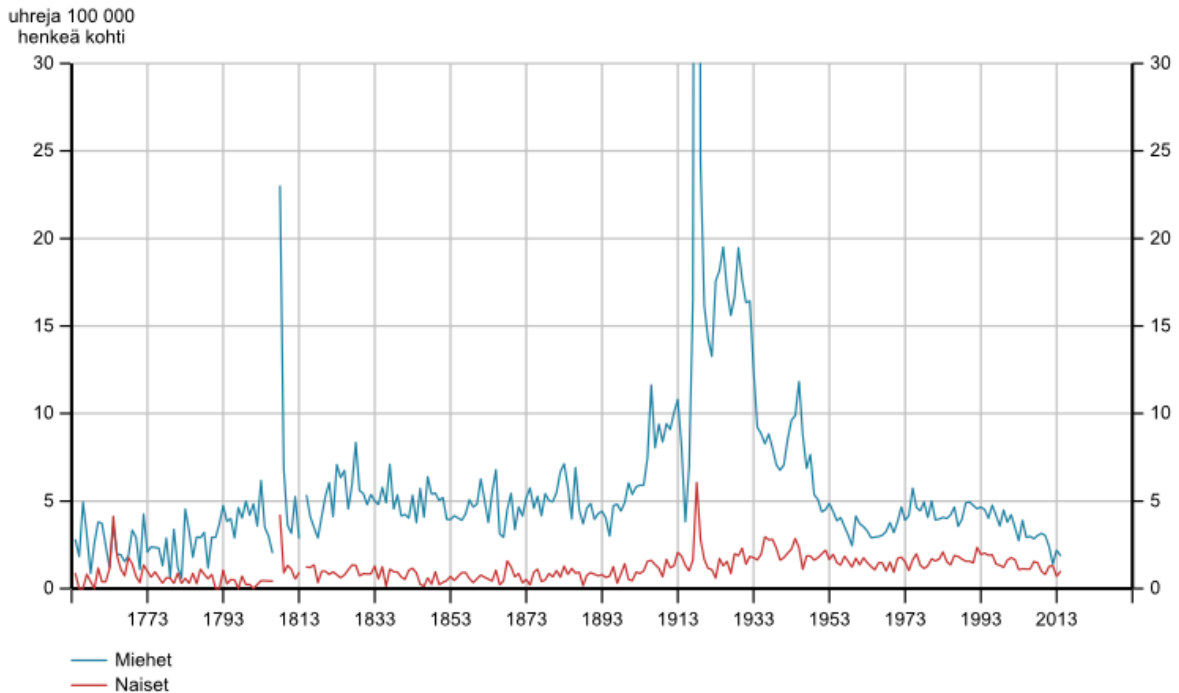
Tämän lisäksi uusi korkean henkirikollisuuden jakso alkoi heti suuren alkoholireformin vuonna 1969, ja jatkoi nousemista seuraavat vuosikymmenet, 1990-luvun jälkipuoliskolle saakka. Kiinnostavaa onkin, että sitä edelsi Suomen historian väkivallattomin jakso, 1950-luvun lopulta 1960-luvun lopulle. Erotuksena aiempiin väkivaltapiikkeihin oli sotien puuttuminen, joka tekee ajasta entistä kiinnostavamman tutkimuskohteen. Kokonaishenkirikollisuuden tason muutokset ovat myötäilleet miesten henkirikoskuolleisuuden muutoksia. Jyrkimpien tasonmuutosten taustalla ovat tavallisesti olleet muunnokset nuorten miesten keskinäisen väkivallan lukumäärässä.⁷⁰ Tilastokeskuksen Findikaattorista selviääkin, että miehiin kohdistuneet henkirikokset vähentyivät merkittävästi Suomessa vasta 2000-luvulla. Rikollisuus ja henkikuolleisuus laskivat eniten miesten ryhmässä tilastollisesti, kun taas naisten rikollisuudessa muutokset olivat pitkällä aikavälillä vähäisiä.⁷¹

⁶⁹ <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80301/371e1e08-9bc1-47ea-81aa-68b04f27088c.pdf>.

⁷⁰ <http://m.findikaattori.fi/fi/97>. Ensimmäinen väkivaltapiikki ajoitetaan suurlakkovuodesta 1905 kieltolain kumoamisvuoteen 1932 ja toinen vuosille 1945–1947. Vuonna 2015 Suomessa surmattiin kuolemansyytietojen mukaan 70 ihmistä, joka tekee määrästä pienimmän sitten vuoden 1895.

⁷¹ <http://m.findikaattori.fi/fi/97>.

Henkirikollisuus 1754-2014

Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti

Taulukko 3: Tilastoitu henkirikollisuus Suomessa vuosina 1754-2014.⁷²

Pekka Santtila ja muut tutkijaryhmän jäsenet analysoivat Suomessa tehtyjä henkirikoksia 1950-luvun jälkeen, ja tutkimuksen tuloksena oli, että henkirikollisuuden yleisrakenne on rikollisuuden vähenemisestä huolimatta pysynyt muuttumattomana. Rikoksia yhdistivät impulsiivisuus, etukäteisen suunnittelun puuttuminen ja ruumiin jättäminen paikalleen rikoksen jälkeen. Rikokset johtuivat yleensä uhkaavasta tilanteesta tai resurssien vaarantumisesta. Tutkijaryhmän mukaan tapahtumahetkellä asianosaiset olivat tyypillisesti vahvassa humalassa, toisilleen ennestään tuttuja ja työelämästä syrjäytyneitä. Rikollinen käyttäytyminen olikin tutkimustulosten perusteella yleensä *äkkipikaisuuden seurausta*, jossa aseiden helppo saaminen lisäsi mahdollisuutta rikokseen entisestään.⁷³

⁷² <http://m.findikaattori.fi/fi/97>.

⁷³ Santtila & Canter & Elfgren & Häkkinen 2001, 363–387.

Tiivistetyksi voidaan todeta, että vuonna 1969 ja sitä edeltävinä vuosina tapahtuivat seuraavat asiat:

1) *Alkoholin kulutus lisääntyi ja raittiiden osuus väheni kaikissa väestöryhmissä alkoholireformin eli alkoholilain jälkeen vuonna 1969.*

2) *Suomalainen henkirikollisuus alkoi nousta erityisen paljon vuonna 1969, kun alkoholilaki uudistettiin.*

3) Vuonna 1969 henkirikosten kasvavan määrän lisäksi *yksittäiset rikokset ja niiden tekotavat olivat erityisen huolestuttavia.* Talvella 1969 Pihtiputaalla tapahtui verityö, jossa kotonaan juovuksissa riehunut pienviljelijä Tauno Pasasta pidättämään tulleet neljä poliisia saivat surmansa Pasasen ampumista laukauksista. Kansalaiset seurasivat tapahtumia tiiviisti ja kunnioittivat vainajia televisioidussa hautajaislähetyksessä. Poliisien kansallinen sureminen osoitti, että Pasasen tekemiä surmia pidettiin erityisen tuomittava. Tapahtumista tehtiin elokuva *Kahdeksan surmanluotia*, jossa kerrotaan laukauksiin johtaneesta tapahtumaketjusta myös Pasasen näkökulmasta, ja kuuluu tutkimusaineistooni. Tämä tekeekin elokuvasta kiinnostavan, koska henkirikokset johtavat lähtökohtaisesti suurimpaan rangaistukseen ja leimautumiseen muiden ihmisten silmissä ilman, että tekijälle annetaan mahdollisuus puolustautua julkisesti. Kuvaus Suomen henkirikollisuuden luonteesta sopii myös Pihtiputaan surmanluoteihin, jotka ammuttiin edellä mainitun kaltaisissa olosuhteissa.

4) Kaupungistuminen aiheutti ”juurettomuutta” eli kuulumattomuuden tunnetta

5) Lait ja oikeusjärjestelmä pyrkivät pysymään yhteiskunnan muutosten mukana

6) Nuorison ja vanhempien sukupolvien välillä käytiin valtataistelua

7) Taiteen sensuroiminen ja sananvapaus olivat keskeisiä kysymyksiä 60-luvun lopulla, kun Juhannustanssit-teos joutui läpikäymään jumalanpilkkaoikeudenkäynnin

Luvussa 1 tarkasteltiin, miten alkoholilaki sai syntynsä, ja minkälaisia välittömiä vaikutuksia sen säätämällä oli yhteiskuntaan. Tärkeä huomio oli, että hallituksen esityksen alkoholilaille asettama tavoite kansan juomisen vähentymisestä oli turhan optimistinen. Alkoholilaista seurasikin täysin vastakkaisia lieveilmiöitä, kuten henkirikollisuuden nousua. Seuraavassa luvussa 2 pohdin ensin elokuvien suhdetta yhteiskuntaan yleisellä tasolla, ja sitten esittelen yksitellen tutkimusaineistoni elokuvat ja niiden erityispiirteet tutkimani aikakauden tulkkina. Luvut 1-2 toimivat pohjamateriaalina analyysiluvuissa 3-6 tehtävälle alkoholiuudistuksen vaikutusten ja elokuvien sidoksen ymmärtämiselle ja analysoimiselle.

2. Suomalaisen elokuvan uusi aalto 60-luvun lopussa

"Tässä elokuvassa olemme tekemässä uramme suurinta hulluutta, mutta en kadu sitä hetkeäkään, sillä monipuolisempaa kuvaa Suomen kansasta ette varmaan saa. Ja jos elokuva jollakin tapaa on hullu, se on Suomen kansan vika."⁷⁴

2.1 Levottomat sukupolvet & työväenluokan ryyppäjäisnäytelmät

60-luvun suomalainen elokuva oli tärkeä osa kulttuurista ilmapiirin muutosta kohti poliittista ”yhteiskunnallista” taidetta, joka oli kokeilevampaa ja vähemmän kaupallista elokuvaa. Yksinkertaistetusti ajatellen vuosikymmenen elokuvat kritisoivat, heijastivat ja loivat yhteiskunnallista rakennemuutosta, jonka vuoksi niillä on arvoa tutkimuskohteena. Katsojalle avautui todellisuuden elementtejä sisältävää kuvaa, ääntä, kulttuuria ja yhteiskunnallisia teemoja, vaikka elokuvien luonne oli päällisin puolin fiktiivinen.

Sakari Toiviaisen kirja *Levottomat sukupolvet* kuvaa tätä suomalaisen elokuvan ja sukupolvien murrosta. Hän ajoittaa suomalaisen uuden (aallon) elokuvan synnyn 1960-luvun loppuun. Ajalle olivat ominaisia nuorisokuvaukset, kuten *Juhannustanssit*, jotka saivat nopeasti jalansijaa. Nuorisokuvaukset kritisoivat juuri sitä maailmaa, jonka keski-ikäistyneet vanhemmat olivat sotien jälkeen rakentaneet. Nuorien kokemukset kertoivat perhe-elämän rikkinäisyydestä, lähiöiden juurettomuudesta ja sukupolvien vieraantumisesta toisistaan. Toiviainen puhuu näiden vastakkaisuuksien synnyttäneen yhteiskunnassa symbolisen kapinan, jossa kaikki kokivat olonsa ulkopuolisiksi.⁷⁵

60-luvun elokuvia leimasi nuorison omien mielipiteiden ja identiteettitarinoiden esiinmarssi, mutta yhtä lailla työväenluokan ja ”päättäjien” välisen kuilun tarkasteleminen. Tätä ennen nuorisokuvaukset esitettiin vanhempien sukupolvien näkökulmasta, ja niillä oli teemana kasvattaa nuoret kunnon kansalaisiksi ”aikuisten maailmaan”.⁷⁶ Tämä muutos pakotti vanhemmat sukupolvet ”mentaaliseen kansainvaellukseen”, jossa yhteiskunnan itsestäänselvyyksinä pidetyt arvot kyseenalaistettiin. Nuorten matka aikuisuuteen koostui edelleen menneisyyden perinnön vaalimisesta, mutta myös identiteetin käsitteen monimutkaistumisesta ja uusiutumisesta. Fokus siirtyi ryhmistä yksilöihin.⁷⁷

⁷⁴ Jörn Donner elokuvasta Perkele! Kuvia Suomesta- Fuck off! Images of Finland vuonna 1971.

⁷⁵ Toiviainen 2002, 29.

⁷⁶ Toiviainen 2002, 32.

⁷⁷ Toiviainen 2002, 34.

1960-luvulla alkaneet muutostuulet tyrehtyivät kuitenkin jo 70-luvulla, jolloin tuotettiin määrällisesti vähiten elokuvia Suomen historiassa elokuvan alkuvuosikymmenten jälkeen. Tämä tapahtui, vaikka elokuvan kehitystä tukemaan syntyi Suomen elokuvasäätiö vuonna 1969. Pohjanoteeraus koettiin vuonna 1974, kun Suomessa valmistui ainoastaan kaksi kaupallista elokuvaa. Toiviainen kokee syyn olleen suomalaisen elokuvan liian nopeassa politisoitumisessa.⁷⁸ Tämä ylipolitisoituminen kenties johti keski-ikäisten katsojien katoamiseen vähitellen 70-luvun aikana.

Vielä ennen tutkimusaineistoni elokuvien yksityiskohtaista esittelyä ja jakoa osiossa 2.3 on tärkeää osoittaa, miksi elokuvilla on tärkeä asema akateemisena tutkimusaineistona.

2.2 Elokuvat yhteiskunnan ja kansan historian heijastajana

Erkki Astala analysoi artikkelissaan *katsaus elokuvasosiologian teoriaan* elokuvan suhdetta yhteiskuntaan, pohjanaan saksalaisen sosiologin Siegfried Kracauerin ajattelu. 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä vaikuttaneelle Kracauerille elokuva dokumentoi historiaa liikkuvan kuvansa ansiosta tavalla, johon esimerkiksi valokuvat eivät yksistään pystyneet. Astalan oma kantava idea on, että elokuvat heijastavat yhteiskunnan toimintaa monellakin tapaa. Elokuvat kustannetaan yhtiöiden varoilla, ja niitä kannattelevat taloudelliset vaikuttimet ja paineet, koska niiden on onnistuttava tavoitteessaan houkutellessa yleisö katsomaan niitä. Astala toteaa, että tämä kaksinainen suhde talouden ja taiteen välillä on tutkimuksellisesti kiinnostava.⁷⁹ Tekijöiden näkökulmasta elokuvan onnistumisen mittaaminen onkin vaikeaa, koska siihen liittyvät taiteelliset-, viihteelliset- ja jopa psykologiset tavoitteet tarjota katsojilleen ”päiväunia”.

Marc Ferro taas kirjoittaa elokuvan ja historian välisestä suhteesta, ja elokuvasta historiallisen ajanjakson kuvaajana. Ferrosta elokuvaa ei voida analysoida koskaan erillään siitä yhteiskunnallisesta tilanteesta, jossa se on syntynyt. Hänen näkemyksensä mukaan elokuvaa pitää analysoida kahdella eri tapaa suhteessa historiaan; toisaalta se on historian tuote ja toisaalta se luo historiaa. Ferron mukaan elokuvasensuuri on hyvä esimerkki siitä, miten yhteiskunnan säännöt vaikuttavat siihen, mitä voi kuvata ja välittää elokuvassa. Elokuvan asema merkittävänä taiteenlajina vakiintui II maailmansodan jälkeen, kun sensuuri alkoi

⁷⁸ Toiviainen 2002, 11.

⁷⁹ Astala 1990, 267. Kracauerille elokuvan ainutlaatuinen liikkuva kuva tallensi historiaa sellaisilla tasoilla, joihin esimerkiksi valokuvat eivät yksistään pystyneet.

vähentyä, ja tekijöiden vaikutusvalta vahvistui. Tämä kehitys on johtanut elokuvan uskottavuuteen historiallisena lähteenä.⁸⁰ Tässä tutkielmassa tarkastellaan muutoksia, jotka johtivat sensuurin vähenemiseen Suomessa.

Heini Hakosalo kirjoittaa artikkelissaan *Jääkäri mentaliteetti (1994)* historiantutkimukseen kuuluvan mentaliteettitutkimuksen ja elokuvan välisestä suhteesta omassa tutkimuksessaan. Mentaliteettitutkimus toimii Hakosalolle enemmänkin ohjaavana työkaluna yhteisten kollektiivisten arvojen, tarkoitusten ja moraalin selvittämisessä, kuin puhtaana elokvantutkimuksen metodina. Hän lähtee liikkeelle analysoinnissaan siitä, että elokuvia tulee tulkita siinä historiallisessa kontekstissaan, jossa ne ovat syntyneet. Tällöin voidaan rakentaa mahdollisimman todenmukainen käsitys tutkittavasta ajasta ja tutkimuskohteesta. Artikkelissa huomioidaan myös Michel Foucault'n ja Alain Boureaun painottama historian tutkimuksen vaatima ajallinen etäisyys tapahtumista, joka vaaditaan niiden kattavaan kuvaamiseen.⁸¹

Mentaliteettitutkimuksen pioneereille, kuten annalistien-koulukunnalle ja Marc Ferrolle, mentaliteetti edustaa kansan ääntä, joka rakentaa ”vastahistoriaa” yhteiskunnan valtaapitäville ”virallisille ideologioille”. Vastahistoriaa syntyy, kun kulttuuria voidaan tuottaa vapaasti ilman sisältöjen tai tekijöiden sensuuria. Silloin sisällöt pysyvät kansalaisia yhdistävinä, eivätkä sisällä intressiristiriitoja. Mentaliteettitutkimuksen tarkoitus on riisua kulttuurituotteet valtaa pitävien ikeestä, ja näiden ajamasta poliittisesta sanomasta. Mentaliteetti toimii näin vastakohtana poliittisille ideologioille. Siegfried Kracauerille erityisesti elokuvat heijastavat kansan(omaista) mentaliteettia. Kansanomaisuus syntyy siitä, että elokuvat ovat sekoitus useiden ihmisten yhteistyötä, tekijöiden kuvauksia maailmasta ja ne puhuttelevat kansan mielenkiinnon kohteita. Mentaliteettitutkimuksessa nostetaan esille elokuvien tärkeys kansojen arvohistorian rakentajana.⁸² Elokuvien valintaa tutkimusaineistoksi perustelenkin juuri sillä, että ne edustavat kansan ääntä tai -mentaliteettia, kun taas lait edustavat kansan päättäjien ääntä.

Tutkija Anirudhi Desipande kirjoittaa elokuvasta yhtenä ”visuaalisen historiankirjoituksen” välineenä, jota ei tulisi väheksyä historiantutkimuksessa kirjallisten lähteiden tukena tai omana itsenäisenä lähteenään. Desipandelle visuaalisen historiankirjoituksen perinne on melkein yhtä vanha kuin suullisen tradition, jos sen katsotaan alkaneen jo ihmisten varhaisten ilmaisukeinojen aikana, kuten hän tekee. Tästä syystä hän kutsuukin visuaalisen historiankirjoituksen lähteitä ns. vaihtoehtoiseksi historiankirjoitukseksi. Niiden roolina on

⁸⁰ Ferro 1983, 357-364.

⁸¹ Hakosalo 1994, 34-35.

⁸² *ibid.*

tallentaa tunteita ja kokemuksia, jotka eivät välttämättä ole olleet akateemisen kirjallisen tutkimuksen kiinnostuksen kohteina, mutta ovat silti olleet elintärkeänä osana ihmisten historiallista sosiaalista todellisuutta. Hän pohtiikin, että olemmeko antaneet kirjallisille lähteille sellaisen ylivallan historiamme todentamisessa, että nykyisessä tutkimuksessa muut lähteet eivät ole riittävästi edustettuina ja hyödynnettyinä.⁸³

Mitä asioita tulee huomioida suomalaisten elokuvien käytöstä oikeushistoriallisena lähteenä? Esimerkiksi Hakosalo omaksuu ”vastahistoria”-käsitteen tutkimukseensa, mutta toteaa, että sen liittäminen suomalaiseen elokuvaan ei käy ongelmitta. Hän miettii, onko valtaapitävien ideologioiden ja kansan(omaisten) välinen erottelu helposti tehtävissä Suomessa, jossa 1950-luvulle saakka kotimaiset elokuvat eivät juurikaan olleet sisällöltään tai tekijöiltään kansansa valitsemia.⁸⁴ Pyrinkin osoittamaan gradussani, että vasta tämän ajan jälkeen voidaan ajatella, että suomalaiset elokuvantekijät saivat äänensä vapaammin kuuluviin, ja alkoivat kirjoittaa vastahistoriaa.

Historioitsija Robert A. Rosenstonesta elokuvien historiallista luotettavuutta tulee yleisesti pohtia samaan tapaan kuin muissakin historiallisissa lähteissä, koska ne kaikki tavoittelevat tarkkaa kuvausta tapahtuneesta.⁸⁵ Hän listaa kuitenkin muutamia seikkoja, joita erityisesti elokuvien historiallisissa analyysissä kannattaa huomioida:

- A) Elokuva kuvaa historiaa tarinan muodossa, ja siinä on aina yksinkertainen alku, keskiosa ja loppu. Tämä muuttaa historian prosessinomaiseksi.
- B) Se kuvaa historiaa yksilöiden näkökulmasta, ja muuttaa sen henkilökohtaiseksi. Tämä tarkoittaa, että yksilöt kokevat historian omien kokemuksiansa ja tunteidensa summana.
- C) Keksintö on historiallinen itseisarvo elokuvissa, joka tulee esille sekä elokuvateknologian kehityksenä että kantaa ottavina aiheina.
- D) Kameran liike onnistuu tallentamaan historiallisen ajan tuntoa -rakennusten, vaatteiden, maneerien ja maisemien kautta.⁸⁶
- E) Historiallisen elokuvan tarvitsee suoraan tai epäsuorasti ottaa osaa asioihin, ideoihin, argumentteihin ja faktoihin, jotka aiheen ympärillä pyörivät. Pukudraama

⁸³ Desipande 2004, 4455-4459.

⁸⁴ Hakosalo 1994, 34-35.

⁸⁵ Rosenstone 1995, 8.

⁸⁶ Rosenstone 1995, 4.

taas käyttää kulisseinään eksoottisia lavasteita, romantiikkaa ja seikkailua, mutta se ei välttämättä ole kantaa ottava teos.

2.3 Tutkimusaineisto

Tämän tutkielman tutkimusaineistona ovat alkoholiuudistusta ajallisesti lähellä olevat suomalaiset elokuvat, joissa alkoholi on keskeisessä roolissa. Toiviainen kirjoittaa, että *Suomessa on tehty useita elokuvia murhenäytelmistä eli ryypjäjäisnäytelmiä*, jotka sijoittuvat monen lajityypin raja-alueille. Näillä hän viittaa henkilökohtaisiin tragedioihin, joiden teemana on yleensä alkoholi, väkivalta tai molemmat. ”*Alkoholismi on melodraaman etuoikeutettua aluetta*”, kuten Toiviainen toteaa. Monet tarinat esittävät murhenäytelmän kehityksen päähenkilön elämässä, joka alkaa pitämällä salaisuuksia perheeltä ja lähipiiriltä, koska elämää hallitsee vaikea taloudellinen tilanne. Päähenkilö haaveilee paremmista (yleensä menneistä) ajoista, jolloin hänen elonsa olisi taas helpompaa. Aikojen muuttuminen näytteleekin tarinoissa omaa rooliaan. Päähenkilöt uskovat, että oma epäonnistuminen on kiinni yhteiskunnan ajamassa rakennemuutoksessa, joka siirtää kaiken työn pois maaseudulta kaupunkiin. Alkoholi tuo tähän tilanteeseen hetkellistä lohtua, mutta vaikeuttaa pian asioita entisestään. Murhenäytelmien vakavista teemoista huolimatta näissä elokuvissa on löydettävissä huumoriakin, kun päähenkilöt usein vitsailevat kurjuudestaan ja käsittelevät omaa suruaan mahdollisesti sen kautta.⁸⁷

Tutkielmassa jaan elokuvat **vanhoihin ja uusiin ryypjäjäisnäytelmiin tutkimusaineistoni perusteella**. Tarkastelen näytelmiä alkoholiuudistuksen kautta, ja perustelen, miksi tekemäni erottelu on tärkeätä tehdä. **Erotuksen taustalla** ei ole elokuvien ajallinen valmistusaika, vaan niiden **tekijöiden välittämä asenne alkoholiin**. Toiviaisena kuvaus ryypjäjäisnäytelmistä sopii mielestäni paremmin vanhoihin suomalaisiin ryypjäjäisnäytelmiin, sillä ne pyrkivät kansan moraalisena valistamiseen alkoholinkäytön suhteen. Vanhat ryypjäjäisnäytelmät edustivat vanhan sukupolven konservatiivista perinnettä suomalaisessa elokuvassa, koska niissä päähenkilö sai maksaa kalliin hinnan juomisestaan. Vanhan tyylin kilpailijaksi nousivat kuitenkin suomalaisen uuden aallon elokuvantekijöiden uudet ryypjäjäisnäytelmät, jotka vapauttivat katsojat alkoholiin liittyvistä negatiivisista ennakkokäsityksistä. Henkilökohtaisilla alkoholitragedioilla ei tietoisesti mässäilty entiseen tapaan. Alkoholi nähtiin näissä elokuvissa positiivisessa valossa, joka tarkoitti, että alkoholikuvausten asenteet muuttuivat käytännössä

⁸⁷ Toiviainen 2002, 162.

asketismista hedonismiin. Lisäksi uudet ryyppäjäisnäytelmät olivat useimmiten nuorisokuvauksia. Mielestäni ryyppäjäisnäytelmien jako vanhoihin ja uusiin toimii myös yhtenä tapana tarkastella suomalaisen elokuvan siirtymää vanhasta aallosta uuteen historiallisesti.

Työn analyysiosioissa 3-6 käsittelen ensin ns. vanhat ryyppäjäisnäytelmät *Kahdeksan surmanluotia* ja *Yhden miehen sota* ja sitten uudet ryyppäjäisnäytelmät *Perkele! Kuvia Suomesta* ja *Työmiehen päiväkirja*. Lisäksi luvussa 4 käsittelen Hannu Salaman *Juhannustanssit*-romaanissa esiintyneen jumalanpilkan ja sitä seuranneen jumalanpilkkaoikeudenkäynnin ratkaisun pääkohdat, koska niillä on suuri vaikutus uusiin ryyppäjäisnäytelmiin. *Juhannustansseja* ei kuitenkaan luokitella tässä tutkielmassa ryyppäjäisnäytelmäksi, koska kyseessä on romaani.

Esittelen nyt lyhyesti ne neljä pääelokuva ja yhden romaanin, joita aion työssäni analysoida. Itse elokuvien valintaan vaikuttivat kaksi seikkaa; ensinnäkin suomalaisia elokuvia ei määrällisesti tehty 60- ja 70-luvuilla kuin muutama vuodessa ja toisaalta useat elokuvat käsittelivät samoja yhteiskunnallisia teemoja ja kysymyksiä, joka helpotti elokuvavalintojen rajaamista. Valitsemani elokuvat käsittelevät suomalaisten alkoholinkäyttöä alkoholiuudistuksen aikoihin. Luonnollisesti elokuvien yhtäläisyydet ja eroavaisuudet tämän teeman hahmottamisessa ovat gradussani tärkeitä. Senhetkisen yhteiskunnallisen kontekstin luomiseen ja analysoimiseen käytän aiheelleni olennaisia oikeuslähteitä, alkoholitutkimuksia ja rakennemuutokseen liittyvää yleistä tutkimuskirjallisuutta. Seuraavat teemat ovat esillä elokuvissa, joihin peilaan alkoholiuudistuksen vaikutuksia:

Alkoholinkäytön lisääntyminen → rikollisuus

Huono taloustilanne/rikollisuus → alkoholinkäytön lisääntyminen

”Luokkaerot” → alkoholinkäytön lisääntyminen

Moraalikäsityksen muuttuminen → alkoholinkäytön lisääntyminen

Äkkipikaisuus/ tilannetaujan puuttuminen → alkoholinkäyttö yleensä läsnä

Vapaus/seksuaalisuus/nuoruus → alkoholinkäytön lisääntyminen

*Kahdeksan surmanluotia*⁸⁸ pohjana oli Pihtiputaalla vuonna 1969 sattunut murheellinen verityö, jossa kotonaan humalassa ollutta pienviljelijä Tauno Pasasta pidättämään saapuneet poliisit saivat surmansa Pasasen ampumista laukauksista. Pihtiputaan läheisyydessä lapsuutensa viettänyt ohjaaja Mikko Niskanen hyväksyi pian tapahtumien jälkeen saamansa tarjouksen Yleisradiolta tehdä aiheesta 80-minuuttisen televisionäytelmän. Kahdessa vuodessa valmistunut televisionäytelmä ylitti alkuperäisen budjetin, suunnitelman ja aikataulun, mutta lopputulos oli erittäin onnistunut. Tämän johdosta Niskasena kuvaama elokuvaversio Kahdeksasta surmanluodista sai ensi-iltansa elokuvateattereissa ainoastaan viisi kuukautta ensimmäisen televisioesityksen jälkeen. Vaikutuksen teki erityisesti se, että elokuvan alkuun oli sijoitettua kuvamateriaalia surmansa saaneiden poliisien siunaustilaisuudesta ja hautajaisista, ja itsetarina kerrottiin takaumana. Yleisömenestyksestä ei kuitenkaan voitu puhua, koska teatteriyleisöä kertyi vain 5 173 katsojaa. Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan professori Jea-Pekka Roos pitää Kahdeksaa surmanluotia osuvana 1970-luvun mielenmaailman ja paineiden tulkkina.⁸⁹ Sakari Toiviainen taas toteaa, että vaikka lajina Kahdeksan surmanluotia ei ole sinänsä melodraamaa, se todistaa ”tosielämän” melodramaattiset puolet.⁹⁰ Markku Jokipiin mukaan Niskasena elokuvan ansioksi voidaankin lukea se, että se tarjoaa todellisuutta tavalla, johon useat ohjaajat eivät kykene tai edes pyri.⁹¹

Yhden miehen sota -elokuva perustui Jussi Kylätaskun alkuperäiskäsikirjoitukseen, jonka aiheena olivat suomalaisen pienyrittäjän vaikeudet. Ohjaajana toimi Risto Jarva. *Oi kallis Suomenmaa* säestää Suomiehen perheen matkaa Ruotsin-laivalla, jonka aikana Erik ja hänen vaimonsa Liisa kertovat takaumina nähtävistä kokemuksistaan Suomessa. Erik on nähnyt kauhakuormaajan omistajan leveät ansiot ja päättää itsekin ryhtyä yrittäjäksi; hän hankkii takaajat ja saa pankkilainan ostaakseen kauhakuormaajan. Koko kevään ja syksyn Erik perheineen kiertää työmaita ympäri Suomea, mutta hän ei koe itseään nujerretuksi. Laivalla epäonnistumisten jälkeen Erik on yhä täynnä yrittäjähänkeä: *”Ei Suomiesten elämä tähän loppu. Nyt me vasta aletaan tehdä totta tästä kaikesta”*, hän sanoo, kun *Oi kallis Suomenmaa* saattelee laivaa kohti Ruotsia. Ylilyönneiltäkään ei elokuvassa alkoholin suhteen vältytä, kun Erik löytää työkaverinsa lattialta kuolleena jouluaattona itsemurhan jälkeen. *”Eihän porvari köyhän hengellä mittään tee muat se niiltä ottaa”* hän toteaa elokuvassa.⁹²

⁸⁸ Elokuva oli 2h 25 minuutin pituinen leikattu versio Mikko Niskasena televisiolle ohjaamasta samannimisestä neliosaisesta, runsaan viiden tunnin mittaisesta draamasta.

⁸⁹ Suomen kansallisfilmografia 8 (1999).

⁹⁰ Toiviainen 1999, 151.

⁹¹ Uusi Suomi 17.9. 1972.

⁹² Suomen kansallisfilmografia 8 (1999).

Nuorison ja vanhempien sukupolvien erilaisia juomistapoja ja arvojen muutosta kuvaa *Perkele! Kuvia Suomesta- Fuck off! Images of Finland* vuonna 1971. Perkeleen tekijät vierailivat vuoden 1970 aikana ympäri Suomea haastatellen satunnaisia suomalaisia, joihin lukeutui myös julkisuudesta tunnettuja henkilöitä. Haastateltavat jakavat mielipiteitään lähinnä ajan ilmiöistä, politiikasta ja alkoholista. Elokuvan ohjaaja Jörn Donner kertoi elokuvan valmistumisen jälkeen:

"Tässä elokuvassa olemme tekemässä uramme suurinta hulluutta, mutta en kadu sitä hetkeäkään, sillä monipuolisempaa kuvaa Suomen kansasta ette varmaan saa. Ja jos elokuva jollakin tapaa on hullu, se on Suomen kansan vika."

Tätä monipuolista kuvaa ei kaikkialla kuitenkaan hyväksytty. Valtion elokuvatarkastamo poisti elokuvasta kolme kohtausta, koska ne olivat liian eroottisia, ja näin ollen sukupuolikuria loukkaavia. Leo Stålhammar taas valitteli Suomenmaassa, että "elokuvanhenki muistuttaa eräiden aikakauslehtien harjoittamaa raportointia, jolloin joka asiasta nähdään aina mieluummin kielteiset puolet". Alkuperäinen versio saikin tarkastamon hyväksynnän vasta helmikuussa 1986.⁹³

Työmiehen päiväkirja oli Risto Jarvan läpimurtoelokuva, ja se siivitti hänet lopulta Suomen ohjaajien eliittiin. Elokuva sai kriitikoilta varsin ylistävän vastaanoton niin aihevalintansa kuin näyttelijänsuoritusenosalta, muutamia soraääniä lukuun ottamatta. Työmiehen päiväkirja äänestettiin myöhemmin 60-luvun parhaaksi suomalaiseksi elokuvaksi. Elokuva oli toimittajien mielipiteiden mukaan ainakin työläiskuvaus, kriittinen läpileikkaus maan historiasta, sukupolvien taistelu, puolidokumentaari, kokeiluelokuva sekä tietysti rakkauselokuva ja sen rinnalla dramaattinen ja myös tilastollisesti pohjattu esitys miehen janaisen asemasta. Nämä ylistyssanat osoittivat, että puhuttiin suomalaisen elokuvan uudesta syntymisestä ja aikuistumisesta, sekä yhteiskunnallisesta aluevaltauksesta ”ensimmäisenä työläiselokuvana”.⁹⁴ Jarva kuvaili elokuvaa seuraavasti:

Elokuvamme ei ole tendenssielokuva. Se on kahden ihmisen rakkaustarina. Se on kartta tietyistä elämäntilanteesta, joka ei ole yksiselitteinen. Se yrittää esittää elämää sellaisena kuin se eletään Hiekkaharjussa; elokuvan ihmiset elävät arkipäivässä, se kuvaa miljöön, johon nämä (pienet) ihmiset kuuluvat. Se liikkuu myös ajassa.⁹⁵

Päiväkirjassa hyödynnettiin aitoa elokuvamateriaalia vuodelta 1918 sekä dokumenttikatkelmia jatkosodasta. Kyseinen arkistomateriaali lainattiin Suomen elokuva-arkistosta ja

⁹³ Suomenmaa 23.3.1971, ks. myös <http://www.elonet.fi/fi/elokuva/117807>.

⁹⁴ Suomen kansallisfilmografia 7 (1998).

⁹⁵ *ibid.*

Puolustusvoimain kuva-arkistosta. Risto Jarvalla oli aiheeseen myös oma kosketuspintaa, koska hänen vaimonsa Hilikka Jarvan sukulaiset jakaantuivat sekä valkoisten että punaisten puolella. Näiden kertomukset lisäsivät hänen tahtoaan tuoda vuoden 1918 sotatapahtumat ja rintamalinjat nykyaikaan. Jarva pyrkiikin elokuvallaan osoittamaan, että nuoret kohtaavat vuoden 1918 tapahtumat ainoastaan televisioidensa välityksellä, ilman omakohtaisia kokemuksia. Heille tapahtumat eivät edusta enää ajankohtaista ongelmaa yhteiskunnassa, kuten vanhemmille sukupolville, vaan kaukaista menneisyyttä.⁹⁶

Risto Jarva valitsi Työmiehen päiväkirjan pääosaan Elina Salon, jolle elokuva oli jo 22. näyttelijärooli, ja Paul Osipowin, joka oli näyttelijänä vielä amatööri. Jaakko Pakkasvirran mukaan amatöörien käyttö Jarvan ja hänen yhteisissä elokuvissaan oli keino muuttaa ammattiteatterin ja elokuvan kangistunutta ja epäaitoa ilmaisua. Työmiehen päiväkirja palkittiin Moskovan elokuvajuhlilla 1967 kansainvälisen elokuvateknikkojen liiton kunniakirjalla ”teknisten keinojen hyväksikäytöstä taiteellisessa elokuvassa” ja Atlantassa 1969 kilpailujen parhaana ulkomaisena työnä. Risto Jarva sai henkilökohtaisen elokuvataiteilijapalkinnon, joka oli ensimmäistä kertaa jaossa ja yhdistetyn Jussi-palkinnon parhaasta ohjauksesta ja leikkauksesta. Työmiehen päiväkirja sai myös 200000 markan valtionpalkinnon, joka oli suurin siihen mennessä yhdelle elokuvalle myönnetty. Lisäksi maailmankuulu Cahiers du Cinéma -lehti suositteli elokuvaa, koska kriitikko Michel Delahaye piti Työmiehen päiväkirjaa tyylikkäänä ”itäeurooppalaisena” neuvostoelokuvana.⁹⁷

Työmiehen päiväkirja rakentuu osista, jotka on otsikoitu:

Häät – avioliitto yli luokkarajojen

Juhani – ei yksin leivästä

Ritva – ei yksin rakkaudesta

Hannu Salaman vuonna 1964 ilmestyneen *Juhannustanssit* -romaanin ympärille syntynyt kohu johti *jumalanpilkkaoikeudenkäyntiin* Salamaa sekä kustannusyhtiö Otavaa ja sen toimitusjohtajana ollutta vuorineuvos Kari Reenpäättä vastaan. Oikeudenkäynnissä käytiin taistelua sananvapauden ja jumalanpilkan suhteesta toisiinsa, sillä KKO:n ratkaisuselosteen mukaan Juhannustanssit-kirjan sivuilla fiktiivinen henkilö nimeltä Hiltunen syyllistyi Jumalan pilkkaamiseen. Tuomitsemisen jälkeen Salama sai kuitenkin presidentti Kekkoselta armahduksen, joka oli taiteilijoille voimakas viesti sananvapauden lisääntymisestä

⁹⁶ Toiviainen 1983 *Risto Jarvasta*, Kuusi 2004, 364-369.

⁹⁷ <http://www.elonet.fi/fi/elokuva/117745>.

suomalaisessa taiteessa. Salaman kirjalla ja sitä seuranneella oikeudenkäynnillä oli vaikutus koko suomalaisen taiteen kenttään, ja taiteilijoiden mahdollisuuteen luoda vapaata taidetta. Salaman tyyli tulee selkeästi esille uusien ryyppäjäisnäytelmien elokuvissa, koska niissäkin kuvataan humalahakuisuutta positiivisessa valossa ja kapinahengessä. Perustelenkin näillä syillä kirjan valitsemista tutkimusaineistooni.⁹⁸

Tutkin *vanhat ryyppäjäisnäytelmät ennen uusia, koska ne tuovat parhaiten esille uuden alkoholilain välittömiä vaikutuksia yhteiskuntaan, kuten lisääntyneen väkivallan ja alkoholinkäytön välisen syy-seuraussuhteen. Kahdeksassa surmanluodissa* kuvataankin samana vuonna 1969 tapahtunutta poliisisurmaa, joka sai koko kansan huomion, ja joka on hyvä esimerkki tästä syy-seuraussuhteesta. Tämän lisäksi se on kertomus pienviljelijä Pasasesta, joka kokee, että hänestä halutaan päästä eroon rakennemuutoksen tieltä. Valtio ei ole hänen puolellaan, eikä se ymmärrä pienviljelijän mielenmaailmaa tai arvosta hänen tekemisiään. *Yhden miehen sodassa* (1973) taas tuodaan esille rakennemuutoksen lisäämää suomalaisten muuttoa Ruotsiin. Siinä Erik löytää työkaverinsa lattialta kuolleen jouluaattona itsemurhan jälkeen, ja hänen vierestään pullon alkoholia. Tämä yksittäinen järkyttävä tapahtuma Erikille eli juopuneen henkilön tekemä itsemurha oli valitettavasti tilastollisesti Suomessa nouseva ilmiö vuonna 1969. Kummassakin näissä surumielisissä elokuvissa alkoholista muodostuu päähenkilöille taakka, josta ei pääse helpolla eroon. Toinen syy käsitellä vanhat ryyppäjäisnäytelmät ensin on, että nämä elokuvat *jatkoivat vielä vanhan sukupolven perinnettä suomalaisessa elokuvassa, mutta olivat jo sukupuuttoon kuoleva laji*; niissä roolihahmojen alkoholinkäyttöä moralisoitiin, koska se koettiin uhkana yhteiskunnalle. Tämä jako tuntui järkevimmältä, koska *niitä seurasivat asenteellisesti enemmän ajassa kiinni olleet uudet ryyppäjäisnäytelmät, jotka voitiin lukea suomalaisessa elokuvan uuteen aaltoon*. Vanhojen ja uusien ryyppäjäisnäytelmien välillä voidaan puhua sukupolvien saatosta, ainakin asenteellisesti ja elokuvallisesti.

Ennen uusiin ryyppäjäisnäytelmiin siirtymistä esittelen Hannu Salaman Juhannustanssit-romaanissa esiintyneen jumalanpilkan tarkan kohdan ja sitä seuranneen oikeudenkäynnin ratkaisun pääkohdat. Kyseessä on graduni kannalta tärkeä oikeudenkäynti, koska muuten useimpia tutkimusaineistoni **uusia ryyppäjäisnäytelmiä** ei olisi tehty ollenkaan tai ainakaan samalla tyyllillä. Tästä syystä tapauksen pääkohdat on sisällytetty tähän kohtaan gradua, eikä vanhojen ryyppäjäisnäytelmien analyysilukuihin. Niitä seuraavat tutkimusaineistoni elokuvat

⁹⁸ Virolainen & Martikainen 2003.

Kuvia Suomesta ja *Työmiehen päiväkirja*, jotka toimivat hyvänä mittarina sille, kuinka sensuurin osittainen vapautuminen muutti suomalaista elokuvaa vain muutamassa vuodessa, ja kunnioitti ”Salamasodan” aloittamaa henkeä.

Työn analyysiluvut jakautuvat seuraavasti; seuraavassa luvussa 3 käsittelen ns. **vanhat ryypjäjäisnäytelmät** *Kahdeksan surmanluotia* ja *Yhden miehen sota*, luvussa 4 *Juhannustanssit* ja sitten **uudet ryypjäjäisnäytelmät** luvuissa 5-6, *Perkele! Kuvia Suomesta* ja *Työmiehen päiväkirja*. Analyysiluvun loppuun teen lyhyen yhdenvedon niiden suhteesta uudessa alkoholilaissa tehtyihin muutoksiin.

**(VANHAT
RYYPPÄJÄISNÄYTELMÄT)**

3. Kahdeksan surmanluotia (1972) - ”Viina se ol kaiken pahan alku mejän perreessä”

”Kahdeksan surmanluotia lienee vivahteikkain talousjärjestelmän toiminnasta piirretty kuva kotimaisen elokuvan historiassa, kuvaus pienviljelijän maailmasta sisältäpäin nähtynä, siinä saavat tallennuksensa yhtäläisesti päähenkilön sisäiset kokemukset ja ulkoinen todellisuus.”⁹⁹

3.1 Surmanluodit todellisuuden kuvaaja vai fiktiota todenmukaisilla elementeillä

Kun elokuvantekijä Mikko Niskanen kuuli vuonna 1969 hänen kotiseudullaan Pihtiputaalla tapahtuneesta murhenäytelmästä, se herätti vahvoja tunteita hänessä.: ”*Aavistin, ei tiesin, että Pihtiputaan laukaukset päättivät pitkän ja johdonmukaisen tapahtumaketjun. (...) Tässä oli taustalla kokonainen ongelmakenttä, sen maasto oli minulle tuttu.*”. Kahdeksan surmanluotia syntyi tämän ajatuskulun tuloksena, ja näistä syistä Niskanen koki, että hänen tulisi myös näyttellä teoksen päärooli pienviljelijä Pasina, toisin sanoen Tauno Pasasena, sekä ohjata se. Nopeasti hän havaitsi, että teokseen suhtauduttiin varauksellisesti juuri tapahtumien aitouden vuoksi.¹⁰⁰

Niskasen lähtökohta elokuvalle oli Pasasen kuvaus poliisisurmaa edeltäneistä hetkistä, jotka kertoivat hänelle tapahtumien äkkipikaisesta, räjähdysmäisestä eskaloitumisesta: ”*Minä säikäin yksinkertaisesti (...) jos oisin (nähtyt) ne mutkasta asti (...) ois taju voina niin paljo pallautua (...) eikä missään vaiheessa mulla ollut että minä niitä tapan*”. Pihtiputaan oikeudenkäynnissä puolustus vetosi juuri tähän Pasasen ”äkkipikaisuuden kaavaan” lieventävänä asianhaarana, joka ei kuitenkaan auttanut. Myös Niskanen jakoi käsityksen siitä, että Pasanen oli ihminen, joka oli reagoinut tapahtumiin vaistonvaraisesti.¹⁰¹

Vaimo Liisa Pasanen koki elokuvan sisältäneen ainoastaan osatotuuksia hänen ja perheensä elämästä.¹⁰² Väite on sinänsä oikeutettu, sillä päähenkilön surmateko ja siitä hänelle aiheutuva omantunnon tuska ovat elokuvassa pääosassa, ja perheen jaettu kärsimys vasta sivuroolissa. Hänen kommenttinsa elokuvasta alleviivaavat myös sen oleellisen seikan, että elokuvaa analysoitaessa on eroteltava todellisuutta ja fiktiota. Onkin tärkeää muistaa, että kyseessä on ennen kaikkea fiktiivinen elokuva, ja vasta sen jälkeen kuvaus todellisuudessa tapahtuneista Pihtiputaan poliisisurmista. Taiteeseen käytettävistä välineistä elokuva saattaa parhaiten

⁹⁹ Peter Von Bagh kirjoittaa osuvasti ajan teoksista, että romaanit välittivät yhteiskunnallisen muutosprosessin suuret linjat tekijöidensä yksityisiä poliittisia käsityksiä syvällisemmin. Toiviainen 1999, 164-165.

¹⁰⁰ Toiviainen 1999, 139.

¹⁰¹ Toiviainen 1999, 161.

¹⁰² Apu-lehti 17/1972.

välittää todellisuuden tuntua liikkeen ja äänen avulla, mutta ei siltikään tavoita todellisuutta sellaisenaan. Elokvassa rakentuvaa todellisuuskuvaa on syytä aina tarkastella varauksin.¹⁰³ Elokvateatteriversion alkuteksteissä onkin säilytetty Niskasén jo televisiodraaman yhteyteen sijoittamat saatesanat, jotka osoittavat ohjaajan tunnistanéén tämän ongelman olemassaolon:

Tämä elokuva ei pyri kohta kohdalta liittymään tiettyyn tapahtumaan, vaikka kerronta nojaakin siihen eráiden tärkeiden totuuskien osalta. Jokaisella saattaa olla oma totuutensa. Tämä on se totuus, jonka miná olen nähnyt ja kokenut itse tässä elámánpíirissä syntyneenä ja náitä asioita tutkineena.¹⁰⁴

Niskasén saatesanat ilmaisevat elokuvan olevan parhaimmillaan väline, jonka avulla katsoja luo ”oman totuutensa” asioista. *Surmanluodit* on enemmänkin todenmukaisia elementtejä hyödyntävää tulkintaa siitä, miten suomalainen mies joutuu vastaavaan tilanteeseen, kuin lineaarisesti esitettyjä faktoja itse poliisisurmista. Niskasén saatesanat pyrkivät vakuuttamaan katsojat ja Liisa Pasasen siitä, ettei teos ainakaan tarkoituksellisesti pyri esittámään asioita valheellisella tavalla.¹⁰⁵

Surmanluodista puhuttiin jopa ensimmäisenä suomalaisen neorealismín merkkiteoksena. Alun perin neorealismi oli Italiasta lähtenyt lajityyppi, jossa useat elokuvantekijät kuvasivat samanaikaisesti samoja yhteiskunnallisia ongelmia samankaltaisella kuvaustyyllillä. Pienillä budjeteilla kuvatut elokuvat kertoivat työläisten arjesta, joka oli uusi ilmiö elokuvassa. Tarkoituksenaan neorealismi tai ei, Niskasén elokuva vaikutti kuvaavan työläisten oloja todenmukaisesti. Lisäksi dialogissa esiintyvät näpáytykset valtion heikosta toiminnasta vaikuttivat olevan jonkinlainen viesti pááttájien suuntaan. Todenkaltaisuutta lisáisi juuri se seikka, että elokuvassa pysyttiin mahdollisimman lähellä yhteiskunnassa sillä hetkellä esillä olevia ongelmia. Onkin helposti ennakoitavissa, että suomalainen mies lankeaa alkoholin pauloihin, joka lopulta vie hänet rikoksen tielle.¹⁰⁶

Puhuttaessa todenmukaisuuden tunnusta elokuvassa viitataan mielestäni enemmän lajityypille ominaiseen tapaan kuvata arkielámää luontevasti ja onnistuneesti elokuvan keinoin, kuin puhtaaseen faktojen ja aidon todellisuuden jäljittelemiseen valkokankaalla. Lopputuloksena syntyy uusi elokuvan rakentama todellisuuskuva, joka yhdistelee todellisuutta ja fiktiota samanaikaisesti. Elokuvan realismia voi kuitenkin tarkastella myös toisinpáin suuntautuva;

¹⁰³ Toiviainen 1999, 164.

¹⁰⁴ <http://www.elonet.fi/fi/elokuva/100658>.

¹⁰⁵ Toiviainen 1999, 164.

¹⁰⁶ Toiviainen 1996, 117.

elokuvalla on todellisuutta luova vaikutus, ja samankaltaiset elokuvat voivat näin yhdessä vaikuttaa yhteiskuntaan.¹⁰⁷

Seuraavassa alaluvussa hahmotellaan tässä osiossa esiteltyä elokuvan ja todellisuuden kaksinaisuusluonnetta, kun sidotaan yhteen Kahdeksan surmanluotia, alkoholiuudistus ja rikollisuus.

3.2 Äkkipikaisuuden kaava = alkoholi ja talousongelmat

Kahdeksan surmanluotia on alkoholista varoittava tapaus. Päähenkilö Pasi eli tosielämän Pasanen vaikuttaa olevan ”tavallinen” suomalainen mies, jolla ovat pintapuolisesti suhteet kunnossa perheenjäseniin ja naapurustoon. Hänellä on maine tulistua silloin tällöin, kun hän on juovuksissa, mutta muuten käyttäytyy ystävällisesti:

Minä tuossa eilen illalla kimmastuin vähän siitä, kun ihmiset on niin kärkkäitä heti soittamaan poliisille, kun ne näkkee jonkun alaikäsen käessä pyssyn. Sakkojahan siitä tulee, että turhaan taas. Muutenkin näitä maksuja on, kylä tiiät.

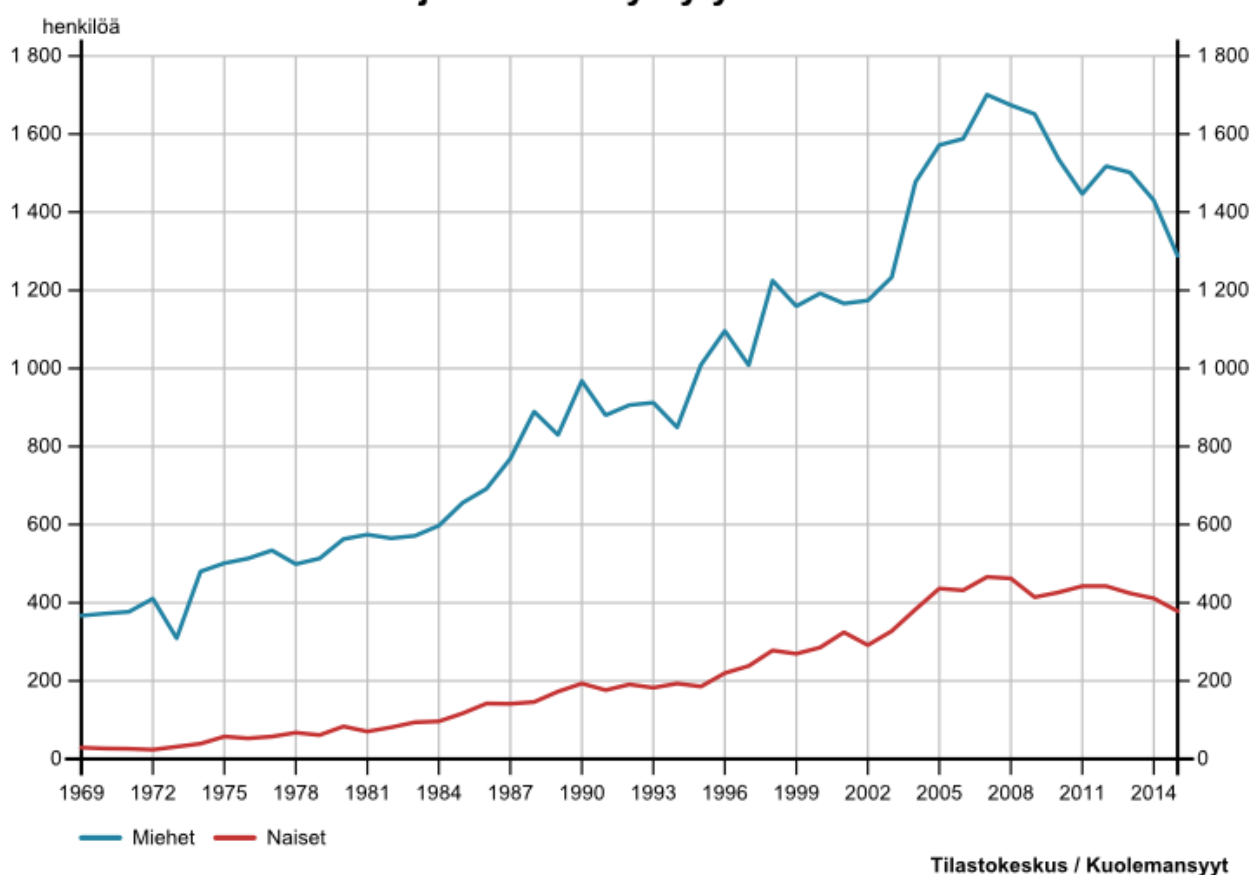
Juominen on aluksi viatonta toimintaa, koska se ei ole keneltäkään pois, mutta pahenee nopeasti. Alkoholistina Pasi muuttuu holtittomaksi, koska hänellä ei pysy enää kontrolli omasta juomisestaan. Elokuvan lopussa hänellä on melkein passiivinen suhde juomiseensa ja pitkälle edennyt alkoholiongelma.

Uuden alkoholilain (1969) säätämisen tarkoituksena oli muuttaa kansan juomatottumuksia viinasta kaljaan. Alemman alkoholilavuuden omaavan kaljan lisääntynyt juominen vähentäisi vahvojen alkoholijuomien juomista, ja tätä kautta alkoholin käyttö vähenisi kauttaaltaan. Tilastot kuitenkin osoittavat selkeästi, että näin ei käynyt, jonka vuoksi kyseisen alkoholilain vaikutukset eivät vastanneet hallituksen odotuksia. Päinvastoin, ne osoittavat alkoholin käytön lisääntyneen sekä vahvoissa että miedoissa juomissa, ja näin luonnollisesti myös kokonaiskäytössä. Tämä taas johti useampiin alkoholitauteihin ja alkoholimyrkytyksiin kuolleisiin henkilöihin.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Toiviainen 1996, 117.

¹⁰⁸ <http://www.findikaattori.fi/fi/table/65>.

Alkoholitauteihin ja alkoholimyrkytyksiin kuolleet 1969-2015

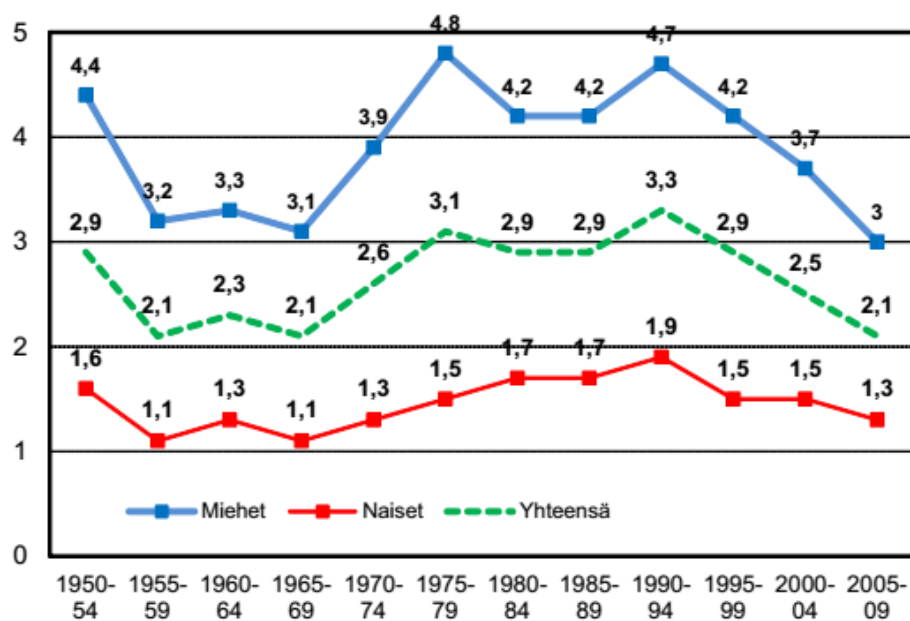
Taulukko 4: Alkoholitauteihin ja alkoholimyrkytyksiin kuolleet vuosina 1969-2015.

Alkoholilain ongelmat korostuvat Pasiin käytöksessä, joka osoittaa, että juomarit eivät siirry väkevistä juomista mietoihin, vaikka niitä olisi helpompi saada, vaan he lisäävät juomismäärää entisestään. Hänen käyttäytymisensä ei ole alkoholin suhteen rationaalista, eivätkä mitkään säännöt muuta sitä. Elokuva on erityisen järkyttävä juuri tästä syystä, että kuka tahansa muukin suomalainen voisi olla hänen asemassaan, kun alkoholi saa riittävän vahvan otteen.

Toiviainen liittyy *Kahdeksan surmanluotia* useiden muiden alkoholitutkimuksessa ilmenneiden ”köyhän miehen oopperoiden” jatkeeksi. Viina kuvastaa purkautumistietä arjesta, ja tarjoaa Pasiille tunteita ilosta suruun. Hän tuo lisäksi esille viinan symbolisen merkityksen (suomalaisen) maskuliinisuuden edustajana. Sosiologit Pasi Falk ja Pekka Sulkunen ovatkin todenneet, että viina ja naiset ovat toistensa vastakohtia; nainen edustaa kontrollia ja etäistä seksuaalista kohdetta, kun taas viina vapauttaa yhteiskunnan pakoista ja herroista.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Falk & Sulkunen 1980, 262, 264.

Veli Verkon kattavan monitieteisen tutkimuksen mukaan *alkoholin* kulutuksen kasvaessa henkirikollisuuden määrä kasvaa myöskin.¹¹⁰ Vielä tarkemmin, Verkon mukaan lisääntyneet mahdollisuudet käyttää alkoholia ja alkoholin helpompi saatavuus yhteiskunnassa johtavat tilastollisesti alkoholin väärinkäyttöön, ja tätä kautta rikollisuuteen. Yllättävää kyllä, naisuhrien määrä lisääntyy, kun henkirikollisuus on muuten alhaisella tasolla. Hänen tutkimusaineistonsa ajoittuu 1900-luvun ensimmäisille vuosikymmenille Suomessa, joten hänen tuloksensa eivät välttämättä ole suoraan sovellettavissa nykyaikaan. Näyttäisi kuitenkin, että viimeaikainen tutkimus tukee edelleen alkoholin kulutuksen ja henkirikosten määrän sidonnaisuutta. Esimerkiksi alkoholireformin vuonna 1969 henkirikollisuuden määrä nousi heti merkittävästi.

Kuvio 2 Vähintään yksivuotiaana surmattuja miehiä ja naisia 100 000 henkeä kohden 1950–2009, viisivuotiskausittain. Lähde: Tilastokeskus, kuolemansyytilasto

Taulukko 6: Surmattujen määrä eroteltuna viisivuotiskausittain.¹¹¹

¹¹⁰ Verkko 1951, *Homicides and suicides in Finland and their dependence on national character*.

¹¹¹ https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152467/Kuolemaa_johtanut_vv.pdf?sequence=7, 16.

Hallituksen esityksessä juopumusrikosta koskevien säännösten muuttamisesta todettiin, että *nykytilanteessa juopumistilaa ei enää voida sellaisenaan pitää rikoksena*. Juopuvuuden rangaistavuuden poistamisella arvioidaan olleen merkittävä vaikutus usean rikoksen tilastoihin. Vuoden 1969 muuntorangaistusjärjestelmän muutokset ja juopumuksen dekriminointi vaikuttivat esimerkiksi *alentavasti sakkovankien määrään* ja vuonna 1970 sakkovankien lukumäärä painuikin hetkellisesti lähes nolnaan.¹¹² Uuden lain johdosta juomisesta tuli sallitumpaa julkisesti, kun tuhansia keskiolutravintoloita avattiin ja humalassa esiintyminen julkisesti ei ollut enää rikos. Tämä näkyy elokuvassa selkeästi, sillä kodin läheisyyteen avattu keskiolutravintola ja mahdollisuus esiintyä humalassa julkisesti antavat Pasille tekosyyntä lähteä kotoaan hoitamaan perheen asioita ja etsimään töitä, vaikka todellisuudessa nämä reissut lisäävät hänen juomiskertoja entisestään. Alkoholistit käyttävät kaikki mahdolliset juomismahdollisuudet hyväkseen.

Elokuvassa laitton viinanjuonti ja laitton viinankeitto yhdistävät seudun miehiä. Laitton viinankeitto ei ole heidän moraalinsa vastaista, vaikka se onkin lainvastaista. Pasiin laitton viinankeitto ei julkisen juomisen sallimisen johdosta vähentynyt, vaan hänen käyttönsä kasvoi kokonaisuudessaan siis alkoholijuomien laadun, määrän että juomispaikkojen osalta alkoholilain säätämisen jälkeen. Myös tilastot vahvistavat, että vaikka käyttö tehtiin julkisemmaksi, niin salaa tehty viina ja juominen eivät vähentyneet. Kun tähän lisätään Verkon tulokset siitä, että juopuneet tekevät enemmän rikoksia, uusi alkoholilaki lisäsi käytännössä Pasiin ja muiden juopuneiden ihmisten mahdollisuuksia tehdä lisää rikoksia Suomessa.

Pertti Karkama toteaaakin, että useissa suomalaisissa romaaneissa esiintyvä viinakeitto voidaan tulkita kapinaksi vallanpitäjiä vastaan, jolloin ”*kansan oikeustajun ja valtapoliittisen oikeuden välille syntyy ylitsepääsemätön kuilu*”.¹¹³ Tämä tulee elokuvassa esille, kun Pasi ja hänen ystävänsä keksivät selityksen pellonraivauksesta maakunnan luottamusmiehelle, koska he eivät halua paljastaa hänelle laitonta pontikan keittämistään pellolla. Tämä on osoitus siitä, että he eivät pidä luottamusmiestä ”sisäpiiriläisenä”, jolle voisi kertoa laittomasta viinasta, vaan vallanpitäjänä.¹¹⁴

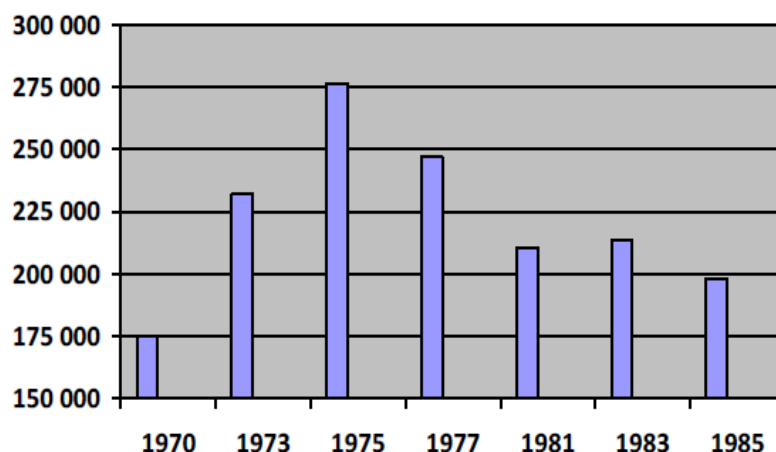
Mökkilaisten asioita päätät, no en nyt tiiä olisko ne niin mökkiläistenkään asioita (...) Työ ootte antanut meille niin paljon luottoa (...) Menehän lanttaamaan lisää verorästejä.

¹¹² <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140291>.

¹¹³ Karkama 1971. *Helsingin Sanomat* 7.4.1972. ks. myös Karkaman Sosiaalinen konfliktromaani. Rakennetutkimus suomalaisen yhteiskunnan realismin pohjalta.

¹¹⁴ Toiviainen 1999, 159,161.

Kaavio 2. Päihtyneenä säilöön otetut vuosina 1970 -1985.

Lähde SVT XXIII A:112,19; Tilastokatsauksia 1977 N:o 2,45. Poliisin tietoon tullut rikollisuus 1970 -1985

Taulukko 5: Päihtyneenä säilöön otetut vuosina 1970-1985.¹¹⁵

Todennäköisesti useimmille ihmisille lainrikkominen on helpompaa niissä tilanteissa, joissa se ei ole heidän moraalinsa vastaista. Tässä tilanteessa Pasia ei haitannut rikkoa kieltoa keittää pontikkaa. Mitkä ovat siis lainsäädännössä niitä rikoksia, joihin ihmiset suhtautuvat tosissaan, eivätkä riko heidän moraalikäsitystään? Voiko näiden rikosten vakavuuden määrittää yksilökohtaisesti tai kollektiivisesti, ja oliko lainsäädännöllämme riittävä kapasiteetti määrittää ne esim. alkoholinkäytön osalta uutta lakia säädettäessä?

Olisi liian helppoa pitää alkoholia ainoana rikollisuuteen johtavana tekijänä, koska myös sellaiset henkilöt, jotka eivät tee rikoksia juovat. Pasi ajautuukin surmatekoonsa sosiaalisten ja taloudellisten ongelmien rasittamana, jota viina vauhdittaa. Linkki *taloudellisten vaikeuksien* ja rikosten välillä on yksi yleisimmin hyväksytyistä lähtökohdista kriminologiassa, toteaa Jukka Savolainen.¹¹⁶ Kahdeksan surmanluotia tärkeänä teemana onkin suuri elinkeinorakenteen muutos, jossa maaseudun työt ovat siirtymässä kaupunkeihin. Pasi ja muut pienviljelijät eivät hyväksy sitä ilman kapinaa, koska se tarkoittaisi heille suuria muutoksia siihen elämään, jonka he ovat omaksuneet. Murroksesta voisi puhua eräänlaisena juurettomuutena, koska Pasi ei tiedä paikkaansa modernisoituvassa maailmassa.

¹¹⁵ Tilastokatsauksia 1977.

¹¹⁶ Danielsson & Kivivuori & Savolainen 2011, 96-97. ks. myös Savolainen 2010.

Sosiologi Robert K. Mertonin mukaan riski rikoksesta kasvaa, kun yksilöiltä viedään kulttuurisesti ja rakenteellisesti mahdollisuudet saavuttaa taloudellinen vakaus. Olosuhteet johtavat turhautumiseen, aggressioon ja katkeruuteen.¹¹⁷ Pasilla ei ole varaa valita mitä töitä hän tekee tienatakseen elantonsa:

Kun se elämä on muutaman lehmänkantturan varassa (...) Ja Ku ostaa niil sit ne heinät ja muut, niin sitä ei jää sitä vähääkään. Meilläkin ainoa tulolähde.

Pannoo miettimään (...) Mittään muita työhommia ole.

McCallin ja Nieuwbeertan mukaan rikollisuutta esiintyy eniten asuinalueilla, jotka kärsivät *sosiaalisesta (rakenteellisesta) epäjärjestyksestä*, kuten köyhyydestä, liika-asutuksesta ja suuresta vaihtuvuudesta.¹¹⁸ Toisaalta myös *nopeat muutokset* sosiaalisessa järjestyksessä ja lainsäädännössä voivat johtaa rikollisuuden kasvuun, vaikka ne olisivat lopulta positiivisia.¹¹⁹

Mikäs vika näissä hommissa on? Maksaahan ne jonkinlaisen pellonraivauspalkkion. Ai pellonraivauspalkkion, minä vaan, ettei olis pettynyt... Pellonraivauspalkkiot tota sen jo pienensi edellinen hallitus jo 15% siitä mitä se oli olluna. Eikä tulevaisuudessakaan Suomessa semmoset hallitukset pysy pystyssä, jotka suosivat maanviljelystouhuja, ainakaan pienviljelijäin touhuja.

Tämän luvun seuraavissa alaluvuissa käydään läpi, kuinka Kahdeksan surmanluotia käsitteli yhteiskunnassa vähitellen tapahtuvaa muutosta kohti rikollisten inhimillistämistä kriminaalipolitiikassa ja lainsäädännössä. Elokuva toimiikin tyypiesimerkki väkivallasta Suomessa, jossa yleensä aina on mukana alkoholi.

¹¹⁷ Merton 1938, 672–682.

¹¹⁸ McCall & Nieuwbeerta 2007, 170.

¹¹⁹ Danielsson & Kivivuori & Savolainen 2011, 98-100.

Kahdeksan surmanluotia

3.3 Kohti armollisempaa suhtautumista alkoholisteihin ja rikollisiin

Toiviainen esittää analyysissään monta yhteiskunnallista ja jopa geneettistä syytä sille, miksi Pasi juo, mutta ei ilmeisimpiä. Pasi juo, koska hän haluaa juoda, ja hän turvautuu tekosyihin oikeuttaakseen juomistansa itselleen ja läheisilleen. Salailu lisääntyy samaa tahtia juomisen kanssa. Elokuvaa katsellessa herääkin kysymys, että mikä on se piste, jolloin Pasiin tai muun addiktin teot muuttuvat ongelmaksi? Varoittava piirre hänen juomisessaan on, että Pasi valitsee joka kerta viinan, vaikka tietää sen aiheuttavan hänelle lisää ongelmia. Hänen viinanhimonsa on sen verran kova, että hän on valmis näkemään paljon vaivaa peittääkseen todelliset aikeensa. Pasi nauttii juomisesta enemmän kuin hänen toverinsa, enemmän kuin vaalii terveyttään tai perheensä kanssa vietettyä aikaa.

Suomessa alkoholisti- ja irtolaislait olivat ennen alkoholilain uudistusta vuonna 1969 olleet ”yhteiskunnallisia” lakeja, jotka pyrkivät hallinnoimaan lakisääteisiä alkoholisteja, jotka olivat määritelmän mukaan vaarallisia häiriköitä ja taloudellisia rasisitteita.¹²⁰ Klaus Mäkelä esittää näkemyksen, että alkoholismista tehdyt tutkimukset 50-70 -luvulla olivat usein vallan käytön jatke, koska suomalaisten ja alkoholin tuhoisa suhde esiintyi niissä lähinnä itsestäänselvytenä.

¹²⁰ Tarnaala 2006, 220.

Mäkelän mukaan suomalaisten todellinen suhde alkoholiin oli kuitenkin ambivalentti: osa torjui alkoholin jyrkästi, kun taas toiset ihannoivat sitä avoimesti.¹²¹

Todellisuudessa vasta alkoholilain uudistumista voidaan pitää hetkenä, jolloin huomio kääntyi koko kansaa vaivaavasta alkoholiongelmasta kohti rajattua joukkoa, jotka kärsivät sairaudesta.¹²² Valta alkoholinkäytöstä ja sen rajojen määrittelemisestä luovutettiin Suomen kansalle, ainakin osittain, ja siteet vanhaan perinteeseen katkaistiin. Eerik Tarnaalalle alkoholistien hallinnoimista päästiin eroon, kun riippuvuuden ei enää katsottu johtuvan itse alkoholista, vaan alkoholistin sairaalloisesta suhteesta siihen. Yhdysvalloissa AA-liikkeet kampanjoivat tämän näkökulman puolesta jo vuosisadan alussa. Suomessa lähtölaukauksena muutokselle oli Yhdysvalloista saapuneen WHO:n päihdeasiantuntija Jellinekin vierailu vuonna 1952 Helsinkiin, vaikka muutos kestitkin täällä vielä pitkään.¹²³

Kahdeksan surmanluotia auttaa katsojia näkemään Pasin inhimillisemmässä valossa, ja mahdollisesti muuttamaan hänestä muodostunutta käsitystä Pihtiputaan surmien jälkeen. Elokuva pyrkii ymmärtämään Pasin tekoa ja niihin johtaneita olosuhteita ”todenmukaisesti” tuomitsematta. Dan Steinbock on kirjoittanut, että ohjaaja Niskanen rakentaa päähenkilölleen ”armon moraalialia”. Tämän voisi ymmärtää tavalla, että armo on tapahtumien taustalojen ymmärryksen, anteeksiannon ja ihmisen erehtyväisen luonteen hyväksyminen tulos.¹²⁴ Niskanen pyrkii osoittamaan koko elokuvallaan, että ihmisen moraalista kompassia ei lopullisesti voida arvioida hänen yksittäisten tekojensa kautta. Rikolliset ja alkoholistit ovat tavallisia ihmisiä, ja ansaitsevat ymmärrystä osakseen. Hyvät ihmiset tekevät pahoja tekoja, ja toisin päin.

Elokuva tärkein kohta on heti alussa, jossa kuvataan autioituvaa maaseutua Kainuun maakuntalaulun *Nälkämaanlaulun soidessa*. Tästä seesteisyydestä hypätään suoraan surmanluotien ääneen ja Pasin katuvaan katseeseen. Elokuvaa kerrotaan takautuvasti, jossa selitetään miten ja miksi Pasi on päätenyt tekoonsa. Ensimmäinen kohta on otsikoitu osuvasti vastaamaan koko elokuvan läpi kantavaa teemaa: ”Viina se ol kaiken pahan alku mejän perreessä”. Siinä näytetään aitoa dokumenttikuvaa poliisien hautajaisista, joka muistuttaa katsojaa tapahtumien todellisuudesta. Kirkossa papin sanat viestivät selkeästi, että rohkeiden

¹²¹ Mäkelä 1971, 8-9.

¹²² Alasuutari 1990, 127.

¹²³ Tarnaala 2006, 236.

¹²⁴ Steinbock 1985, 120.

poliisimiesten sovittavien tekojen vastakohtana on päähenkilö Pasin tappamiseen tähännyt pelkurimainen teko.

”Ne neljä rohkeaa poliisimestä, jotka täällä uhrasivat henkensä täyttäessään vakaumukseksi kasvanutta velvollisuuttaan olivat omaksuneet sen ajattelutavan, josta olen puhunut. He lähtivät viimeistä tehtäväänsä suorittamaan mielessä sovittelu ei tappaminen”

Papin sanat ovat sinänsä lohduttavia kuuntelijoille, mutta myös julmia, koska niissä ylenetään poliisimiehet ja alennetaan Pasi. Näissä sanoissa ei huomioida niitä olosuhteita, joissa teko on tehty, eikä tarjota ymmärrystä tekijälle. Pasin tulevaisuudessa saama tuomio ei riitä rangaistukseksi hänen tekemästä teostaan, vaan hän joutuu vastamaan siitä lisäksi ”helvetissä”, jos pappia on uskominen. Tämä ajattelumalli on sinänsä mustavalkoinen, jos hyvä ihminen voi muuttua pahaksi ihmiseksi hetkessä, ja pysyä sellaisena lopulliseen tuomioon saakka. Hautajaisiin ei nimittäin välity Pasin oma kärsimys ja häpeä teostaan.

”Kirkko ja ruumiin siunaushetki ei myöskään saa olla tuomioistuin maallisessa mielessä nämä asiat hoidetaan muualla”

”Ja suuren taivaallisen tuomarin eteen on meidän jokaisen kerran alistuttava, silloin me kukin saamme tekojemme mukaan”

Kun Niskanen vuorottelee todellista kuvamateriaalia hautajaisista ja Pasin tunnereaktioita sellistä hautajaisten aikana, kirkko näyttäytyy jäykkänä ja kosta havittelevana, joka ulkoistaa rankaisemisen Jumalan käsiin, eikä juurikaan osoita sellaista armoa, jolle sen oppi rakentuu. Papin sanoilla pyritään palauttamaan rauha yhteiskuntaan, jotta ihmiset voisivat luottaa sen toimintaan ja instituutioihin edelleen. Ikään kuin Pasi olisi pakko leimata rikolliseksi ja sairaaksi, jotta yhteiskuntarauha säilyisi, koska kukaan ”kunnon kansalainen” ei voisi sortua tällaisen tekoon.

”Ja sitä me tällä pyhällä paikalla toivomme, että me jaksaisimme kansana ja yksilöinä enemmän uskoa armahdukseen kuin koston ja enemmän luottaa rakkauteen kuin vihaan”

Yhteistä 60- ja 70-luvun elokuville oli ohjaajien kääntynyt perspektiivi yhteiskunnan ongelmien tulkinnassa. Tähän perspektiivin muutokseen oli muutama syy; sensuurin osittainen vähentyminen, uuden nuoren sukupolven ohjaajien rohkeus, arvomaailman erilaisuus, uusi tyyli, omakustanteisuus ja pienet budjetit. 60-70-luvun ohjaajat esittivät yhteiskunnan instituutiot ongelmia ja eriarvoisuutta luovana entiteettinä, jonka edessä ”tavallinen” yksilö oli voimaton. Ohjaajat pyrkivät antamaan heikko-osaisille ihmisille äänen elokuvan keinoin.

Aikaisemmin elokuvat esitettiin valtion ja sen instituuttien näkökulmasta, jossa ne olivat kaikkietäviä moraalien vartioita. Elokuvat sisälsivät moraalisen opetuksen siitä, mikä pahantekijöiden kohtalo on, kun he rikkovat yhteiskunnan sääntöjä. *Kahdeksan surmanluotia* tarttuukin sen mukaan kaikille instituutioille yhteiseen ongelmaan, että ne monesti ovat ratkaisuisaan mustavalkoisia, vaikka ne ratkaisevat ”harmaalle alueelle” kuuluvia monimutkaisia ongelmia. Yhteiskuntaa vastaan tehdyt rikokset ovat sidoksissa uskontoon, ja tätä kautta ”Taivaan isän” heille antamaan lopulliseen tuomioon, kuten elokuvassa todetaan.¹²⁵

3.4 Väkivallan kehityspiirteet –tilastoista lakimuutoksiin

Pihtiutaan poliisisurmien kaltaiset ylilyönnit ja väkivalta- ja itsemurhatilastojen nousut osoittivat, että kaikki suomalaiset eivät osanneet kontrolloida juomiseen liittyviä ilmiöitä uuden alkoholilain johdosta. Jo vuonna suurin osa pahoinpitelyrikoksiin syyllistyneistä oli tekonsa hetkellä humalassa. Väestökyselyissä myös melkoinen osa väkivallan kohteeksi joutuneista oli maininnut olleensa tapahtuma-aikaan päihtynyt. Alkoholisidonnaisen väkivallan osuus vaihteli väkivallan muodon mukaan.; uhrin päihtymys oli yleisempää katuväkivallassa sekä etenkin miesten kokemassa ravintola- ja huvipaikkaväkivallassa. Etenevä kaupungistuminen lisäsi ravintola- ja huvipaikoissa tapahtuvia humalaisia vuorovaikutustilanteita, jotka kasvattivat konfliktien uhkaa.¹²⁶

Väkivalta on ollut Suomessa hyvin alkoholisidonnaista, sillä pahoinpitelyiden määrä on seurannut alkoholin tasaisesti kasvanutta kulutusta. Kun alkoholin kulutuskäyrä on noussut jyrkästi, kuten vuoden 1969 alkoholilain muutoksen seurauksena, tai laskenut 1990-luvun lamavuosien tapaan, muutokset ovat näkyneet selkeästi myös poliisin kirjaamissa rikoksissa.¹²⁷ Osa *pahoinpitelyrikollisuuden nopeasta lisääntymisestä* voidaan todennäköisesti panna uuden alkoholilain säätämisen jälkeen kasvaneen alkoholinkulutuksen tiliin, vaikka muitakin tekijöitä tulee huomioida.¹²⁸

Siren tuo esille, että rikostilastot syntyvät rikosten ja rikollisuuden kontrollin vuorovaikutuksena, joten joskus kasvu voi olla näennäisestä, joskus taas todellista. Onkin arveltu, että esimerkiksi alkoholilainmuutoksen jälkeen aikaisemmin juopumuspidätyksinä kirjattuja vähäisiä häiriöitä alettiin tilastoida lievänä pahoinpitelyinä. Lievien pahoinpitelyjen

¹²⁵ Toiviainen 1999, 179.

¹²⁶ Sirén 2006, dia 4.

¹²⁷ HE 175/1967 Eduskunnalle rikoslain juopumusrikosta koskevien säännösten muuttamisesta, 1-3.

¹²⁸ Sirén 2006, dia 2.

määrän kasvu olisi siis johtunut osaksi rikosten uudelleen määrittelystä, eikä rikosten todellisesta lisääntymisestä. Lievien pahoinpitelyjen määrän kasvu oli kuitenkin poikkeustapaus, koska 60- ja 70-luvun sääntelyssä *poistettiin kokonaan rikosnimikkeitä tai lievennettiin useita sellaisia rikosnimikkeiden tunnusmerkkejä*, joiden olisi yhdessä pitänyt laskea monia rikostilastoja, mutta tästä huolimatta *rikollisuus nousi silti lähes joka tilastossa*. Alkoholin ja väkivallan kasvua voidaan siis selkeästi pitää Suomessa faktana, eikä vain monimutkaisena tilastona.¹²⁹

	Ehdoton vapaus- rangaistus	Ehdollinen vapaus- rangaistus	Sakko
1971			
Lievä pahoinpitely .	—	—	2 667
Pahoinpitely	325	270	2 729
Törkeä pahoinpitely	215	99	—
Yhteensä	540	369	5 396
1970	349	264	4 400
1969	247	276	3 693

Vuonna 1971 yleisissä alioikeuksissa pahoinpitelyrikoksista tuomitut rangaistukset jakautuivat seuraavasti. Vertailun vuoksi asetelmassa esitetään tiedot myös vuodelta 1970 ja lainmuutosta edeltäneeltä vuodelta 1969.

Taulukko 7: Pahoinpitelyrangaistuksista tuomitut vuosina 1969-1971.¹³⁰

Näistä olosuhteista huolimatta 70-luvun aikana lainsäädännön suhtautuminen rikollisiin muuttui Suomessa anteeksiantavammaksi. Koko rangaistusjärjestelmämme oli uudistusten äärellä, kun kuolemanrangaistus poistettiin Suomen rangaistusjärjestelmästä lopullisesti vuonna 1972.¹³¹ Hallituksen esityksessä syynä kuolemanrangaistuksen poistamiselle oli, että sen käyttöä pidettiin sopivana vain sellaisissa poliittisissa tilanteissa, jotka eivät vallinneet Suomessa.¹³² Kuolemanrangaistuksen erityisestävyys Suomessa, eli toimiko rangaistus rikoksia etukäteen estävänä tekijänä, oli tutkimusten valossa edelleen ristiriitainen, joten se ei vaikuttanut esityksen lopputulokseen myöskään.

¹²⁹ Siren 2000, 35.

¹³⁰ KM 1976:72.

¹³¹ HE 1/1972 Laki kuolemanrangaistuksen poistamisesta rangaistusjärjestelmästä 343/1972.

¹³² *ibid.* 2.

Rikosoikeuskomitean mietintö (KM 1976:72) pohti rikosoikeutemme suuntaa yleisellä tasolla. Mietinnön tehneen komitean mukaan rikosoikeudellisen järjestelmän päätehtävänä on luoda sellaiset olosuhteet yhteiskunnassa, että rikoksiin ei tarvitse turvautua (s. 38). Kiinnijoutumisriskin tulee olla riittävä ja yhteiskunnan toiminnan nopeaa hätätilanteissa, sillä rangaistusten ankaruuteen ei voi yksinään luottaa rikosten preventiossa (s. 65). Tehtävässään rikoslain säätäjän on toisaalta otettava huomioon kansan oikeuskäsitykset, toisaalta taas jalostettava niitä. Nämä yleiset tavoitteet eivät ole yllätyksellisiä, mutta komitean suhtautuminen rangaistusten tehokkuuteen on. Sen mukaan ei ole löydetty sellaista rikosentekijän käsittelymenetelmää, joka tuntuvasti, toistettavasti ja yleisesti vähentäisi uusimisalttiutta (s. 171).¹³³ Komitea käytännössä myöntää, että nykyiset rangaistuskeinot eivät vähennä rikosentekijän mahdollisuutta uusiin rikoksiin. Tätä ajatusta jatkamalla voisi olettaa komitean myöntävän, että erilaisia rangaistuskeinojen voitaisiin kokeilla vanhojen lisäksi, ja testata niiden tehokkuus.

Matikkalan mielestä mietinnön merkitys on tärkeä lähinnä niiltä osin kuin se tarjoaa omaperäisiä ajatuksia, eikä tue voimassaolevaa oikeutta.¹³⁴ Aineellisesti rikosoikeuskomitea korosti (tahallisen) vaarantamisvastuun ensisijaisuutta verrattuna tuottamuksellisiin seurausrikoksiin.¹³⁵ Esim. aikaisemmin pahoinpitelyrikosten rangaistavuus riippui vamman laadusta, mutta nyt mietittiin tekijän syyllisyyteen, tekotapaan ja tarkoitukseen vaikuttaneita tekijöitä. Entistä useampi väkivallanteko tuli näin viranomaisten tietoon. Oikeuttamisperusteet viittaavatkin teon hyväksyttävyyteen yhteiskunnan kannalta (s. 102). Komitean käsitys keskeisestä oikeuttamisperusteesta, hätävarjelusta, vahvistaa selvästi irrottautumista aikaisemmasta hätävarjeluajattelusta. Komitea ei hyväksynyt absoluuttiseen hätävarjelu-oikeuteen perustuvaa näkemystä, vaan kohtuuttomien ja oikeustajuntaa loukkaavien tilanteiden syntymisen estämiseksi vaaditaan aina jonkinlaatuista suhteellisuudentajua hyökkäyksen kohteena olevan edun ja puolustuksen aiheuttaman vahingon välillä» (s. 104).¹³⁶

¹³³ KM 1976:72, 38,65, 171.

¹³⁴ Matikkala 1998, 1325.

¹³⁵ *ibid.*,1328.

¹³⁶ KM 1976:72, 102,104.

Kahdeksan surmanluotia

Luvussa 3 käsitelty Kahdeksan surmanluotia on kuvaus pienviljelijästä, joka kokee, että hänestä halutaan päästä eroon. Valtio ei ole hänen puolellaan, eikä se ymmärrä pienviljelijän mielenmaailmaa tai arvosta hänen tekemisiään. Tästä syystä hän pelkää hidastavansa yhteiskunnan kehitystä. Ohjaaja Niskanen ei esitä roolihahmoa nostalgisessa valossa, vaan yhteiskunnasta vieraantuneena. Päähenkilö ei pyri uudistumaan, vaan taistelee mieluummin sitä vastaan. Päähenkilö Pasi kokee poliisien ajavan hänet nurkkaan, jonka seurauksena hän toimii väärin. Ajan elokuvissa on havaittavissa samankaltaisuuksia tähän mielenmaailmaan. Seuraavan alaluvun *Yhden miehen sota* on samankaltainen ryyppäjäisnäytelmä kuin Kahdeksan surmanluotia, mutta päähenkilön kannalta onnellisemmalla lopulla. Siinäkin viina edustaa lähinnä pakotietä karusta arjesta, eikä liity juhlaan.

3.5 Yhden miehen sota (1973)

Pienyrittäjä Erik Suomies joutuu uuden elämän toivossa lähtemään Ruotsiin, mutta ensin hän taistelee yhden miehen sotaa taloudellisesta toimeentulostaan Suomessa. Kertojaäänikin toteaa, että ”suuren rahan valta ajaa isänmaastaan”. Erik ei kuitenkaan lannistu vähästä, kun vaimokin toteaa, että vaikeista ajoista on ennenkin päästy yli.

No kilpailu on kovaa. Samat verot ovat kaikilla. Kaikki ei pärjää missään, mutta ei kaikki sorrukaan. Totuuden tietää vain se, joka itse yrittää ja elää. (...) Jokainen pikkukeikkakin piti ottaa, koska ei tiennyt mis olis ensi viikolla. Mut sisu siinä koveni.

Nyt ei oo enää varaa tunteisiin. Syksyllä minä olin pahimmin alamaissa kun pankin maksut eräänty. Ei auttanut muu kuin kiertää lakki kädessä kaikki tuttavat. (..) vaimo myöhemmin kädestä suuhun eletään, eihän siitä mitään käteen jää.

Erik turvautuu viinan monessa elämänsä vaiheessa, kuten hänen työkaverinsa, mutta pystyy myös päästämään siitä irti tarvittaessa.

Nyt saa kyllä viinoittelut loppua ja rahat pysyy mun takanani, muuten tää menee ranttaliksi (...) Sitä ei usko kukaan, kuinka lujilla me ollaan.

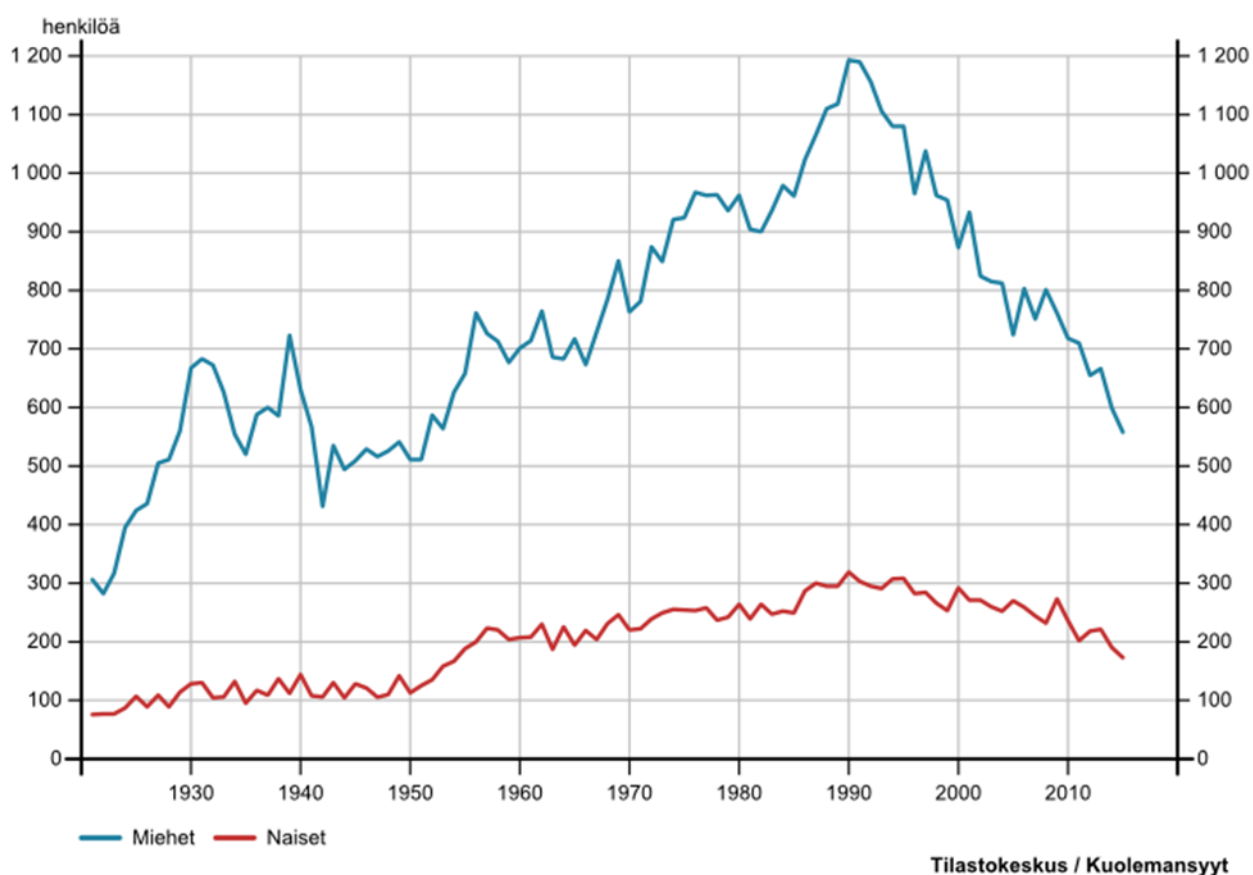
Alkoholilla on paikkansa myös miesten elämässä, kun työurakoista sovitaan.

Mitä mustaa valkosella tämmöses tarvii. Miehen sana kättä päälle ja voiteluviinat. Täs on lisää ja vain tulevaisuudest kysymys.

Teillä on niin vähän siitä enää suorittamatta, mutta kyllähän se vanha just pesämunaksi kelpaa. On se nyt helppo olla, ku ei vanhaa velkaa, uutta vaan.

Ylilyönneiltäkään ei alkoholin suhteen vältytä, kun jouluaattona Erik löytää pullojen vierestä itsemurhan tehneen työkaverinsa ruumiin. ”Eihän porvari köyhän hengellä mittään tee muat se niiltä ottaa” hän toteaakin elokuvassa. Tämä yksittäinen järkyttävä tapahtuma Erikille oli valitettavasti tilastollisesti Suomessa nouseva ilmiö vuonna 1969.

Itsemurhan tehneiden määrä 1921-2015

Taulukko 8: Itsemurhan tehneiden määrä 1921-2015.¹³⁷

Erik ja hänen työkaverinsa kokevat yhteisön taloudellisten ja sosiaalisten ongelmien olevan valtion aiheuttamaa, eikä niinkään heidän omien huonojen valintojensa tulosta. He eivät kuitenkaan käytä mahdollisuuksiaan muuttaa yhteiskunnan rakenteita, kuten äänestämistä.

Valtiolla on kehitysrahoja pelissä ja ne määrää. (...) tommosia tatteja meillä istuu eduskunnassa. Ne ei usko mitä on kelloon lyöty.

Tippa silmässä kotipuolesta muuttaa jokkaine pois joka on niihi maisemiin suanna syntyä. Kapitalistin kirrous että sen pittää kiivetä kaiken aikaa kun kilpailu sahoo sitä oksaa alta.

Minä en käynyt koko äänestyksessä. Ei niistä o toinen toistaan kummempia. Jumalauta ku yhtä yrittäjää rangaistaan toisten vääryydestä. Ei meikäläinen kelpaa oikealle tai vasemmalle. Kyllä mä oon ennen hyvä työmies ku huono porvari. Hyvä maa kyllä täällä tekemistä riittää.

Yhden miehen sodassa Erik joutuu koko ajan reagoimaan ylemmältä taholta tuleviin käskyihin. Hän ei saa vakituista työsuhdetta, vaan ainoastaan lupauksia jatkosta, vaikka tekee töitä kellon ympäri ja välillä sairaanakin. Ongelmien kasautuessa Erik pakotetaan ottamaan lisää lainaa,

¹³⁷ <http://findikaattori.fi/fi/10>.

koska muuten hän ei enää kykenisi elättämään perhettään. Kaiken lisäksi kotona ei tiedetä tilanteen vakavuutta. Tämä tapahtumaketju päättää lopulta hänen yhden miehen sotansa valtiota vastaan, ja hän muuttaa perheineen Ruotsiin. Suomessa 60-luvulla säädetyin uuden oikeusturvan parantamiseen tähänneen lainsäädännön antama suoja on elokuvassa Erikille turhaa, koska vaikeissa olosuhteissa aina joku on valmis tekemään työtä alemmalla palkalla tai salaa.

Elokuvalla pyritään osoittamaan, että yksittäiset pienet päätökset valtion tasolla voivat vaikuttaa pienyrittäjän eli tavallisen ihmisen arkeen dramaattisesti. Rakennemuutoksen johdosta moni suomalainen joutui muuttamaan Ruotsiin tai vaihtamaan alaa. Monet käsittelivät tätä muutosta alkoholin avulla. Yksittäiset lakimuutokset muuttavat koko lakijärjestelmää ja yhteiskuntaa merkittävästi. Erilaisten uudistusten tekeminen eri instituutioihin onkin helpompaa, kuin muuttaa ihmisten toimintatapoja yhteiskunnassa. Yhden miehen sodassa Erik tiivistää hyvin sen, että joskus muutosvauhti on liian kova.

Koko ajan oli pakko päästä eteenpäin, ei ikinä voinut huokaista helpotuksesta ja antaa elämän mennä omalla painollaan.

Tuntuu myös siltä, että alkoholi on helpompi syntipukki monessa tilanteessa kuin valtion itse tekemät huonot valinnat. Liiallisessa alkoholikäytössä vika voidaan lopulta nähdä aina ihmisessä itsessään, ja häntä on helppoa syyllistää siitä.

3.6 Vanhat ryyppäjäisnäytelmät vs alkoholilaki

Ryyppäjäisnäytelmien ”lajityypistä” riippuen alkoholilla esitetään olevan täysin erilaiset vaikutukset yksilöihin; uusissa näytelmissä päähenkilöt voivat maistaa palasen makeampaa elämää juomalla, kun taas vanhoissa he pakenevat ongelmiaan alkoholin avulla. Jälkimmäinen lajityyppi onkin enemmän sidottu esittämiini negatiivisiin alkoholi- ja väkivaltatilastoihin. Uusissa ryyppäjäisnäytelmissä olot ovat samalla tapaa kurjat, mutta niissä katse suunnataan tulevaisuuteen, jolloin paremmat ajat koittavat. *Kahdeksan surmanluotia* ja *Yhden miehen sota* eivät siis ole samalla tapaa optimistisia nuorisokuvauksia, kuten tutkimusaineiston uudet ryyppäjäisnäytelmät *Perkele! Kuvia Suomesta*, *Työmiehen päiväkirja* ja romaani *Juhannustanssit*. Pienviljelijä Pasi ja pienyrittäjä Erik ovatkin ennen kaikkea realisteja. He haluavat vakituisen toimeentulon, ja ovat tyytyväisiä siihen.

Kun vanhoja ryyppäjäisnäytelmiä verrataan alkoholilakiin:

- 1) *Uusi laki helpotti merkittävästi alkoholin ostamista, eikä juopumistilaa enää voitu sellaisenaan pitää rikoksena nykytilanteessa. Kunnan alkoholitarkastaja valvoi alkoholilain noudattamista (76§).*

Kahdeksassa surmanluodissa Pasiin laitton viinankeitto ei uuden lain johdosta vähentynyt, vaan hänen käyttönsä lisääntyi kokonaisuudessaan siis alkoholijuomien laadun, määrän että juomispaikkojen osalta alkoholilain säätämisen jälkeen. Kodin läheisyyteen avattu keskiolutravintola ja mahdollisuus esiintyä humalassa julkisesti antoivat Pasille tekosyyntä lähteä kotoaan hoitamaan perheen asioita tai etsimään töitä, ja todellisuudessa nämä reissut lisäävät hänen juomismahdollisuuksiaan entisestään. Kun tähän lisätään tietoa siitä, että juopuneet tekevät yleensä enemmän rikoksia, uusi alkoholilaki lisäsi käytännössä Pasiin ja muiden juopuneiden ihmisten mahdollisuuksia tehdä lisää rikoksia Suomessa. Elokuvasa Pasi ja hänen ystävänsä keksivät selityksiä maakunnan luottamusmiehelle, koska he eivät halunneet paljastaa hänelle laitonta pontikankeittoa pellolla. Tämä on osoitus siitä, että he eivät pidä luottamusmiestä porukkinsa ”sisäpiiriläisenä”, jolle olisi voitu kertoa laittomasta viinasta.

Yhden miehen sodassa alkoholilla on vakiintunut paikkansa yhteiskunnassa, esimerkiksi työurakoista sovittaessa, eikä uusi laki muuttanut sitä. Elokuvasa

osoitetaan, että miehen sana, kättä päälle ja voiteluviinat ovat edelleen parempia keinoja sopia urakasta kuin kirjallisen sopimuksen tekeminen tai lakeihin vetoaminen. Syynä tähän on luottamuspula juuri kaikkiin virkamiehiin ja heidän säätämiin lakeihin. Suomessa 60-luvulla säädetyn uuden oikeusturvan parantamiseen tähdänneen lainsäädännön antama suoja kuvataan elokuvassa Erikille turhana, koska vaikeissa olosuhteissa aina joku on valmis tekemään hänen työtään alemmalla palkalla tai laittomasti. Vallitsevana teemana elokuvassa on ajatus siitä, että valtio rankaisee pienyrittäjiä turhilla veroilla ja sakoilla, joten niiden noudattaminen on toissijaista. Kaikki elokuvan päähenkilöt jakavatkin mielipiteen siitä, että he ovat mieluummin hyviä työmiehiä kuin huonoja porvareita, sillä niistä ei kukaan ole toistaan kummempi.

- 2) *Alkoholilain ja rikoslain alkoholiin liittyvät säännökset uudistettiin, ja lakeihin liittyvää rangaistuspolitiikkaa arvioitiin samanaikaisesti. Alkoholin haittoja ja vaurioita pyrittiin torjumaan rajoittamalla alkoholijuomien käyttöä mahdollisimman vähiin (5§) raittiustyön, tutkimustoiminnan, huoltotyön tukemisesta valtion varoilla (101§).*

Rikoksen anteeksianto on yksi *Kahdeksan surmanluotia* teemoista. Ohjaaja Mikko Niskanen osoittaa kerronnallaan, että suomalaista yhteiskuntaa vaivasi vielä vuonna 1969 rikollisuuden ja rikollisten ajatteluinen mustavalkoisesti. Elokuva auttaa katsojia kuitenkin näkemään Pasin inhimillisemmässä valossa Pihtiputaan surmien jälkeen, ja mahdollisesti muuttamaan hänestä muodostunutta käsitystä pahana ihmisenä. Se pyrkii ymmärtämään Pasin tekoa ja siihen johtaneita olosuhteita ”todenmukaisesti” tuomitsematta.

Suomessa alkoholisti- ja irtolaislait olivat ennen alkoholilain uudistusta vuonna 1969 olleet ”yhteiskunnallisia” lakeja, mitkä pyrkivät hallinnoimaan lakisääteisiä alkoholisteja, jotka olivat määritelmän mukaan vaarallisia häiriköitä ja taloudellisia rasitteita. 70-luvun aikana oikeuden suhtautuminen rikollisiin kuitenkin muuttui anteeksiantavammaksi. Suomalainen rikosoikeusjärjestelmä hyväksyi hiljalleen rangaistuspolitiikan, jonka tarkoituksena oli parantaa rikollinen, ja sopeuttaa hänet takaisin yhteiskuntaan. Muutokset näkyivätkin konkreettisina rikosoikeudellisina lakiuudistuksina, mitkä toimivat ylipäätään oikeusjärjestelmän kehityksen historiallisena merkkinä Suomessa.

Yhteistä 60- ja 70-luvun elokuville oli ohjaajien kääntynyt perspektiivi yhteiskunnan ongelmien tulkinnassa. He halusivat näyttää, kuinka yksittäiset päätökset valtion tasolla voivat vaikuttaa tavallisen ihmisen arkeen dramaattisesti. *Yhden miehen sodassa* pienyrittäjien yhteisö käsittelee yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia alkoholin avulla, ja alkoholista saadaan helppo syntipukki moneen tilanteeseen. Päähenkilö Erik turvautuu viinan monessa tilanteessa, erityisesti alamaissa ollessaan. Ylilyönneiltä ei alkoholin suhteen vältytä, sillä Erik löytää työkaverinsa lattialta kuolleena jouluaattona itsemurhan jälkeen. Erikin onni onkin, että hän pystyy päästämään alkoholista irti juuri oikealla hetkellä: ”*Nyt saa kyllä viinoittelut loppua ja rahat pysyvät mun takanani, muuten tää menee ranttaliksi*”. Tämä tapahtumaketju päättää kuitenkin lopulta hänen yhden miehen sotansa valtiota vastaan, ja hän muuttaa perheineen Ruotsiin, koska ”*suuren rahan valta ajaa isänmaastaan*”.

3) *alkoholijuomien myynti sallittiin kunnassa, kun kunnan hallitus katsoi paikkakunnan asukasluvun, lähimmän myyntipaikan etäisyyden ja muut olosuhteet huomioon ottaen myynnin tarpeelliseksi. (30§)*

Olisiko siis Pihtiputaan surmanluodeilta mahdollisesti vältytty, jos kunnan hallitus olisi omaan harkinnanvaraisuuteensa vedoten estänyt alkoholijuomien myynnin lisääntymisen kunnassa? Väkivalta- ja itsemurhatilastojen välittömät nousut osoittivat, että kaikki suomalaiset eivät osanneet kontrolloida juomiseen liittyviä ilmiöitä uuden alkoholilain johdosta. Suomalaisten juominen ja väkivalta lisääntyivät tasaisesti seuraavinakin vuosikymmeninä, joten alkoholilain käynnistämää negatiivista muutostrendiä ei onnistuttu pysäyttämään helposti.

Suomessa pyrittiin muuttamaan maan juomiskulttuuria ensin valistamalla ja sitten uudella lainsäädännöllä vuonna 1969. Jälkikäteen tarkasteltuna, kumpikaan näistä keinoista ei ollut lopulta erityisen onnistunut.¹³⁸ 50-60-luvuilla alkoholiin liittynyt diskurssi oli pääasiassa negatiivista, varoittavaa ja varovaista. Suomessa annettiin alkoholijuomien raittiuskasvatusta, jossa opetettiin kansalaisia ”valitsemaan oikein”, eli juomaan kohtuudella.¹³⁹ Raittiusliike nosti esille erityisesti suomalaisia vaivaavan humalahakuisen juomisen kansallisena ongelmana.¹⁴⁰

¹³⁸ Kuusi 2004, 21.

¹³⁹ Peltonen 2002, 18.

¹⁴⁰ *ibid.*

Puhuttiin suomalaisia vaivaavasta viinapästä, jonka merkitys oli kaikille selvä. Siitä puuttui ns. karnevalismi, joka taas oli osa etelämaalaisten juomista.¹⁴¹ Uuden alkoholilain ympärillä käytyä keskustelua varjostikin pelko siitä, että suomalaisia ajateltaisiin primitiivisempiä kuin ennen, jos juominen lisääntyisi entisestään. Suomen alkoholipolitiikkaan kuului vertailu muiden kansojen juomiseen, jotta suomalaisten juomistavat eivät eroaisi liikaa niistä.¹⁴² Alkoholikeskusteluun pyryttiin ottamaan myös entistä vahvemmin mukaan kansanterveydellinen näkökulma, joka perustelisi mahdollisia muutoksia tulevaisuudessa neutraalimmalla sävyllä kuin yksilön vapaudenriistolla.¹⁴³

Alkoholiuudistuksen merkitys kansalaisille oli, että se teki sallituksi sellaisen käytöksen, joka oli hyväksytty jo pitkään sosiaalisesti. Kansalaisten ei tarvinnut enää humaltua salaa, vaan nyt sen sai tehdä julkisesti. Alkoholin helpompi saatavuus lisäsi juojien ja juomien määrää. Alkoholilain uudistus salli ihmisille uudenlaisen elämäntyylin. Tämä osoitti, kuinka yhdellä lailla voi olla koko kansakuntaa muuttuva merkitys. Jossain määrin alkoholilain uudistus oli piristysruiske kansalle. Todennäköisesti valtio ajoi omaa etuaan alkoholilain uudistuksella, mutta kansa sai samalla asioita mitä se halusi. Kansalaisten ja valtion tavoitteet eivät välttämättä siis ole aina identtiset, mutta voivat palvella kumpaakin osapuolta.

Oikeustieteilijä Raimo Lahti kirjoittaakin, että lait ovat aina kompromisseja, joiden vuoksi ei-toivottuja ilmiöitä jää yhteiskuntaan. Hän tuo hyvin esille, että esimerkiksi moderni rikosoikeus on monimutkainen yhtälö, koska yhteiskunnan ongelmia joudutaan ratkaisemaan kokonaisvaltaisella tasolla usean lain yhteispelillä, yksittäisten oikeudenloukkauksien sijaan.¹⁴⁴ Poliitiikan juuret ovat perinteisesti olleet rikosoikeudellisten ongelmien ratkaisussa, ja tätä kautta niiden vaikutus heijastuu muihin yhteiskuntamoraalisesti värittyneihin lakeihin myös.¹⁴⁵ Tämän vuoksi politiikan tulee kehittää uusia tehokkaita rationaalisia ehkäisykeinoja, joiden avulla järjestelmä toimii parhaiten säilyttäen uskottavuutensa ja ennaltaehkäisevyytensä.¹⁴⁶

Tutkielman luvussa 5 tuodaan esille elokuvien ja tutkimuskirjallisuuden kautta, miten paljon nuorten kuvaamat *uudet ryyppäjäisnäytelmät Perkele! Kuvia Suomesta ja Työmiehen päiväkirja poikkesivat vanhoista ryyppäjäisnäytelmistä Kahdeksasta surmanluodista ja Yhden miehen sodasta*. Ennen kuin siirrytään uusiin ryyppäjäisnäytelmiin, seuraavassa luvussa 4 käsitellään vielä Hannu Salaman *Juhannustanssit*-romaanissa esiintyneen jumalanpilkan ja sitä

¹⁴¹ Kuusi 2004, 58-61.

¹⁴² Kuusi 2004, 66, 71. Peltonen 2002, 39.

¹⁴³ Kuusi 2004, 127-130.

¹⁴⁴ Lahti 2013, 17.

¹⁴⁵ ibid.

¹⁴⁶ Lahti 2013, 17-18.

seuranneen jumalanpilkkaoikeudenkäynnin ratkaisun pääkohdat. Kyseessä on gradun kannalta tärkeä oikeudenkäynti, koska muuten useimpia tutkimusaineiston uusia ryypjäjäisnäytelmiä ei olisi tehty ollenkaan tai ainakaan samalla tyylillä. Tästä syystä tapauksen pääkohdat on sisällytetty tähän kohtaan tutkielmaa, ennen uusia ryypjäjäisnäytelmiä. *Juhannustansseja* voidaan muutenkin ajatella uusien ryypjäjäisnäytelmien pioneerityönä, vaikka kyseessä on romaani, koska siinä kuvataan humalahakuisuutta positiivisessa valossa ja kapinahengessä. Salaman mahdollistama uusi tyyli tulee selkeästi esille uusien ryypjäjäisnäytelmien elokuvissa. Erityisesti Jörn Donnerin dokumenttielokuvassa *Perkele! Kuvia Suomesta* nuoret saivat vapaasti kertoa suhteestaan alkoholiin, joka ei ollut toteutunut siihenastisissa elokuvissa, ja josta Salamaa oli pitkälti kiittäminen. Tästä huolimatta Donner joutui jonkin verran taistelemaan sensuurin kanssa, jotta hän sai esittää elokuvan sellaisena kuin se alun perin kuvattiin.

4. Salamasota

4.1 Juhannustanssit aiheuttaa kohun eduskunnassa

Vuonna 1964 ilmestyneen "Juhannustanssit" -romaanin ympärille syntyi kohu, joka johti *jumalanpilkkaoikeudenkäyntiin*, kun kirjaa oli ehditty myydä yhtiön toimesta yleisölle jo 39 426 kappaletta. Kansallisen Kokoomuksen kansanedustajaa Margit Borg-Sundmania syytettiin lehdistössä Salamaan kohdistuneen vainon eli Salamasodan aloittamisesta. Syytös lähti liikkeelle hänen laatimastaan eduskuntakyselystä, johon yhtyi 19 kansanedustajaa.¹⁴⁷ Kyselyssä tiedusteltiin hallituksen tulevia toimia, koska

"maassamme on alkanut esiintyä yhä törkeämpänä paitsi sukupuolikuria loukkaavaa myös Jumalan pilkkaa sisältävää kirjoittelua ja julkista puhetta. Tällainen siveellisen ja hengellisen elämän rappeuttaminen merkitsee koko sen pohjan heikentämistä, josta jatkuva, terve, sosiaalinen, kulturellinen ja taloudellinen kehitys saa voimansa. Tätä repivää julkista esiintymistä ja julkaisuja on puolusteltu vapauden ja taiteen nimissä. Vapaudesta on tehty vastuuttomuus".¹⁴⁸

Salamasodan alkamisesta huolimatta, Borg-Sudman seisoi alkuperäisen eduskuntakyselynsä takana. Hän puhui vahvasta ristivedosta ikäpolvien välillä, ja kuvasi kiinalaisen ajattelijan Sun Tsun sanoin Suomen vallitsevaa ilmapiiriä 60-luvun lopussa seuraavasti: *"Nostattakaa nuoret vanhoja vastaan. Vaikuttakaa heidän tahtonsa lujuteen eroottisen laulun ja musiikin kautta. Riistäkää henkisiltä perinnöiltä ja traditioilta niiden arvo"*. Salaman jumalanpilkkasyytettä voidaankin pitää esimerkkitapauksena Borg-Sundmanin toivomalle moraalien palautukselle, eikä hänen laatimansa eduskuntakyselyn vaikutusta voida asiassa vähätellä.¹⁴⁹

Borg-Sundman kirjoitti myöhemmin muistelmissaan, että totuus Salamasodan alkamisesta oli suhteellinen. Hän puolustikin itseään kirjoittamalla, että eduskuntakyselyssä ei ollut yksilöity mitään teosta eikä sitä ollut kohdistettu ketään vastaan, vaan taiteen vastuuttomuutta käsiteltiin lähinnä epäsuorasti eduskunnassa kyselyn muodossa.¹⁵⁰ Hänen tietojensa mukaan muutkin kansalaiset olivat olleet yhteydessä oikeusministeriöön vaatien takavarikointia tai muita toimenpiteitä Juhannustanssit-kirjan johdosta, minkä vuoksi syyte oli lopulta riittävän perusteltu.¹⁵¹

¹⁴⁷ Borg-Sundman 1977, 30.

¹⁴⁸ *ibid.*

¹⁴⁹ Borg-Sundman 1977, 37.

¹⁵⁰ Borg-Sundman 1977, 33.

¹⁵¹ Borg-Sundman 1977, 29-30.

4.2 Salama oikeudessa KKO 1968 II 16

Ratkaisuselosteesta KKO 1968 II 16 ilmenee, että vuonna 1964 ilmestyneen "Juhannustanssit"-romaanin johdosta pantiin vireille syyteasia vuonna 1965 Helsingin raastuvanoikeudessa Salamaa, kustannusyhtiö Otavaa ja sen toimitusjohtajana ollutta vuorineuvos Kari Reenpäättä vastaan. Raastuvanoikeus suoritti jutussa tutkinnan, ja tuomitsi Hannu Salaman kolmen kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Presidentti Kekkonen kuitenkin armahti Salaman vuonna 1968 hänelle tuomitusta ehdollisesta vankeusrangaistuksesta, ja pian tämän jälkeen rikoslaista poistettiin Jumalan pilkkaa koskeva rangaistussäännös. Salamalle myönnettiin vuonna 1975 Pro Finlandia -mitali, jota hän ei kuitenkaan ottanut vastaan. Samana vuonna hänelle myönnettiin myös Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinto.

Jyrki Virolainen toteaa, että koko tapausta on tällä hetkellä vaikea löytää mistään tietokannasta. Hän kuitenkin selostaa tapauksen pääkohdat Petri Martikaisen kanssa kirjassaan Pro et contra, tuomion perustelemisen keskeisiä kysymyksiä (2003). Virolainen päätelee, että lakitietokantoja hallinneet tahot olivat jättäneet ratkaisun tarkoituksellisesti pois valikoimistaan, koska jumalanpilkkaa koskeva lainkohta oli sittemmin kumottu. Tämä on outoa, koska ratkaisu on Suomen oikeushistorian tunnetuimpia oikeudenkäyntejä, ja esimerkki senhetkisestä prosessikäytännöstä. Vielä 1960-luvulla kaikki alioikeuden päätökset, jotka koskivat törkeää ja lain mukaan ankarasti rangaistavaa tekoa, olivat lain mukaan alistettava alioikeuden toimesta suoraan hovioikeuden tarkastettavaksi. Näihin alistettaviin rikosasioihin kuuluivat myös jumalanpilkkaa koskevat jutut. Alistetuissa jutuissa vasta HO:n antamaa tuomiota pidettiin ensimmäinen "varsinaisena" ratkaisuna asiassa. Alistusmenettely poistettiin oikeudenkäymiskaaresta vuonna 1978.¹⁵²

KKO:ssa ratkaisun 1968 II 16 tekivät viisi jäsentä. Vain yhden eli oikeusneuvos Hakalan mielipide ilmaisi sellaisenaan edellä mainitun KKO:n ratkaisunlopputuloksen. Eri mieltä olleet jäsenet, oikeusneuvokset Elfving ja Eskola, totesivat, että ei ole tarvetta muuttaa HO:n päätöstä muulla tavoin kuin että Salaman, Reenpään ja Otavan valtiolle taloudellisena hyötynä yhteisvastuullisesti menetettävä määrä harkinnan mukaan alennettaisiin 30 000 markkaan. KKO:n presidentti Antti Hannikainen puolestaan halusi muuttaa HO:n päätöstä niin, että

¹⁵² Virolainen & Martikainen 2003, 265-267. Virolainen on kommentoinut Salaman oikeudenkäyntiä myös blogissaan vuonna 2008. Saatavissa <http://jyrkivirolainen.blogspot.fi/2008/11/salaman-jumalanpilkka-oikeudenkynti.html>.

tuomitsi lausumillaan perusteilla Salaman ajattelemattomuudesta tehdystä Jumalan pilkasta 50:een 15 markan määräiseen päiväsakkoon eli maksamaan sakkoa 750 markkaa.¹⁵³

Hovioikeus tuomitsi tämän seurauksena tapauksessa

- 1) Salaman tahallisesta eli harkiten tehdystä Jumalan pilkkaamisesta kolmeksi kuukaudeksi vankeuteen.¹⁵⁴
- 2) Reenpään ajattelemattomuudesta tehdystä Jumalan pilkkaamisesta maksamaan sakkoa 2 000 markkaa¹⁵⁵
- 3) Salaman, Reenpään ja Otavan ja kirjan levittäjän tai julkisen myyjän hallussa olevat sanotun kirjan kappaleet sekä edellä mainituilla kirjan sivuilla olevia Hiltusen lausumia koskevat laatat ja kaavat menetetyiksi ja käyttämättömyyteen saatettaviksi.¹⁵⁶
- 4) Salaman, Reenpään ja yhtiön yhteisvastuullisesti menettämään valtiolle HO:n harkinnan mukaan rikollisesti taloudellisena hyötynä saatu 46 000 markkaa.
- 5) HO:ssa oli jutussa äänestys, jossa yksi hovioikeuden kolmesta jäsenestä tiettävästi hylkäsi syytteen. Salama, Reenpää ja Otava hakivat muutosta HO:n päätökseen. KKO tutki jutun ja katsoi päätöksessään, ettei sillä ollut riittävästi syitä muuttaa HO:n päätöstä. Jumalan pilkasta langettu kolmen kuukauden ehdollinen vankeusrangaistus jäi voimaan KKO:ssa.¹⁵⁷

Kullervo Kemppisen omien muistelmien mukaan hän puolusti Salamaa oikeudessa toteamalla hänen halunneen kirjassaan kertoa "*todenmukaisesti tanssipaikalle kokoontuvien nuorten kieltämättä räähäilyä kielenkäyttöä eikä suinkaan pyrkinyt tuomaan sitä esiin omana mielipiteenään eikä minään elämänohjeena, vielä vähemmän kirjailijan itseensä Jumalaan kohdistuvana rienauksena*".¹⁵⁸

Puolustus ei onnistunut vakuuttamaan HO:n ja KKO:n enemmistöä. KKO:n ratkaisuselosteen mukaan fiktiivinen henkilö Hiltunen syyllistyy Jumalan pilkkaamiseen Juhannustanssit-kirjan sivuilla 139-142, koska hän tekee halveksimisen alaiseksi Jeesuksen persoonan:

¹⁵³ Virolainen & Martikainen 2003, 265-267.

¹⁵⁴ silloisen RL 10 luvun 1 §:n ja painovapauslain 31 §:n nojalla.

¹⁵⁵ 50:een 40 markan määräiseen päiväsakkoon.

¹⁵⁶ RL 2 luvun 16 ja 17§:n ja painovapauslain 37§ 1 momentin nojalla.

¹⁵⁷ Ainoastaan Reenpää vapautettiin hänelle määrätystä hyödyn menettämisseuraamuksesta.

¹⁵⁸ Kempainen 2000, 410-412.

Ja totisesti minä sanon teille, kun tulee päivä niin te huudatte täällä on Herra ja tuolla on Herra ja jokapuolella Herra ja hiialahiihala mutta te ette enää muista että Jeesus seurustelee vakituiseen tiineen aasintamman kanssa koska Jeesus ei ole mikään tuhkamuna".¹⁵⁹

Tuomarien enemmistö piti Salaman tekoa lopulta rangaistavana. Ainoastaan KKO:n kokoonpanon nuorin jäsen, Paavo Salervo hylkäsi syytteen kokonaan, koska hänen mukaansa rikosta rangaistavasta Jumalan pilkasta ei ollut tapahtunut. Salervon muista eriävä lausunto oli seuraavanlainen:

"Tutkin jutun ja katson selvitetynsi, että Hannu Salaman puheena olevassa teoksessa on kuvattaessa Hiltunen nimistä henkilöä pantu tämä eräässä kohtauksessa juovuksissa ollen esittämään lausumia, jotka yhteydestään erotettuina voidaan ymmärtää Jumalan pilkaksi. Koska kuitenkin on katsottava, että kirjallisen teoksen tekijällä on oikeus kuvata totuudellisesti myös sellaisia henkilöitä, jotka Hiltusen tavoin suhtautuvat kristinuskoon välinpitämättömästi tai kielteisesti, eikä mainittuja Hiltusen lausumia, joita on pidettävä teoksen kokonaisuuden ja siihen olennaisena kuuluvan Hiltusen luonnekuvan kannalta perusteltuina, voida katsoa tekijän omaksi mielenilmaukseksi, niin ja kun Salaman ja Kari Reenpään ei näin ollen ole katsottava puheena olevilla Hiltusen lausumilla pilkanneen Jumalaa, harkitsen oikeaksi, kumoten HO:n päätöksen ja hyläten jutussa ajetun syytteen, vapauttaa Salaman ja Reenpään heille tuomituista rangaistuksista sekä heidät ja Kustannusosakeyhtiö Otavan myös jutussa tuomituista muista seuraamuksista."¹⁶⁰

Salaman tuomiseminen jumalanpilkkarangaistukseen osoitti, että oikeudellisesti fiktiivisiltä hahmoiltakin odotettiin tietynlaista moraalialia. Lainsäätäjä ehkä toivoi taiteen näyttäytyvän enemmänkin yhteiskunnan moraalien vahvistajana kuin sen kritisoijana. Humalassa siis sai olla, kunhan ei pilkannut Jumalaa.

Jukka Kemppinen on analysoinut suomalaisen oikeuskulttuurin kehityslinjoja, mukaan lukien Salaman tapauksen. Jukka Kemppisen mukaan kyseinen KKO:n ratkaisu on tyypillinen osoitus siitä, minkälainen tuomioiden perustelu- ja kirjoitustapa kyseiseen aikaan oli. KKO ei oikeastaan perustellut ratkaisuaan, ja samaa voidaan todeta HO ratkaisusta. Oikeusneuvos Salervon oli ainoa henkilö prosessissa, joka ylipäättään vakuuttui siitä, että Salaman kirjassa ei ollut kyse rangaistukseen johtavasta jumalanpilkasta.¹⁶¹

¹⁵⁹ Salama 1964, 139-142.

¹⁶⁰ Virolainen & Martikainen 2003, 267.

¹⁶¹ Kemppinen 1990, 98-99. Kiinnostava yksityiskohta on, että hänen isänsä Kullervo Kemppinen edusti Salamaa oikeudessa.

Virolaisen mielestä sellainen oikeudellinen päättely, mitä tuomion perusteluilta nykyisin edellytetään, jäi tapauksessa vähäiseksi. Salervon pohdintojen mukaan Salama olisi vapautunut vastuustaan, jos oikeuden mielestä kirjan henkilöahmon (Hiltusen) lausumat eivät olisi olleet hänen omia "mielenilmauksiaan". Syyttäjän mukaan kyseessä ei kuitenkaan ollut pelkästään kristinuskoa kohtaan osoitettua välinpitämättömyys tai kielteisyyttä, vaan myös Hiltusen sanojen rienaavuuden aste eli törkeys. Ei ole selvää, huomioiko Salervo tämän riittävästi perusteluissaan.¹⁶² Onkin kiinnostavaa pohtia, että olisiko Salama vapautunut vastuustaan, jos kirjan lauseet olisivat olleet humalaisen roolihahmon lausahduksia, eivätkä kirjailijan omia mielipiteitä? Entä miten tätä "oikeusohjetta" olisi analogisesti sovellettu aikakauden tapauksiin, joissa kirjailijaa syytetään jumalanpilkkan sijaan esim. tietyn henkilöahmon törkeästä kunnianloukkauksesta?

KKO:n ratkaisusta ei käy myöskään ilmi, että kirjailija Salama lavasti raastuvanoikeuden toisesta käsittelystä näyttävän show'n, kun hän jäi pois sieltä lähtemällä junalla "pakoon" oikeutta Rovaniemelle. Jostain syystä Salama kirjoitti pakomatkaltaan kirjeen syyttäjälle, jossa hän tunnusti tarkoituksensa olleen pilkata Jumalaa kirjassa. Tämän Salama oli kiistänyt vielä raastuvan ensimmäisessä istunnossa. Syytetyn tunnustuksella on usein merkittävä todistusarvo, vaikka rikosasiassa tunnustus ei ole tuomioistuinta ehdottomasti sitova. Salaman tunnustus luonnollisesti noteerattiin oikeudenkäynnissä, vaikka se luettiin Salaman poissa ollessa. Voidaan ainoastaan spekuloida, kuinka suuri Salaman tunnustuksen vaikutus asiassa olikaan, koska oikeuden perusteluissa asiaa ei mainita. Tunnustus kuitenkin vaikutti siihen, että oikeus katsoi Salaman syyllistyneen tahalliseen tai harkiten tehtyyn jumalanpilkkaukseen. "Kun syytetty itse meni myöntämään syytteen oikeaksi, eihän siinä oikeudelle jäänyt muuta mahdollisuutta kuin tuomita niin kirjailija kuin kustantajakin," totesi Kempainen. Kempainen pitikin tunnustusta harmittavana käänteenä, sillä "puhtaana oikeusjuttuna" prosessi olisi hänen tulkintansa perusteella varmasti voitettu.¹⁶³

KKO:n mielestä ei ollut moraalisesti oikein kirjoittaa jumalasta negatiiviseen sävyyn. Kysymys siitä, määriteltiinkö tämä moraaliksi puhtaasti lain kautta vai vaikuttivatko siihen muutkin seikat jää jossain määrin vastaamatta. Salaman oikeudenkäynnissä ei otettu kantaa niinkään kirjan sisältöön kokonaisuudessaan, vaan Salaman lainvastaiseen kirjoitustyyliin lauseissa, jotka muodollisesti ylittivät jumalanpilkkan rajat. Lainsäädännön kautta pyrittiin vaikuttamaan ihmisten moraalikäsitteisiin, ainakin välillisesti, koska Salama tuomittiin jumalanpilkasta.

¹⁶² Virolainen & Martikainen 2003, 267. Virolainen 2008. Saatavissa <http://jyrkivirolainen.blogspot.fi/2008/11/salaman-jumalanpilkkaoikeudenkynti.html>.

¹⁶³ Kempainen 2000, 410-412.

Presidentti Kekkonen antama armahdus pian tuomion jälkeen oli kuitenkin tietoinen viesti lainsäätäjälle, että jumalanpilkkalakia tulisi nopeasti päivittää, koska sen sisältö on tulkinnallinen.¹⁶⁴ Tämä teko oli Salamalle ja muille taiteilijoille voimakas osoitus siitä, että presidentti Kekkonen kunnioitti suomalaisessa taiteessa oikeutta sananvapauteen. Tämä sananvapaus ei kuitenkaan vielä kestänyt Harro Koskisen *Sikamessiaan* (1969) kaltaista taidetta, jossa sädekehällä varustettu sika kuvattiin Jeesuksen tapaan ristiinnaulittuna, sillä hänen tuomiotaan jumalanpilkasta ei armahdettu. Joka tapauksessa Salamasodan ratkaisun pohjalle rakentui perinne kuvata suomalaisten juomista taiteessa myös romantisoitusti, eikä pelkästään moraalisesti tuomittavana tavalla.¹⁶⁵

Historiallisesti katsottuna alkoholin juominen on jäänyt pysyväksi osaksi suomalaisten kansallista identiteettiä, niin hyvässä kuin pahassakin, vaikka asiaa on pyritty lainsäädännöllä kontrolloimaan.¹⁶⁶ Hannu Salaman oikeudenkäynnissä käytiin taistelua juuri alkoholin kuvaamisesta rehellisesti myös taiteessa ja taiteen omin keinoin. Kyseisen oikeudenkäynnin käänneet avasivat Suomessa lopulta yleisen keskustelun taiteen sensuroinnista, jumalanpilkan lisäksi. Sensuurin osittainen vapautuminen muutti erityisesti suomalaisen elokuvan tyyliä muutamassa vuodessa, kun ”Salamasodan” henkeä kunnioittaneet **alkoholikuvaudet eli uudet ryypjäisnäytelmät** yleistyivät.

Seuraavan luvussa käsitellään aluksi yleisellä tasolla nuorison asennetta alkoholiin 60- ja 70-luvuilla, nuorison juomakäyttäytymistä tehtyjä tutkimuksia ja alkoholilain uudistuksen mahdollisia vaikutuksia nuorison alkoholinkäyttöön. Tähän liittyy myös alkoholista käyty negatiivissävytteinen diskurssi Suomessa. Sitten siirrytään tarkastelemaan yksityiskohtaisesti, kuinka nämä muutokset näkyivät **uusissa ”ryypjäisnäytelmissä”**, mitkä **syntyivät nuorten sukupolven kokemuksista alkoholin kanssa**.

¹⁶⁴ Kempinen 1992, 80.

¹⁶⁵ Virolainen & Martikainen 2003, 265-267.

¹⁶⁶ Kuusi 2004, 137.

(UUDET RYYPÄJÄISNÄYTELMÄT)

5. Fuck off! Images of Finland

”Suomi on meille arvoitus”

”Suomi on hyvinvoiva maa, ehkei sitä moni uskokkaan”

”Onhan täällä toki köyhyyttä (...) osoittaisi luonteen nöyryyttä tehdä kaikesta samanmittaista”

5.1 Vapautumisen vuosikymmen- Nuoriso saa elämyksiä alkoholista

Hanna Kuusi kuvailee väitöskirjassaan *Viinistä vapautta Alkoholi, hallinta ja identiteetti 1960-luvun Suomessa* 60-luvun Suomea ”vapautumisen vuosikymmeneksi”, joka konkretisoitui alkoholipolitiikan höllentymisenä. Hän kirjoittaa suomalaisten identiteetin kehittymisestä 60-luvun rakennemuutosten keskellä, jossa aikalaiset kokivat elävänsä valtavan murroksen keskellä. Muutokset näyttivät uudistavan suomalaisten tapaa hahmottaa identiteettiään odottamattomalla tavalla; aiemmin sopeuduttiin johonkin, mutta nyt haluttiin elää vapaina odotuksista maailmassa, jossa oli tilaa unelmoida. Alkoholi toimi näiden tavoittelussa sosiaalisena ”voiteluaineena”. Toisen maailmansodan jälkeen alkanut alkoholinkulutuksen nousu ei johtunut pelkästään elintason noususta ja vapaa-ajan lisääntymisestä, vaan ihmisten uusista arvoista alkoholia kohtaan. Alkoholi sai uusia merkityksiä, kuten mahdollisti uusia sosiaalisia tilanteita, rakensi ryhmiä ja erotti niitä.¹⁶⁷ Alkoholien kontrolli ja hallinta siirtyivät 60-luvun lopussa yksilöille, erityisesti nuorison toimesta, pois valtion otteesta.¹⁶⁸

Alasuutarin mukaan historiallisten käännteiden aikana ihmiset pohtivat suhdettaan muutoksen kohteena oleviin asioihin. Tiukan kontrollipolitiikan jälkeen 1950-luvusta eteenpäin, suomalaisista oli tärkeämpää juomisen tapakulttuurin muutos kuin juomisen lopettaminen kokonaan. Alasuutarille tämä muutos oli asketismista hedonismiin siirtyminen, joka johtui ”*vahvistuneesta yleisesti modernistisesta hengestä*”. Ihmisille annettaisiin mahdollisuus nauttia alkoholista. 1960-luvun lopusta alkanutta ajanjaksoa voidaan pitää epänormaalina, koska yhteiskunnallinen murros heijastui väestön tapaan suhtautua alkoholijuomiin lisäämällä niiden juomista. Nuoriso oli tämän muutoksen eturintamassa.¹⁶⁹

Uudessa alkoholilaissa pyrittiin kuitenkin siihen, että alkoholien vapauttaminen johtaisi vähitellen kulutuksen vähentymiseen. Kuusi kutsuukin tätä valtion hallinnointitapaa ns.

¹⁶⁷ Kuusi 2004, 103, 123.

¹⁶⁸ Kuusi 2004, 12-14.

¹⁶⁹ Alasuutari 1990, 126-132.

vapauden järjestykseksi.¹⁷⁰ Usko nuorisoon oli kuitenkin epäileväistä, sillä valtiopäivillä vuonna 1968 todettiin, että

Minään historian kautena vanhalla eikä perinnäisellä ole ollut nuorison mielestä niin vähän sitovuutta kuin nykyään (...) Televisio ja elokuvat, lisäävät uteliaisuutta, nostavat esikuvaksi uusia ”vaikuttajajaksiloita” (...) Kieltojen ollessa tehottomia, on lainsäätäjän valmistauduttava joustamaan.¹⁷¹

Asiassa vältyttiin puoluepoliittisilta vaikutteilta, kun nuorison ihanteita ja -alkoholinkäyttöä demonisoitiin yhdessä. Valtiopäivillä käytiin myös keskustelua alkoholipolitiikkaan liittyvästä ihmisten suojelusta ja luottamuksesta, josta jälkimmäinen periaate kuitenkin voitti, koska suunniteltu alkoholilain uudistus toteutettiin vuotta myöhemmin.¹⁷² Valtion käsitys alkoholin vapauttamisesta oli ristiriitainen, koska ihmisillä tuntui olevan velvollisuus noudattaa tiettyä sivistyneisyyden koodia juomisessaan edelleenkin.

Risto Jaakkolan (1971) maanlaajuinen koululaistutkimus ja Marja Hernesmaan (1970) tutkimukset asevelvollisista osoittivat, että alkoholilain uudistuksella vuonna 1969 oli merkittävä vaikutus nuorten juomiskäyttäytymiseen. Juominen muuttui useimmilla nuorilla omaehtoiseksi vapaa-ajanvietoksi, ja raittiiden osuus jäi vähäiseksi. Alkoholitutkimus kiinnitti yleensä huomiota juomisesta aiheutuneisiin haittavaikutuksiin nuorilla. Jo 70-luvun alussa nuorten juomisen leviämistä pidettiin julkisena alkoholiongelmana kansakunnan tasolla, joka selitti ja symboloi koko kansan alkoholiolojen huonontumista.¹⁷³

Alkoholilain uudistuksessa juuri keskioluen saannin helpottuminen ja leviäminen maaseudulle laajemmassa määrin nostivat juojien määriä. Pekka Kuusi toteaa, että olutravintoloissa yhdistyivät monet alkoholipolitiikan edistämät konkreettiset ja symboliset tavoitteet, kuten mietojen juomien kulutus, kotimaan idyllisoiminen ja väestöryhmien kohtaaminen. Erityisesti nuoret löysivät nämä paikat, joidenkin harmiksi, ja juomien kuluttaminen lisääntyminen. Alkoholinkulutuksen kasvuun vaikuttivat siis kulutuspaikkojen ja -mahdollisuuksien lisääntyminen yhdessä.¹⁷⁴

Alkoholin vapautuminen ei sisältänyt pelkästään positiivisia vaikutuksia valtion näkökulmasta, vaikka se vetosiikin ihmisiin. Hallintoneuvosto antoi eduskunnalle kertomuksen alkoholiolojen

¹⁷⁰ Kuusi 2004, 41.

¹⁷¹ Kuusi 2004, 103. Valtiopäivät vuonna 1968, pöytäkirja 1, s. 553.

¹⁷² Kuusi 2004, 123.

¹⁷³ Jaakkola 1971, 223-230. Hernesniemi 1970, 193-207.

¹⁷⁴ Kuusi 1956. *Alkoholijuomien käyttö maaseudulla -Kokeellinen tutkimus alkoholijuomien käytöstä eräissä maalaiskunnissa ja kaupaloissa*. Väkiuomakysymyksen tutkimussäätö, nro 3.

muutoksista jo vuonna 1969, pian uuden lain säätämisen jälkeen. Alkoholijuomien kulutuksen rajun nousun johdosta Alko korotti hintoja pikaisesti. Alkoholien haittavaikutukset eivät kuitenkaan vähentyneet näin helpolla.¹⁷⁵ Kauttaaltaan lisääntynyt yksilökeskeisyys toimi uhkakuvana alkoholien edelleen lisääntyvästä kulutuksesta tulevaisuudessa. Lisäksi eduskunnan talousvaliokunta huomasi 70-luvun aikana, että nuorten (18-20-vuotiaat) juopumispidätykset nousivat huomattavasti, jopa nopeammin kuin muiden väestöryhmien vastaavat. Tahallisen väkivallan seurauksena kuolleiden määrä oli ensi kertaa prosentuaalisesti suurin 15-19-vuotiaissa eli alaikäisissä.¹⁷⁶

Taulukko 1 Tahallisen väkivallan seurauksena kuolleita ikäryhmän 100 000 henkeä kohden 1950–2009. Kunkin ikäryhmän korkein luku on lihavoitu ja alhaisin luku kursivoitu ja alleviivattu.

Ikä, vuotta	1950–59	1960–69	1970–79	1980–89	1990–99	2000–09
Alle 1	16,8	11,4	6,6	4,6	2,6	<u>1,4</u>
1–4	1,3	<u>0,8</u>	0,9	0,9	<u>0,8</u>	<u>0,8</u>
5–9	0,9	1,0	0,7	0,5	<u>0,4</u>	0,6
10–14	0,7	0,4	<u>0,3</u>	0,5	0,6	<u>0,3</u>
15–19	1,3	<u>1,1</u>	2,0	1,7	1,3	1,3
20–29	3,4	<u>2,6</u>	3,5	3,2	3,7	<u>2,6</u>
30+	3,4	3,1	3,6	3,7	3,8	<u>2,8</u>

Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

Taulukko 9: Tahallisen väkivallan aiheuttamat kuolemat ikäryhmien mukaan.¹⁷⁷

Nuorten alkoholiin liittyneistä kokemuksista syntyivät uudet ”ryyppäjäisnäytelmät”, joissa juomista ja humalahakuisuutta kuvattiin ensi kertaa positiivisessa valossa. Nuoremman polven tekemät ryyppäjäisnäytelmät vapauttivatkin alkoholien sen pahasta maineestaan, koska niissä käsiteltiin alkoholiin liittyviä ilmiöitä monesta näkökulmasta.¹⁷⁸ Muutos aiheissa oli selkeä, sillä vanhat ryyppäjäisnäytelmät olivat olleet lähinnä varoittavia tarinoita siitä, miten ei tulisi käyttäytyä. Karut kuvaukset alkoholista olivat useimmiten lähteneet juomisen vastustajien kynästä, ja ajanjaksolle oli ollut tyypillistä nuorten oman äänen sivuuttaminen, kun heidän juomatapojaan analysoitiin ja moralisoitiin.¹⁷⁹ Nuoret elokuvantekijät tarttuivatkin kriittisesti

¹⁷⁵ Kuusi 2004 152-157.

¹⁷⁶ Tigerstedt 2002, 14.

¹⁷⁷ https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/164434/Katsauksia_14_Rikollisuustilanne_2015_2016.pdf. Rikollisuustilanne 2015, 20.

¹⁷⁸ Kuusi 2004, 179-184.

¹⁷⁹ Kuusi 2004, 193.

tähän vanhempien elokuvien mustavalkoiseen perspektiiviin alkoholista, kun he kuvasivat humaltumista luonnollisena asiana ihmiselämässä.

Voisi ajatella, että positiivisemmän näkökulman alkoholiin tarjonneet ryyppäjäisnäytelmät olivat yleisömenestyksiä, koska niissä vältyttiin juuri turhalta moralisoinnilta. Toisaalta uusi alkoholilaki ja juopumisen dekriminalisaatio nekin viestittivät samanaikaisesti yhteiskunnallisesti vapaammasta suhtautumisesta alkoholiin. Tällainen muutos alkoholiin liittyvissä asenteissa ei kuitenkaan ollut kaikille mieluinen asia, sillä esimerkiksi teatterimies Pentti Paavolaiselle kyseessä oli sivistyneistön tekemä symbolinen arvoalennus taideteoksissa, kun vuoden 1972 teoksissa rikkaan ja rahvaan juomistapoja ei enää eroteltu, ja kummankin ”juomismäärät” olivat niissä lisääntyneet.¹⁸⁰

Seuraavassa alaluvussa käsiteltävä elokuva *Perkele! Kuvia Suomesta* oli uuden kulttuurisen vallankumouksen aikaansaannos. Voidaankin sanoa, että elokuvassa koeteltiin sensuurin rajoja, koska elokuva koostui provosoivasta materiaalista, joka yhdisteli alkoholia, seksiä ja yhteiskuntakritiikkiä.

5.2 *Perkele! Kuvia Suomesta* (1971)

Yhdysvaltalainen politiikan tutkija Roland Inglehart kirjoitti vuonna 1977, että maailmansotia seurannut elintason paraneminen, massamedian syntyminen ja mielenkiinto koulutukseen ajoivat nuoria politiikan pariin, ja tätä kautta haastamaan vallitsevaa eliittiä. Inglehart sai tarkastelussaan selville, että nuorten sukupolvien keskuudessa traditionalismi väheni ja kuilu sukupolvien välillä kasvoi, sekä Yhdysvalloissa että Länsi-Euroopassa.¹⁸¹ Aktiivinuorten suosima uudenlainen politiikka haastoi perinteisen arvomaailman ja normit. Tietyn aineellisen turvallisuuden johdosta nuoret kiinnittivät huomionsa nyt ihmisoikeuksiin, pasifismiin ja luonnonsuojeluun.¹⁸²

Toisaalta nuoret olivat myös hyvin materialistisia. He käyttivät paljon rahaa levyihin ja kävivät elokuvissa, koska heillä oli talouden kasvun ansiosta omaa rahaa. Inglehart vertaakin nuorisoa valloittajaan, joka pakotti yhteiskunnan taipumaan sen esittämiin vaatimuksiin. Vielä 50- ja 60-luvuilla nuoria (14-24 vuotiaita) oli määrällisesti liian vähän suhteessa aikuisiin (25-64-vuotiaisiin), että tämä olisi onnistunut. 70-luvulla tämä suhde kuitenkin tasoittui, jolloin

¹⁸⁰ Paavolainen 1992. *Teatteri ja suuri muutto* –teoksen yksi teemoista.

¹⁸¹ Inglehart 1990. 208-210.

¹⁸² Inglehart 1977, 3, 9–11, 13.

jokaista kahta aikuista kohden oli yksi nuori, ja uusien päämäärien saavuttaminen tuli helpommaksi. Yhtenä tekijänä vanhojen arvojen haastamiseen oli, että luottamus yhteiskunnan instituutioihin oli vähentynyt, jos yleisiin mielipidetutkimuksiin oli uskomisen.¹⁸³

Christoffer Tigerstedt toteaa, että esim. USA:ssa 1960-70 -luvuilla tietyissä kulttuuripiireissä alkoholin vaikutuksen alaisena ollut ihminen oli kaikkein ”aidoimmillaan”.¹⁸⁴ Tämän kaltaiset mielikuvat levisivät myös Suomeen. Hänen mukaansa suomalaisen nuorison juominen oli usein humalahakuista, ja se seurasi tiettyjä tuttuja sosiaalisia kaavoja.¹⁸⁵ Kaveriporukan yhteisen mielenmaailman saavuttamisessa alkoholi oli avuksi, kun taas alkoholittomuus vaikeutti aidon kokemuksen tavoittamista. Tämä oli yleinen ilmiö erityisesti miesporukoissa, jossa juomalla pääsi porukan sisäpiiriin. Nuorison mielissä juomisen hyödyt ylittivät niistä aiheutuneet haittavaikutukset, ja juuri tämä seikka vaikeutti heidän mielikuviensa muuttamista.¹⁸⁶

Nuorison ja vanhempien sukupolvien erilaisia asenteita juomiskulttuuriin kuvasi ajan elokuvista parhaiten *Perkele! Kuvia Suomesta- Fuck off! Images of Finland* vuonna 1970. Elokuvan alussa ohjaaja Jörn Donner lausuu suomalaista nuorisoa yhdistävän aatteen:

Vastustamme salaista yhteiskuntaa, puolustamme pienpalkkaisia ja syrjäseutujen asukkaita. Haluaisimme, että kaikille suomalaisilla annettaisiin samanlaiset lähtökohdat. Peritty rikkaus tai peritty köyhyys ei saa muodostua ihmiselämää määrääväksi tekijäksi.

Elokuvassa varoitellaan, että ennakkosensuuri on yksi holhousyhteiskunnan ilmentymä; tv:tä vahditaan yhä ankarammin ja elokuvaan kohdistuu esityskieltoja ja leikkauksia. Kaikki tämä tukee valtion kaksinaismoraalia. Vaikka yhteiskunta muuttuu, taantumuksellisen moraalin kannattajat ovat jähmettyneet puolustusasemiin. Näiden puolustajien mukaan perhettä, koulua ja kirkkoa on suojeltava, muuten yhteiskunta kaatuu.

”Suomi on puolueeton maa, sen kun kysytte keltä vaan”

”Juo ja nai, kunhan teet sen salaa.”

Perkeleessä nuorison ja vanhempien sukupolvien ristiriita kiteytyy siihen, että heillä on erilainen näkökulma muuttuvaan suomalaisuuteen, ja myöskin siihen liittyvään juomiskulttuuriin. Jälkimmäiset ajattelevat uutta suomalaisuutta uhkakuvana, kun taas edelliset haluavat muutosta. Jossain määrin elokuvassa pilailtaan kummankin ryhmän näennäisellä mustavalkoisuudella. Esimerkiksi junassa jututettu vanhempi herrasmies näkee sukupolvien

¹⁸³ Inglehart 1990. 3, 9–11, 13.

¹⁸⁴ Tigerstedt 2002, 98.

¹⁸⁵ Tigerstedt 2002, 42, 46, 63.

¹⁸⁶ Tigerstedt 2002, 116.

välisen ongelman seuraavasti: ”*Tänä päivänä kaikki puhuvat samaa kieltä, kaikki puhuvat jopa samaa murretta (...) vissiin helsinkiläisyys lyö leimansa koko maahan. Suomesta tulee yksi yhtenäinen kulttuurialue, tiedotusvälineiden ansiota*”. Tähän nuori Pirjo Niemimaa taas vastaa, että ”*Niiden kanssa ei voi paljon keskustellakaan, ne on semmoisia vanhoillisia*”.

Donner pohtii *Perkeleessä*, että yhteiskunta tarjoaa aktivoituneelle nuorisolle edelleen vähän valinnanmahdollisuuksia, sillä ”*Perinteiseen kulttuuriin uhrataan kymmeniä miljoonia, uuteen kulttuuriin muutamia kymmeniä tuhansia*”. Kotimaisen Ruisrockin suuri suosio osoittaakin päättäjille, kuinka nuoret haluavat viettää vapaa-aikaansa. Jotkut osallistujista kuvailevat Ruisrockia suomalaisiksi Woodstockiksi, sillä yhteensä 30 000 nuorta hakeutuu viettämään festivaalia. Donnerin mielestä Woodstockista ei ole kyse, suhteellisen suurista kävijämääristä huolimatta, koska tapahtumassa ei synny lapsia, poliittisia protesteja ei järjestetä ja nuoriso käyttäytyy yllättävän hyvin poliisin mielestä.

Donner huomaa kuitenkin Ruisrockissa, että suomalaisille nuorille tärkeitä asioita ovat ”*Pullo, pillu ja juhannusyö siinä Suomen kesän huipennus*”. Elokuvasa välitetäänkin osuvasti asenneilmapiiriä uuden alkoholilain uudistusten jäljiltä. Esimerkiksi lain tuoma julkisen juopumisen salliminen sopii erityisen hyvin nuorten vapaa-ajan viettoon, koska humalassa oleminen näyttää symboloivan heille vapautta. Vapauskäsitys syntyy siitä, että humala on itse aiheutettua ja tuntuu hyvältä, eikä valtio aseta siihen rajoituksia. Ruisrockissa turkulainen Kalevi Kairisvuori julistaakin, että ”*Mun on aina hyvä olla silloin ku mä oon juovuksissa. Mä olen juonut jatkuvasti*”. *Sä tiedät, silloin ku mä saan viinaa päähän mul on sellanen fiilis päällä ja pärjään sillo hyvin. Mä en ole töitä tehnyt seitsemään vuoteen ja mä en tule tekee. Mä oon helvetin hyvä pummaamaan. En pysty tekemään töitä, koska mä hermostun aina töissä. Mä saan kadulta sen minkä mä saisin töistä. Haluisin olla aina humalassa*. Toisaalta juominen saattaa helposti jäädä keinoksi paeta tylsyyttä ja todellisuutta, kuten Kairisvuolelle on käynyt.

Perkeleessä korostetaan myös alkoholin roolia suomalaisten uudessa matkustuskulttuurissa. Donner toteaa, että matkustukseen liittyvät ”*notkuvat voileipäpöydät, verraten halvat ryypyt (...) halpaa känniä, tanssia ja heräämistä harmaaseen krapulaan Tukholmassa*”. Alkoholilain mahdollistama vapaampi tuonti kiinnostaa suomalaisia yhtä lailla. Useimmille suomalaisille Tukholman-matka onkin ensimmäisen kosketus vieraaseen maailmaan, minkä yhteishenkeä kohotetaan satamassa, kun ihmiset toteavat toisilleen, että ”*meilläkin on krapula*”.

Slussenia, yhtä Tukholman liikennekarusellia nimittävät monet ruotsalaiset Karjalan kannakseksi, koska sen pitkillä käytävillä löytää paljon suomalaisia. Viinatrokareita, tavallisia kannikaloja ja sellaisia, jotka muuten vaan eivät pääse Slussenia pitemmälle.

Lisäksi Donner haastattelee elokuvassa perheitä, jotka lähtevät hakemaan elantoaan pysyvästi ulkomailta paremman palkan toivossa tai uuden työn perässä. Vuosittain lähes 3000 henkilöä lähtee matkaan, ja monet lopullisesti, koska he ovat myyneet kaiken omaisuutensa Suomessa pois. Lähtemisen mahdollistaa se, että ”*elintason nousun mukana mahdollisuudet matkustamiseen ovat parantuneet*”.

Ilman suomalaista työvoimaa Ruotsi ei enää pärjäisi. Tukholman liepeillä asuu 100 000 suomalaista. Tukholma on Suomen neljänneksi suurin kaupunki”.

Jotkut suomalaisista eivät kuitenkaan pysty tai halua lähteä pois kotimaastaan. Donner keskustelee *Perkeleessä* tällaisessa tilanteessa olevien maanviljelijöiden Juho ja Kyösti Juusuolan kanssa, joiden omaisuus on kiinni vaikeasti myytävässä maatalousmaassa. Nämä toteavat, että turha tuntipalkkaa on kysellä, sillä tilalta tuloa ei juurikaan tule ja maan syrjästä täytyy ottaa minkä pystyy. Juho Juusuolan mukaan monet nuorista lähtevätkin Ruotsiin töihin, koska siellä he pystyvät ansaitsemaan elantonsa helpommin.

Herrat joka sitä on kannattanut pitäis pallilta pyyhkiä pois Mennee pilaamaan koko maatalouden.

Jumala loi maailman kuvaksensa, ja porvarit omaksensa” Se taivasta rikkaille valmistaa ja köyhille helvettiä ahdistaa

Juhon ja Kyöstin usko valtiovaltaan ei haastattelun hetkellä ole järin suuri, vaikka alueelle on avautunut alkoholilain johdosta uusia olutravintoloita tarjoamaan virikkeitä.

Mitä muuta täällä voi tehdä vähällä omaisuudella? Tarjoon kierroksen, silloin kun olen oikein hyvällä tuulella. Tupakkaa tarjoon niin pois päin. Täällä pitää yleensä monilla olla paljon viinaa, muuten porukat istuu ku mykät.

Vaikka nämä osapuolet eivät elokuvassa päässeetkään yhteisymmärrykseen, *Perkele! Kuvia Suomesta* tarjosi katsojilleen mahdollisuuden ymmärtää nuorisokulttuuria paremmin.

Seuraavassa luvussa käsiteltävän *Työmiehen päiväkirjan* pääpaino on uudenlaisen alkoholikulttuurin kuvaamisessa, mihin kuuluivat muun muassa anniskeluravintolat, joissa ”luokkajako” sai väistyä. Elokuva on ajallisesti valmistunut hieman ennen alkoholilain voimaantuloa, mutta sen ohjaajan Risto Jarvan välittämä asenne alkoholiin on positiivinen ja uudistushenkinen, mikä tekee siitä selkeästi uuden ryyppäjäisnäytelmän tässä tutkielmassa. Luvun 6 lopussa on yhteenveto kaikkien uusien ryyppäjäisnäytelmien suhteesta alkoholilakiin.

Perkele! Kuvia Suomesta -elokuvassa esitettyä ajanjaksolle provosoivaa dialogia olutravintolassa

6. Työmiehen päiväkirja (1967)

”Jarva oli lähtenyt rakentamaan aivan omaa lajityyppiään jonnekin puhtaan sepitteen ja dokumentaarin – tai ’sosiologian’ – välimaastoon.”

6.1 Luokkavihan jatkuminen historiallisena painolastina

60-luvun suomalaiseen luokkaidentiteettiin liitettiin vahvasti alkoholinkäyttö, joka näkyi myös elokuvissa. *Risto Jarva* on todennut *Työmiehen päiväkirjan* käsittelevän yhteiskunnallisia kysymyksiä, suomalaisessa elämässä tapahtuneita muutoksia ja kaupungistumisen asettamia ongelmia. Hän on sanonut: *”Työmiehen päiväkirja sai alkunsa ideasta, jonka (Antti) Peippo ja minä yhdessä keksimme. Halusimme näyttää, miten tavallinen työmies joutuu arvioimaan elämänsä ja maailmankuvansa uudelleen noustuaan yhteiskunnassa askeleen ylemmäksi”*. Elokuvasa tuodaan esille yhteiskuntaluokkien valtasuhteita, eroja ja sukupuolten ristiriitaa alkoholinkäytön kautta. Sen mukaan suhtautuminen alkoholinkäyttöön muuttuu luokan muuttuessa.¹⁸⁷

Historian painolastin koettiin olevan kehityksen esteenä Suomessa edelleen. Elokuvasa teemaksi nouseekin vastapuolen ymmärtäminen ja hyväksyminen, ja sen jälkeen irtautuminen siitä.¹⁸⁸ Sosiologi Risto Jaakkola summasi elokuvassa esitetyt yhteiskunnassa vallitsevat ongelmakohdat, joilla kaikilla oli vaikutuksensa modernin suomalaisen kansakunnan käyttäytymisessä:

- 1) vuosi 1918, ja siitä käynnistyneen luokkavihan jatkuminen.
- 2) Toinen maailmansota, ja sitä seuranneet lieveilmiöt, kuten siirtolaisuus Ruotsiin.
- 3) naisten kaksoisrooli; vanhempana ja työntekijänä rakennemuutoksen keskellä
- 4) tulotason-, asumisen- ja kaupunkisuunnittelun eriarvoisuus erottamassa luokkia
- 5) alkoholin merkitys näiden käsittelyssä.¹⁸⁹

Elokuva kuvattiin Helsingissä ja Tampereella maaliskuun 1966 eduskuntavaalien aikaan, jolloin eduskuntaan tuli vasemmistoenemmistö. Kuvaaja Antti Peippo on kertonut, että *Työmiehen päiväkirjalla* oli sosiaalinen tilaus. Sensuurista vähitellen vapautuva taide toimi suomalaisen menneisyyden hahmottajana, siinä missä historiankirjat eivät vielä löytäneet

¹⁸⁷ Kuusi 2004, 369.

¹⁸⁸ Kuusi 2004, 361, 364-366.

¹⁸⁹ Uusi Suomi 30.4.1967.

kansakunnan kipupisteitä. Vielä 1950-luvun suomalaisissa elokuvissa luokkarajoja ylittäviä rakkaussuhteita ei myöskään kuvattu.

Työmiehen päiväkirja on kertomus 'epäsäätyisestä' avioliitosta, jossa kaksi taustoiltaan ja tavoiltaan erilaista ihmistä hyväksyvät vähitellen toisensa. Tämä käy esille heti ensimmäisessä kohtauksessa, kun hitsaaja Juhani Vehoniemi ja oikeistolaistaustainen valtion konttoristi Ritva Mattila viettävät kirkkohäitään. Morsiamen sukulaisista ovat paikalla Ritvan Ruotsissa asuva äiti sekä eno vaimoineen ja Erik-poikineen, kun Juhani puolelta nähdään vain hänen nuorempi veljensä Raimo sekä muutamat työtoverit. Papin puhuessa Jumalan siunauksesta ja rukoilusta työläistaustaiset Juhaniin kaverit kieltäytyvät rukoilemasta, eivätkä muutenkaan näytä kunnioittavan kirkollisia menoja juurikaan. Ritvan puoleinen suku taas kunnioittaa niitä, ja antaa itsestään perinteitä vaalivan kuvan: *"Teidän sukulaiset oli kumman jäykkää porukkaa"* toteaa Juhani. Samasta syystä hän kyseenalaistaa papinkin objektiivisuuden, kun illalla nuori pari juttelee häätilaisuudesta ja vieraista. Juhani jatkaa, että olisi tullut tappelu, jos hänen omaa sukuansa olisi ollut enemmän paikalla. Luokkaerosta ja ongelmista huolimatta Juhani miettii Ritvan vieressä, että *"Jumalauta, mä oon vissiin onnellinen"*.

Ritvan ja Juhaniin liitto solmitaan heti vuoden 1966 eduskuntavaalien jälkeen, jonka tuloksen ansiosta myös porvariston ja työväenluokan erot alkavat hälventyä Suomessa. Tästä huolimatta Ritva ja Juhani joutuvat kulkemaan pitkän tien keskinäiseen yhteisymmärrykseen, ja itsensä määrittelemiseen uudessa Suomessa. Ohjaaja Risto Jarvan mukaan he eivät vielä pysty tuntemaan kansanrintamaoptimismin vähittäistä muutosprosessia arjen kompromisseissa ja tulopolitiikan kiemuroissa.¹⁹⁰ Kertoja kuvailee heidän taustaansa ja asemaansa yhteiskunnassa: *"Heidän elämänsä ympäristö määräytyy suurelta osalta heistä itsestään riippumattomista tekijöistä. Yhteiskunnan rakenteet ovat yksilön yläpuolella (elää, syödä, asua, viihtyä)"*.

Sellaiset yhteiskunnan rakenteet, jotka kaupallista voittoa tavoittelematta huolehtisivat ihmisten yhteisistä perustarpeista ovat vasta kehityksensä alussa.

Ihminen on sekä nykyisyyttä että menneisyyttä (...) hän yrittää rakentaa elämänsä ja kotinsa tarjoutuvien mahdollisuuksien kentässä

Muistutus Juhaniin työläismenneisyydestä ja siihen liittyvästä juomisesta tulee hänen veljensä Raimon suusta, kun tämä vieraillee nuoren parin uudessa kodissa muutama viikko hänen jälkeen. Raimo osoittaa katkeruutta Juhaniin työväenhenkisyttä kohtaan, vaikka Juhani on auttanut nuorempaa veljeään kouluttautumaan ylioppilaaksi. Veljen ilveily on sinänsä

¹⁹⁰ Toiviainen 1983 *Risto Jarvasta*.

ristiriitaista, koska hän kritisoi samalla omia työväenluokkaisia juuriaan. Hän yhdistää liikajuomisen juuri duunareiden ongelmaksi, ja joka johtaa muiden silmissä kunnioituksen katoamiseen.

Sehän joi yhteen aikaan ku jätkä. Äiti oli kuolla häpeään. Se joutu poliisinkin kanssa tekemisiin. Kuule pidä sä Ritva huolta, ettei Juhani liiku liiaksi duunariseurassa.

Tosiasiassa Juhani on vähentänyt juomistaan, mutta ei ole lopettanut sitä kokonaan. Välillä hän tapaa kavereitaan oluella, kun samalla Ritva ikävystyy kotona.

Eihän täältä koskaan minnekään pääse, kaikki aika menee ruoanlaittoon, tiskaamiseen, pyykkiin ja lapsiin ja täällä syrjässä on vielä muutenkin niin tylsä asua!

Juhanille tarjotaan mahdollisuutta työnjohtajan paikkaan Tampereella, johon hän tarttuu, vaikka tämä tarkoittaa pitkiä eroja Ritvasta ja Helsingistä. Juhanin ja Ritvanavioliitto koostuukin pian pitkistä työmatkoista lähiöön ja rahan säästämistä. Lisäksi Juhania pelottaa hänen uusi asemansa, koska hänen työtoverinsa ovat pitkälti tuttuja, eikä Juhani pystyhelposti päästämään irti työläisidentiteetistään.

Uudessa työpaikassa alkoholilla rakennetaan duunareiden välistä luokkasolidarisuutta, jolla on positiivinen vaikutus Juhaninkin mielialaan.

”Sä puhut läpiä päähäs (...) Täytyy pysyä samassa paikassa silloin syntyy hyvä porukkahenki ja jokainen tietää mitä sen tarttee tehdä.”

Tässäkin yhteisössä alkoholi ja huumori kulkevat käsi kädessä ajan suomalaisille elokuville tyypilliseen tapaan.¹⁹¹ Kyseessä on keino purkaa herravihaa, tässä tapauksessa duunarin ja auktoriteetin välistä valtasuhdetta ja vastakkainasettelua. Alkoholi antaa rohkeuden ilmaista mielipiteitään vapaammin, ja säilyttää miehuuden ”luokkaeroista” huolimatta.

”Kraivatit herrojen hirttämistä varten. Vapaa-aikansakin duunari joutuu käyttämään lattioiden kiillotukseen.”

”Kaikkein suurempi se perusvika. Mikä? Se että on duunari.”

Peter von Bagh huomasi *Työmiehen päiväkirjasta*, että elokuva kuvaa ristiriitoja pikemminkin jaksoina ihmiselämässä kuin totunnaisen dramaattisen juonen puitteissa.¹⁹² Pariskunta esitetään toisaalta perinteitä kunnioittavina ja toisaalta väärentämättömän yksilöllisinä. Ritvan ja Juhanin arki ei jakaudu pelkästään työksi ja rakkauselämäksi, vaan kaikki nämä puolet nivoutuvat toisiinsa samanaikaisesti.

¹⁹¹ Kuusi 2004, 369.

¹⁹² Suomen kansallisleikkografia 7 (1998).

Paula Talaskivi kyseenalaisti kokonaisuudessaan elokuvan luomat luokkarajat, sillä niitä oli silmämääräisesti vaikeaa tunnistaa: ”*En tajua enkä näe enkä ole juuri nähnyt ympäristönikään sepittävän luokkarajoja meillä ainakaan filmin päähenkilöltä vastaavissa tapauksissa - en edes 20 vuotta sitten*”.¹⁹³ Heikki Eteläpään taas totesi Uudessa Suomessa, että *Työmiehen päiväkirja* kuvaa todenmukaisesti minkälaista on olla suomalainen.¹⁹⁴

Työmiehen päiväkirja osoittaa, kuinka Suomen historian sotaiset kipukohdat – vuosi 1918, talvi- ja jatkosota – ovat edelleen läsnä ajan suomalaisissa. Tämä tulee parhaiten esille kohtauksessa, jossa pariskunta vieraillee enon luona hakemassa perintölipaston. Siellä väitellään hänen kanssaan politiikasta. Taustalla pyörivä dokumentti vuoden 1918 tapahtumista nostaa pintaan myös enon ja Juhanin välisen poliittisen ristiriidan: toinen puhuu vapaussodasta, toinen luokkasodasta.

Rikkinäisiä aikoja tarkastellessa tulee muistaa että kärjistyneissä oloissa käytettiin liioiteltuja väitteitä ja varsinaista terrorismia esiintyi vain hyvin vähän.

Olisitte rakentaneet kansaa, eikä maata! Älä sinä puhu hulltioiden ja loisten puolesta.

Enoa koitettiin ampua viisitoista vuotiaana, joka on osaltaan johtanut hänen mielipiteeseensä, että punaiset olivat anarkisteja, kun taas valkoiset vaalivat järjestystä. Juhani puolestaan kertoo Ritvalle isästään ja tämän sodasta: partiomatkalla isä joutui ampumaan lapsen eikä Juhanin äidin mukaan hymyillyt enää koskaan. Isä kaatui vähän ennen Raimon syntymää. Tunnelma on näistä syistä kireä sukupolvien välillä.

Michel Delahaye ranskalaisesta *Cahiers du Cinéma* -lehdestä totesi, että elokuva onnistuu erityisellä tyylillään tavoittamaan asetelmansa pareista ja sukupolvista. Hänen mukaansa tämä ”itäeurooppalainen” elokuva saavuttaa jotain, mitä neuvostoelokuvat voisivat olla ilman tekopyhyyttä.¹⁹⁵

Elokuvassa toistuu jatkuvasti duunareiden usko siihen, etteivät yhteiskunta, kirkko ja ns. herrojen luokka pyri auttamaan työläisiä juurikaan, vaan ne pyrkivät heikentämään näiden asemaa entisestään. Työläisen pitää itse ansaita kaikki, kun taas ylemmät luokat sen saavat pyytämättäkin:

”Suomalainen kapitalismi on sellainen mulkku, ettei se antais duunarille ees palkkaa, jos vois vaan olla antamatta”

¹⁹³ Helsingin Sanomat 23.4.1967.

¹⁹⁴ Uusi Suomi 28.2., 23.4., 26.4.1967.

¹⁹⁵ Cahiers du Cinéma, 200-201 avril-mai 1968.

”Kai mäkin voisin olla muualla, jos olis varaa. Mikäs siinä, jos olis rikkaat vanhemmat niin kuin eräillä. Ei meikäläisellä ole mitään. Eikä ole tarpeenkaan, ei sen puoleen. (...) Kyllä tässä maassa on mahdollisuuksia, kun ei päästä sosialisteja liiaksi valtaan.”

”Ota huomioon, mitä toiset on kärsinyt, että oltais näin pitkällä. Koko ikänsä, et teil olis helpompi olla. En voi sille yhtään mitään, et oot joutunut kärsimään. Älä viisastele. Maksan jäsenmaksut, ettei itte tarvii ajatella näitä. Kuule eletään nyt kyyskylukua”

Työmiehen päiväkirja

6.2 Mielikuva alkoholista työläisten ongelmana ei katoa

Työmiehen päiväkirjassa alkoholi esitetään olosuhteista riippuen joko sivistyksen merkkinä tai rappiollisena toimintana osana suomalaista arkielämää, kuitenkin saarnaamatta sen vaaroista liikaa.

Yhtenä päivänä Juhaniin työpaikalla tapahtuu vakava onnettomuus, jossa muuan mies loukkaantuu hengenvaarallisesti. Juhani lähtee purkamaan asiaa kaverinsa Erikin kanssa ravintolaan, ja on aivan poissa tolaltaan. Alkoholi vapauttaa Juhaniin hetkellisesti tuskasta ja estoista, ja ilta päättyy hänen osaltaan syrjähyppyyn. Lauran tarjoama lohtu ja yösiija johtavat yhteiseen sänkyyn. Elokuvasa arvuutellaan, onko illan tekojen seurauksena raskaus. Tästä johtuen Juhani salaa syrjähyppynsä Ritvalta, joka odottaa samanaikaisesti hänen lastaan.

Ritva kokee itsensä yksinäiseksi, koska hän tuntee, että Juhani peittelee häneltä jotakin. Hän vaipuu näin vähitellen masennukseen mietiskellen mennyttä aikaa ja menehtynyttä isäänsä. Kun Juhani tulee töistä kotiin viikonlopuksi, Ritva karkaa apaattisena ja tuskissaan kotoa pois. Ritva päätyy karkumatkaltaan sairaalaan, jossa paljastuu, että hän on saanut keskenmenon. Juhani ei yritä puolustautua enää, vaan tunnustaa Ritvalle tekonsa.

Ritva ja Juhani pääsevät lopulta sovintoon tapahtuneesta, ja muuttavat yhdessä asumaan Tampereelle. Viimeisessä kohtauksessa Juhani antaa alaisilleen palkat, ja tapaa tehtaan portilla Ritvan. Nuoret uskaltavat elämään ilman vanhemman sukupolven ennakkoluuloja ja rakenteita. Tämä johtuu siitä, että nuorten aikuisten sukupolvi oli ensimmäinen, joka ei itse ollut kokenut sotaa, ja samaistuminen vanhempien sukupolvien kertomuksiin oli hankalaa.¹⁹⁶

Bengt Pihlström mukaan ongelmanasettelut, temperamentti ja kokonaisnäkemys rakentuvat elokuvassa kansalliselle pohjalle.¹⁹⁷ Työläisillä on edelleen herravihaa, mutta keskinäinen solidaarisuus työläisten välillä estää suurimmat konfliktit. Vastakkainasettelua tapahtuu elokuvassa ”luokkien” välillä, eikä niiden sisällä. Toisen maailmansodan jälkeen syntyneet nuoret haluavat vakiinnuttaa oman asemansa yhteiskunnassa. He eivät noudata samaa luokkapolitiikkaa, mutta tahtomattaan astuvat kaikkien varpaille aiheuttaen konflikteja. Sukupolvien muutokset, luokkaerojen ennakkoluulot sekä suomalaisten menneisyyden traumat ovat edelleen läsnä heidän elämässään. Työmiehen päiväkirjassa ihminen onkin sekä nykyisyyttä että menneisyyttä.¹⁹⁸

Uusien anniskelu ja -keskiolutravintoloiden avautuminen mahdollisti ”luokkien” tapaamisen yhteisissä paikoissa. Todennäköisesti myös Ritva ja Juhanikin tapasivat ensi kertaa sellaisessa paikassa, koska heillä ei ollut ennen liittoaan yhteisiä kavereita. Elokuvassa tuodaan esille Juhanan (ja monen työläisen) menneisyys alkoholin kanssa, mutta onkin syytä olettaa, että jo aiemmin alkoholia juoneiden ”pahojen poikien” lisäksi anniskeluravintolat saivat asiakkaita myös konservatiivisemmista henkilöistä uuden alkoholilain tultua voimaan. Juopumuksen dekriminalisaatio nimittäin salli kaikille julkisen juomisen ja humaltumisen, ilman yhteiskunnan sääntöjen rikkomista.

¹⁹⁶ Kuusi 2004, 363.

¹⁹⁷ Pihlström, Nya Pressen, 1967.

¹⁹⁸ Suomen kansallisfilmografia 7:n (1998).

6.3 Uudet ryyppäjäisnäytelmät vs alkoholilaki

60-luvun lopussa tapahtuneet alkoholiuudistus ja sensuurin osittainen lieveneminen muuttivat yhdessä suomalaisen elokuvan tyyliä muutamassa vuodessa, koska ”Salamasodan” henkeä kunnioittaneet *alkoholikuvaukset eli uudet ryyppäjäisnäytelmät* sallittiin etenevässä määrin. Lainsäädännöllä oli siis huomionarvoinen vaikutus taiteen rajoihin Suomessa.

Tämän tutkielman tutkimusaineiston uusissa ryyppäjäisnäytelmissä *Perkele! Kuvia Suomesta ja Työmiehen päiväkirjassa* kuvattiin yhteiskuntaluokkien valtasuhteita, eroja ja sukupolvien ristiriitaa alkoholinkäytön teeman kautta. Nämä elokuvat vapauttivat alkoholin sen pahasta maineestaan, ja nostivat sen osaksi 1960-luvun lopun tasa-arvoon tähtäävää keskustelua. Dialogeissa kritisoitiin erityisesti alkoholinkäyttöön sovellettua aikaisempaa kaksinaismoraalia, jossa nuorilta ja työläisiltä kiellettiin sellainen juomiskäyttäytyminen, mikä oli muille näennäisesti sallittua.

Kun uusia ryyppäjäisnäytelmiä verrataan alkoholilakiin:

Uusi laki helpotti merkittävästi alkoholin ostamista kokonaisuvaltaisesti. Ikäraja laskettiin 18 vuoteen ja väkevien juomien ikäraja 20 vuoteen. Alkoholin haittoja ja vaurioita pyrittiin torjumaan rajoittamalla alkoholijuomien käyttöä mahdollisimman vähin (5§).

Alkoholilain uudistuksella vuonna 1969 oli merkittävä vaikutus nuorten juomiskäyttäytymiseen. Ensinnäkin juominen muuttui useimmilla nuorilla omaehtoiseksi vapaa-ajanvietoksi, ja raittiiden osuus jäi vähäiseksi. Toiseksi se salli juomisen yhä nuoremmalla iällä, koska ikärajoja laskettiin.

Perkele! Kuvia Suomesta elokuvassa useimmat nuoret kokivat alkoholin positiivisessa valossa, sillä alkoholi oli heille valinta eikä taakka. Nuorison mielissä juomisen hyödyt ylittivät niistä aiheutuneet haittavaikutukset, ja juuri tämä seikka vaikeutti heidän mielikuviensa muuttamista. He olivat aktiivisia osallistuja juomiskulttuurissa eivätkä uhreja. Monesti juuri humalassa oleminen antoi uskoa ja rohkeutta tulevaan, kuten elokuvassa haastateltu Juhani Kairismaa totesi. Muillakin elokuvan päähenkilöillä vaikutti olleen humalassa vahva usko siihen, että heidän unelmansa toteutuisivat, vaikka heillä ei ollut ammatillisia tai akateemisia erityistaitoja. Joka tapauksessa nämä yksilöt pyrkivät elämään ilman vanhemman sukupolven ennakkoluuloja ja rakenteita, koska ”niiden kanssa ei voi paljon keskustellakaan, ne on semmoisia vanhoillisia”.

Toisen maailmansodan jälkeen alkanut alkoholinkulutuksen nousu ei johtunut pelkästään elintason noususta ja vapaa-ajan lisääntymisestä, vaan nuorten ihmisten luomista arvoista alkoholia kohtaan. Yhteiskunnassa siirryttiin käytännössä asketismista hedonismiin. Tietyissä kulttuuripiireissä huumeiden vaikutuksen alaisena ollut ihminen oli jopa kaikkein ”aidoimmillaan”. *Perkeleessä* kuvattiin uuteen mahdollistuneeseen matkustuskulttuuriin liittyntä ilmiötä, jossa ryyppyreissut suunnattiin ulkomaille, sillä siellä olivat ”*notkuvat voileipäpöydät, verraten halvat ryypyt (...) halpaa känniä, tanssia ja heräämistä harmaaseen krapulaan Tukholmassa*”. Useimmille suomalaisille Tukholman-matka olikin ensimmäinen kosketus vieraaseen maailmaan, johon liittyi vahvasti hetkessä eläminen. Lisäksi kotimaassa Ruisrockin suuri suosio osoitti, kuinka vähän yhteiskunta oli aiemmin tarjonnut aktivoituneelle nuorisolle valinnanmahdollisuuksia. Elokuvan välittämä sanoma oli pelkistetysti rock, rauha ja rakkaus.

Juopumuksen dekriminalisaatio salli kaikille julkisen juomisen ja humaltumisen, ilman yhteiskunnan sääntöjen rikkomista. *Alkoholilain mahdollistamat anniskeluravintolat* saivat nopeasti asiakkaita myös konservatiivisemmista henkilöistä, aiempien alkoholia juoneiden ”pahojen poikien” lisäksi. *Työmiehen päiväkirjassakin* kuvattujen anniskeluravintoloiden avautuminen mahdollisti ”luokkien” kohtaamisen näissä uusissa yhteisissä paikoissa. Todennäköisesti elokuvan päähenkilöt Ritva ja Juhani tapasivat ensi kertaa tällaisessa paikassa, koska ennen avioliittoaan he liikkuivat eri piireissä, eikä heillä ollut yhteisiä kavereita. Alkoholi toimi siis eräänlaisena sosiaalisena voiteluaineena tässä luokkien yhdistämisessä. Ohjaaja Risto Jarva totesikin, että elokuvassa ”*Halusimme näyttää, miten tavallinen työmies joutuu arvioimaan elämänsä ja maailmankuvansa uudelleen noustuaan yhteiskunnassa askeleen ylemmäksi*”.

Päiväkirjassa tuotiin myös esille yhteiskuntaluokkien valtasuhteita ja eroja alkoholinkäytön kautta. Suomalaisille ryyppäjäisnäytelmille tyypilliseen tapaan alkoholi ja huumori kulkivat käsi kädessä työläisyhteisössä. Kyseessä oli keino purkaa herravihaa, joka tässä tapauksessa tarkoitti duunarin ja auktoriteetin välistä valtasuhdetta ja vastakkainasettelua työpaikalla. Alkoholi antoi työläisille rohkeuden ilmaista mielipiteitään vapaammin, ja säilyttää kunniansa ”luokkaeroista” huolimatta. Alkoholin liikkäyttö miellettiin edelleen työläisten ongelmana.

Päiväkirjan pääpaino oli alkoholikulttuurin positiivisten vaikutusten kuvaamisessa, mitkä vapauttivat suomalaista yhteiskuntaa. Lisäksi elokuvassa muistutettiin alkoholin roolista suomalaisessa arkielämässä joko sivistyksen merkinä tai rappiollisena toimintana olosuhteista riippuen, kuitenkin saarnaamatta sen vaaroista liikaa.

Tutkielmassa on seuraavaksi vuorossa luku, jossa käsitellään tutkimustuloksia. Tutkimustulokset pohjautuvat pääasiassa tutkimuskysymysten kautta muodostuneisiin yleisiin havaintoihin alkoholilaista ja tutkimusaineiston elokuvista. Luvussa pohditaan, mitä yhteistä elokuvilla oli keskenään ja minkälaisia suurempia teemoja elokuvista oli löydettävissä alkoholilain ja rakennemuutoksen suhteen osana suomalaista identiteettiä ja oikeushistoriaa.

(TUTKIMUSTULOKSET)

7. Tutkimustulokset

7.1 Alkoholilaki muutti suomalaista yhteiskuntaa, juomiskulttuuria ja väkivaltatilastoja

Tutkielman luvussa 1 käsiteltiin, miten Suomi muuttui 60-luvun aikana kontrolliyhteiskunnasta liberaalimmaksi valtioksi. Aikakausi oli poikkeuksellinen, koska Suomi ei ollut enää maatalousmaa, mutta se ei myöskään millään tavoin edustanut eurooppalaisen kehityksen eturintamaa. Se sijoittui hetkellisesti ei-kenenkään maalle, ainakin jos kansalaisilta oli kysyminen. Näiden seurauksena Suomessa toteutettiin useita lakijärjestelmän suuria muutoksia, mihin myös alkoholiuudistus lukeutui. Uudistuneet lait korostivat entistä enemmän yksilön omaa vastuuta tekemisistään yhteiskunnassa, ja tätä kautta ne päivittivät myös suomalaisten omia moraalikäsitelmiä. Valtio pyrki mahdollistamaan puitteet menestykseen muuttuneessa yhteiskunnassa, kunhan yksilö piti huolta siitä, että hän teki oman osuutensa.

Alkoholiuudistuksen kahtena pääkysymyksenä olivat alkoholijuomien vähittäismyynti ja anniskelu maaseudulla ja keskivahvan oluen vapaampi jakelu, kuten luvussa 1.3 ilmaistiin. Alkoholilain mahdollisia vaikutuksia pohdittiin ennen lopullisen lain säätämistä vuonna 1969 monesta näkökulmasta, ja niitä tuotiin myös esille kyseisen lain hallituksen esityksessä. Ministerivaliokunnan tutkimukset ottivat selvää Ruotsissa onnistuneesti toteutetusta kevyemmästä oluenmyyntijärjestelmästä, joka rohkaisi suomalaisia samankaltaiseen muutokseen kotimaassa. Oluen vapautumisen puolesta puhuivat Alko, panimoteollisuus, lehdistö kuin yleinen mielipidekin. Oluella oli pitkät juuret suomalaisena seurajuomana, vaikka sen kulutus oli vähäistä. Alko ottikin tehtäväkseen lisätä oluen menekkiä väkevien kustannuksella. Oluen hintaa laskettiin tietoisesti 60-luvun aikana edistämään kulutusta, jonka ansiosta III veroluokassa olut oli merkittävästi viinaa halvempaa.

Valtion uudistuspäätökseen vaikuttivat kansalaisten toiveet alkoholin myynnin laajemmasta vapauttamisesta ja sääntelyoptimisimi. Aikakaudella pohdittiin paljon kysymystä siitä, että missä määrin valtion tulisi kuunnella ihmisten toiveita lainsäädännössä. Valtio luottikin vahvasti siihen, että kansalaiset osasivat itse säädellä alkoholiin liittyviä negatiivisia vaikutuksia. Päivittyneen alkoholilainsäädännön uskottiin vaikuttavan ihmisten alkoholikäyttäytymiseen ja siihen liittyviin moraalikäsitelmiin edelleenkin, vaikka alkoholia säädeltiin aikaisempaa maltillisemmin.

Luvussa 1.4, osoitin tilastollisesti, kuinka alkoholin helpompi saatavuus lisäsi juojien, juomien ja juomispaikkojen määrää kokonaisvaltaisesti Suomessa. Laki muutti suomalaista

juomiskulttuuria (pysyvästi), kun uudenlaiset anniskeluravintolat avautuivat sankoin joukoin. Alkoholilain hyväksi puoleksi ajateltiin, että lisääntynyt oluen ostaminen kasvatti ravintoloiden ja valtion tuloja. Lisäksi juopumuksen dekriminalisaatio mahdollisti kansalaisille uudenlaisen elämäntyylin kodin ulkopuolella, kun julkinen humaltuminen sallittiin.

Uudella alkoholilailalla oli näkyviä negatiivisia vaikutuksia yhteiskuntaan heti. Alkoholin liikajuominen lisääntyi kauttaaltaan ja väkivaltatilastot nousivat jo samana vuonna. Väkivallan nopea tilastollinen nousu osoitti, että suomalaiset eivät hallinneet kaikkia juomiseen liittyviä uusia ilmiöitä. Ei ole yksinkertaista vastausta sille, lisäsikö alkoholin helpompi saatavuus väkivaltaa itsessään vai muodostiko julkisen juomisen lisääntyneet mahdollisuudet yhdessä sen kanssa ongelman. Alkoholilain kohdalla oli kuitenkin ilmeisen selvää, että se oli vahvassa keskinäisyydessä muihinkin lakeihin, kuten rikoslakiin. Jälkikäteen katsottuna alkoholiuudistus käynnisti valitettavan tapahtumaketjun Suomessa, koska suomalaisten juominen ja väkivalta lisääntyivät tasaisesti seuraavinakin vuosikymmeninä. Tilastot lopulta paljastivat, kuinka kyseisellä lailla oli koko kansakuntaa muuttava merkitys lyhyellä ja pitkällä aikavälillä.

Pyrin osoittamaan pitkin tutkielmaa, että alkoholilaissa ei sinänsä ollut mitään yllättävää sisällöllisesti, mutta sen lopulliset vaikutukset olivat yllättäviä, ja korostivat alkoholin merkitystä osana suomalaisten identiteettiä ja arkea entisestään. Lakimuutos ei onnistunut muuttamaan ihmisryhmien käsitystä alkoholinkäytöstä sellaiseen suuntaan, johon sillä selkeästi pyrittiin. Pian lainsäätämisen jälkeen oli selvää, ettei tällaista lakia onnistuisi tuomaan keskieuropalaistyylisiä siemailevaa juomakulttuuria Suomeen. Valtion näkökulmasta katsottuna alkoholiuudistus epäonnistui myös ensisijaisessa tavoitteessaan vähentää suomalaisten juomista. Hallitus ei siis arvioinut esityksessään oikein, minkälaisia negatiivisia tapahtumia alkoholilaista seuraisi. Alkoholiuudistus oli ”epäonnistumisestaan” huolimatta merkittävä tapahtuma suomalaisessa yhteiskunnassa.

7.2 Tutkimusaineisto kuvaa suomalaisten juomista ja sen ympärillä tapahtuvaa rakennemuutosta alkoholiuudistuksen aikana

Tutkielman elokuvien valintaan vaikuttivat kaksi seikkaa; ensinnäkin suomalaisia elokuvia ei määrällisesti tehty 60- ja 70-luvuilla kuin muutama vuodessa ja toisaalta useat elokuvat käsitelivät samoja yhteiskunnallisia teemoja ja kysymyksiä. Tämä helpotti elokuvien rajaamista. Lisäksi oli tärkeätä, että elokuvat käsitelivät suomalaisten alkoholinkäyttöä alkoholiuudistuksen aikoihin.

Luvussa 2 esitin tutkimusaineistoni elokuvat, jotka jaettiin kahtia: vanhoihin ja uusiin ”ryyppäjäisnäytelmiin”. Tutkielman ryyppäjäisnäytelmän käsitteen pohjana oli elokuvatutkija Sakari Toiviaisen huomio siitä, että *Suomessa on tehty useita elokuvia murhenäytelmistä eli ryyppäjäisnäytelmiä*. Näillä hän viittasi henkilökohtaisiin tragedioihin, joiden teemana oli yleensä alkoholi, väkivalta tai molemmat.¹⁹⁹ Jaon taustalla ei ollut elokuvien ajallinen valmistusaika, vaan elokuvantekijöiden välittämä asenne alkoholiin. Vanhat ryyppäjäisnäytelmät pyrkivät kansan moraaliseen valistamiseen alkoholinkäytön suhteen, kun taas uudet vapauttamaan alkoholiin liittyvistä ennakkokäsityksistä. Ryyppäjäisnäytelmien keskiössä oli kuitenkin uusi alkoholilaki, joka antoi elokuvantekijöille syynt nostaa suomalaisten juomisen keskustelunaiheeksi jälleen kerran. Lisäksi tutkielman luvussa 4 käsiteltiin Hannu Salaman *Juhannustanssit*-romaanissa esiintyneen jumalanpilkan ja sitä seuranneen jumalanpilkkaoikeudenkäynnin ratkaisun pääkohdat, ennen uusia ryyppäjäisnäytelmiä. *Juhannustansseja* ei tutkielmassa luokiteltu uudeksi ryyppäjäisnäytelmäksi, koska kyseessä on romaani. Salaman mahdollistama uusi tyyli tulee kuitenkin selkeästi esille uusien ryyppäjäisnäytelmien elokuvissa, koska niissäkin kuvataan humalahakuisuutta positiivisessa valossa ja kapinahengessä.

Analysoimani ryyppäjäisnäytelmät kertoivat enimmäkseen *työläistaustaisten henkilöiden* tarinoita, työläistaustaisten ohjaajien kuvaamina. Tämä oli sinänsä sattumanvaraista, koska tarkoituksena oli valita suomalaisia elokuvia, jotka käsittelivät alkoholinkäyttöä aikakaudella. Työläistaustaisten ohjaajien elokuvat olivat kuitenkin 70-luvun kummallakin puolen hyvin yleisiä, koska niille oli sosiaalinen ”tilaus”, ja niissä käsiteltiin alkoholiin liittyneitä teemoja. Ajan elokuvia leimasi myös työväenluokan ja ”päättäjien” välisen kuilun tarkasteleminen, mutta yhtä lailla nuorison omien mielipiteiden ja identiteettitarinoiden esiinmarssi. 60-luvun lopussa törmäyskurssilla olivatkin nuoriso, työväenluokka ja ”herrasväki”.

Elokuvien analysoimiseen käytin pääasiassa oikeudellista-, kriminaalipoliittista- ja oikeusfilosofista tutkimuskirjallisuutta, lakien ja hallituksen esityksien lisäksi. Tutkimuskirjallisuutta löytyi aiheesta yllättävän paljon. Kirjallisuus käsitteli pääasiassa sosiaalista muutosta, joka suomalaisuudessa tapahtui 60-luvun aikana, ja joka vaikutti suomalaisten liberaalimpaan tapaan suhtautua alkoholiin. Yhtenä tekijänä arvojen muuttumiseen oli, että luottamus yhteiskunnan instituutioihin oli vähentynyt, ainakin jos yleisiin mielipidetutkimuksiin oli uskomisen.²⁰⁰ Yhteistä 60- ja 70-luvun elokuville oli

¹⁹⁹ Toiviainen 2002, 162.

²⁰⁰ Inglehart 1977, 3, 9–11, 13.

ohjaajien kääntynyt perspektiivi yhteiskunnan ongelmien tulkinnassa. He halusivat näyttää, kuinka alkoholilainkaltaiset yksittäiset päätökset valtion tasolla voivat vaikuttaa tavallisen ihmisen arkeen dramaattisesti.

Vanhoissa ryyppäjäinäytelmissä elokuvien roolihahmot eivät tunteneet oloaan ”kotoisaksi” rakennemuutoksen keskellä olevassa Suomessa, kuten luvussa 3 tuli selkeästi esille. Suomalaisten sopeutumista 60-luvulla alkaneeseen rakennemuutokseen kuvattiinkin näissä elokuvissa vaikeana prosessina. Yhteiskunnassa muuttuivat samanaikaisesti monet asiat, jotka aiheuttivat hämmennystä erityisesti elokuvien päähenkilöissä. Moni miettikin, että miksi suomalaisen yhteiskunnan pitää muuttua? Tämä johtui pitkälti siitä, että he pelkäsivät tuntematonta. Päähenkilöt kuvittelivat pääsevänsä hetkeksi pakoon tilannettaan alkoholin avulla, ja saavansa kontrollin myöhemmin takaisin itsellensä, vaikka tosiasiallisesti alkoholisti tuli uusi ongelma entisten lisäksi. Kaiken lisäksi he tarttuivat pulloon usein yksin ja salaa. Päähenkilöt menettivät lopulta kontrollin oman taloudellisen tilanteensa suhteen, eivätkä löytäneet paikkaansa enää yhteiskunnassa. He kantoivat taloudellista taakkaa hartioillaan, eivätkä uskaltaneet kertoa vaimoilleen totuutta omien asioidensa yhä huononevasta tilasta. Asiaa pahensi luottamuspula valtion instituutioihin, ja niiden luottamusmiehiin. Monet pitivät nykyistä työpaikkaansa arvokkaana, ja toivoivat valtion vaalivan sitä tulevaisuudessakin. Roolihahmot ulkoistivat onnistumisensa elämässä valtiolle, joka otti tai antoi. Toiset kritisoivat valtiota, kun toiset taas uskoivat sen toimivan pelastajana.

Ohjaajat pyrkivät osoittamaan, että elämä Suomessa ei ollut helppoa, eikä valtio sitä juurikaan helpottanut. Suomea vaivasi kommunikaation puute, sillä politiikassa ei puhuttu avoimesti asioista, nuoret eivät käy rakentavaa dialogia vanhempien sukupolvien kanssa, luokkavihaa oli edelleen ja kotona miehet eivät uskaltaneet avautua vaimoilleen. Ongelmaksi muodostuikin, että politiikan piti olla samanaikaisesti kilpailukelpoista muiden maiden kanssa, mutta myös ihmisläheistä. Kaikki roolihahmot kokivat, että maailmassa pitää selvitä omin avuin. Aiemmin työläisten keskuudessa vallinnut solidaarisuus näytti sekin olevan mennyttä, koska työläisnuorisolla oli omat mielipiteensä ja arvonsa, jotka sotivat nykyisiä vastaan. Tämä aiheutti vieraantuneisuuden ja juurettomuuden tunteita. Suomalainen koulujärjestelmä vahvisti jossain määrin yhteiskunnallista eriarvoisuutta, koska vielä 1950-luvulla työläisen tai maanviljelijän lapsen oli hankalaa päästä maksulliseen oppikouluun, ja niitä oli lisäksi vähän. Heidän luottamuksensa yhteiskuntaan ei lisääntynyt heti rakennemuutoksen johdosta. Vasta 70-luvun Suomessa kasvaneet teknologia-ala, matkustelukulttuuri ja taide antoivat nuorille ihmisille toiveita unelmiensa toteutumisesta ”luokasta” riippumatta.

Vanhat ryyppäjäisnäytelmät kertoivat, että suomalaiset eivät osaa tai halua juoda kohtuudella alkoholia. Tämä on sinänsä kiinnostavaa, koska muuten elokuvien roolihahmot osoittivat todellista sisua, kun he taistelivat taloudellisia vastoinkäymisiään vastaan. On myös mielenkiintoista, että miten sama juoma sai eri ihmisissä aikaan erilaisia vaikutuksia. Alkoholi oli joko paholaisen tai jumalten juoma, riippuen käyttäjästä. Elokuvia yhdisti tässä mielessä suomalaisten inhimillisyys ja haavoittuvaisuus. Jokaisessa elokuvassa mies teki huonot valinnat, niin alkoholinkäytön kuin taloudenkin suhteen. Naisen piti vain toivoa, että mitään pahaa ei tapahtuisi. Elämä on pitkälti kurjaa, johon mahtuu muutamia iloisia hetkiä siellä täällä. Useimpien elokuvien taustamusiikkinkinakin soivat työläislaulut olivat surumielisiä, ja sopivat ajan kovuuteen, kuten esim. Kainuun *Nälkämaan laulu*.

Lisäksi vanhat ryyppäjäisnäytelmät kuvasivat osuvasti historiallista tosiseikkaa, että alkoholin liikkakäyttö ja siihen liittynyt rikollisuus jäivät edelleen ongelmaksi Suomessa, vaikka asiaa pyrittiin uudella alkoholilainsäädännöllä muuttamaan. Uuden alkoholilain mukana suomalaisten nuorten juopumispidätykset nousivat huomattavasti, mihin oli osittain syynä lailla laskettu juomisen ikäraja. Lisäksi tahallisen väkivallan seurauksena kuolleiden määrä oli ensi kertaa prosentuaalisesti suurin 15-19-vuotiaissa.²⁰¹ Aikakauden tutkimuskirjallisuudessa ja tutkimusaineiston vanhoissa ryyppäjäisnäytelmissä paljon kuvattu juurettomuuden tunne ja alkoholisoituminen johtivat helposti rikollisuuteen, eivätkä pelkästään nautintojen tavoitteluun, kuten uudet ryyppäjäisnäytelmät antoivat ymmärtää.

Uusissa ryyppäjäisnäytelmissä alkoholi esitettiin positiivisessa valossa, koska nuoret kokivat sen tosielämässään sellaisena. Nuorison juominen elokuvissa viestitti, että he halusivat itse määrittellä asenteensa alkoholiin, eivätkä noudattaa vanhempiensa tai valtion neuvoja. Kyse oli heille alkoholin uudelleenmäärittelystä, johon ei liittynyt vanhoja stigmoja. Alkoholilla päästiin hetkeksi irti vanhempien kontrollista. Alkoholiin eivät turvautuneet vain alkoholistit, syrjäytyneet tai pelkästään miehet, vaan se sallittiin kaikille. Nuorten juominen liittyi lähinnä ryhmähengen rakentamiseen, missä yksilö sai vapauden juoda niin paljon kuin itse halusi. Nuorten vaikutusta uudenlaisen suomalaisen identiteetin luojina korostetaan aikakauden elokuvantekijöiden elokuvissa, kuten luvut 5-6 osoittivat. Elokuvien perusteella vaikuttaa siltä, että nuoret halusivat erottautua vanhemmista sukupolvista. Nuoret perustivat arvomaailmansa tietoisesti enemmän haaveille kuin realismille. Tyyllillään ja musiikkimaullaan he erosivat kasvattajistaan myöskin, sillä nuoret olivat enemmänkin juppeja ja hippejä, kun taas vanhemmat miellettiin ”luusereiksi”. Alkoholi oli edellisten käsissä vapauden symboli ja

²⁰¹ Tigerstedt 2002, 14.

jälkimmäisille ongelma. Varttuneempien näkökulmasta katsottuna nuorten juomistavat esitettiin paheksuttavina, koska niihin liittyi myös seksuaalinen kanssakäyminen hyvin vahvasti. Vanhemmille alkoholi oli enemmänkin erotiikan tappaja kuin nuorten kuvailema afrodisiakki. Uusissa ryyppäjäisnäytelmissä pyrittiin tietoisesti muovaamaan kuvaa, jolta suomalaisuuden piti tulevaisuudessa näyttää. On tietenkin eri asia, kuinka kokonaisvaltainen kuva tämä nuorisosta oikeasti oli. Suomalaisuuden lopullinen muoto näyttikin olevan vielä tässä vaiheessa määrittelemätön. Uudessa suomalaisuudessa oli jotain tuttua, mutta myös paljon vierasta. Osa muutti kaupunkiin, osa Ruotsiin ja osa joutui muuttamaan vanhan asuinpaikkansa olosuhteita, mutta oliko kellään kotoisa olo?

Uudessa alkoholilaissa tavoiteltiin, että alkoholin kontrolli ja hallinta siirtyisivät valtion otteesta enemmän yksilöille. Valtion käsitys alkoholin vapauttamisesta oli kuitenkin jossain määrin ristiriitainen, koska alkoholin vapauttamisen ja sääntöjen lieventämisen toivottiin johtavan alkoholin kulutuksen vähentymiseen.²⁰² Tutkija Hanna Kuusi on kutsunut tätä valtion noudattamaa menettelytapaa ns. vapauden järjestykseksi.²⁰³ Uudet ryyppäjäisnäytelmät kritisoivatkin juuri sitä, että ihmisillä oli edelleen velvollisuus noudattaa tiettyä sivistyneisyyden koodia juomisessaan. Elokuviin rakennettiin kuvaa rauhaa rakastavasta ja alkoholia nauttivasta sukupolvesta, joka tulisi vapauttaa turhista säännöistä.

Alkoholiuudistuksen merkitys kansalaisille oli, että se teki sallituksi sellaisen käytöksen, joka oli hyväksytty jo pitkään sosiaalisesti. Kansalaisten ei tarvinnut enää humaltua salaa, vaan nyt sen sai tehdä julkisesti. Alkoholin helpompi saatavuus ja juopumuksen dekriminisaatio lisäsivät juojien ja juomien määrää. Alkoholilain uudistus salli näin ihmisille uudenlaisen elämäntyylin, mihin kuului esimerkiksi anniskeluravintoloissa notkuminen ja festivaalielämä.

7.3 Vanhoissa ryyppäjäisnäytelmissä uudistumista kuvataan vaikeana prosessina

Kahdeksan surmanluotia on alkoholista varoittava kertomus. Se pyrkii osoittamaan, että yksi huono päätös muuttaa yksilön elämän, ja vaikuttaa myös hänen yhteisöönsä pysyvästi. Elokuviin alkoholisti Pasi on holtiton, jolla ei ole enää kontrollia kohtalostaan. Hän peittelee jälkiään, mutta ei pysty estämään uusien muodostumista. Hänellä on melkein passiivinen suhde juomiseensa. Päähenkilön ystävät ja perhe tiedostavat hänen alkoholiongelmansa, mutta eivät puutu siihen, koska he pitävät hänestä ilman alkoholia. Vasta läheisten kärsimyksen tajuaminen saa Pasiin kyseenalaistamaan oman juomisensa, mutta tällöin on jo liian myöhäistä. Tässä

²⁰² Kuusi 2004, 12-14.

²⁰³ Kuusi 2004, 41.

tilanteessa voidaan puhua pitkälle edenneestä alkoholiongelmasta. Humalassa ollessaan ihminen ei tee järkeviä ratkaisuja, ja katsojan tehtävänä on ottaa tapahtumista opikseen. On luonnollisesti vaarana, että paljon alkoholia juova katsoja kuvittelee välttävänsä päähenkilön kaltaisen kohtalon, ja jatkaa juomistaan.

Toisaalta Kahdeksan surmanluotia on kuvaus pienviljelijästä, joka kokee, että hänestä halutaan päästä eroon. Valtio ei ole hänen puolellaan, eikä se ymmärrä pienviljelijän mielenmaailmaa tai arvosta hänen tekemisiään. Tästä syystä hän pelkää hidastavansa yhteiskunnan kehitystä. Ohjaaja Niskanen ei esitä roolihahmoa nostalgisessa valossa, vaan yhteiskunnasta vieraantuneena. Päähenkilö ei pyri uudistumaan, vaan taistelee mieluummin sitä vastaan. Yhden miehen sodassa on havaittavissa samankaltaisuuksia tähän mielenmaailmaan.

Rikoksen anteeksianto on yksi elokuvan tärkeimmistä teemoista. Ohjaaja Mikko Niskanen osoittaa, että suomalaista yhteiskuntaa vaivasi vuonna 1969 rikollisuuden ja rikollisten ajattelu mustavalkoisesti. Suomessa alkoholisti- ja irtolaislait olivat ennen alkoholilain uudistusta vuonna 1969 olleet ”yhteiskunnallisia” lakeja, mitkä pyrkivät hallinnoimaan lakisääteisiä alkoholisteja, jotka olivat määritelmän mukaan vaarallisia häiriköitä ja taloudellisia rasitteita. Niskaselle jokaisen rikoksen takana on kuitenkin ihminen, joka on huonojen olosuhteiden vuoksi päätynyt tekoonsa. Elokuvassa kuvataankin Pasi piirityksen hetkellä hätäntyneenä, minkä seurauksena hän ampuu poliiseja kohti. Tämä ei tee hänestä automaattisesti paha ihmistä, vaan hän ansaitsee myös ymmärrystä osakseen.

Tutkielman luvut 3.2-3.4 käsittelevätkin, miten 70-luvun aikana oikeuden suhtautuminen rikollisiin muuttui anteeksiantavammaksi Suomessa. Tämä näkyi rikosoikeuden uudistuksissa, ja ylipäätään historiallisena oikeuden kehityksen merkinä. Suomalaiseen rikosoikeusjärjestelmään lisättiin säännöksiä, joiden tarkoituksena oli auttaa vankia sopeutumisprosessissa takaisin yhteiskuntaan. Erityisesti nämä muutokset yhdessä vaikuttivat ehdollisten vankeusrangaistusten, nuorisovankiloiden ja vaarallisten vankien eristämistoimien kehitykseen. Lisäksi kaikkien rangaistusten oli oltava henkilöstä riippumattomia ja yleistettävissä. Oliko kuitenkaan realistista odottaa, että kaikkien rikollisten mielet muuttuisivat erilaisten hoitojen jälkeen?

Yhden miehen sodassa alkoholilla on vakiintunut paikkansa yhteiskunnassa, esimerkiksi työurakoista sovittaessa, eikä uusi laki muuttanut sitä. Elokuvassa osoitetaan, että miehen sana, kättä päälle ja voiteluviinat ovat edelleen parempia keinoja sopia urakasta kuin kirjallisen sopimuksen tekeminen tai lakeihin vetoaminen. Syynä tähän on luottamuspula juuri kaikkiin virkamiehiin ja heidän säätämiin lakeihin. Suomessa 60-luvulla säädetyin uuden oikeusturvan

parantamiseen tähdänneen lainsäädännön antama suoja on päähenkilö Erikille turhaa, koska vaikeissa olosuhteissa aina joku on valmis tekemään työtä alemmalla palkalla tai salaa. Hän joutuu tekemään pätkätöitä kellon ympäri ja sairaana, ilman lupauksia jatkosta. Vallitsevana teemana elokuvassa on ajatus siitä, että valtio rankaisee pienyrittäjiä turhilla veroilla ja sakoilla, joten niiden noudattaminen on toissijaista. Kaikki elokuvan päähenkilöt jakavatkin mielipiteen siitä, että he ovat mieluummin hyviä työmiehiä kuin huonoja porvareita, sillä niistä ei kukaan ole toistaan kummempi. Pienyrittäjien yhteisö käsittelee yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia alkoholin avulla, ja alkoholista saadaan helppo syntipukki moneen tilanteeseen. Päähenkilö Erik turvautuu viinan monessa tilanteessa, erityisesti alamaissa ollessaan. Ylilyönneiltä ei alkoholin suhteen vältytä, sillä Erik löytää työkaverinsa lattialta kuolleen jouluaattona itsemurhan jälkeen. Kaikki ongelmat kasautuvat lopulta hänen päälleen, vaikka hän yrittää salata tilanteensa vakavuuden kotona, eikä alkoholikaan auta asiaa. Erikin onni onkin, että hän pystyy päästämään alkoholista irti juuri oikealla hetkellä.

Vanhoissa ryyppäjäisnäytelmissä alkoholiin liitetään seuraavia miellelyhtymiä:

pahe, taloudellisten ongelmien aiheuttaja, moraalisesti kyseenalainen, yksityinen ja salainen, työläisten miesten juoma, paikallinen, vanhan suomalaisen liikajuomisen ja alkoholismien stereotypian vahvistaja.

7.4 Salamasota vaikuttaa uusiin ryyppäjäisnäytelmiin oikeudellisesti ja sisällöllisesti

60-luvun puolivälissä Hannu Salaman *Juhannustanssit*-romaanin ympärille nousi jättimäinen kohu. Kohua seuranneella oikeudenkäynnillä oli merkittävä vaikutus suomalaisen taiteeseen, ja taiteilijoiden mahdollisuuteen luoda vapaata taidetta. Tutkielman 4 luvussa esitellyssä Salaman oikeudenkäynnissä käytiin taistelua sananvapauden ja jumalanpilkan suhteesta toisiinsa; saivatko kirjailijat ilmaista roolihahmojensa kautta yhteiskunnan senhetkisen kristillisen moraalin vastaista dialogia? Teokset olivat olleet enemmänkin yhteiskunnan moraalin vahvistajia kuin niiden kritisoijia, eikä niiden sisältöön tarvinnut puuttua oikeudellisesti.

Onkin syytä olettaa, ettei suomalaisessa oikeudessa aikaisemmin käyty näin julkista dialogia taiteen rajoista. Salaman tuomiseminen jumalanpilkkarangaistukseen osoitti, että oikeudellisesti jopa fiktiivisiltä hahmoilta odotettiin edelleen tietynlaista käytöstä humalassa. Humalassa siis sai olla, kunhan ei pilkannut Jumalaa. Salaman oikeudenkäynnissä ei otettu kantaa niinkään teoksen sisältöön, eli olivatko roolihahmo Hiltusen sanat tosia tai edustivatko ne mahdollisesti sellaista dialogia, jota ihmisten suusta kuulisi, vaan Salaman lainvastaiseen kirjoitustyyliin, joka muodollisesti ylitti jumalanpilkan rajat.

Sananvapaus ei luonnollisesti toteutunut taiteilijoiden mielestä taiteessa täysin, koska roolihahmot eivät saaneet puhua vapaasti. Lainsäädännöstä johtuen taiteilijat sensuroivat tekstejensä jo ennakkoon, ettei niitä muutettaisi jälkikäteen; elokuvat ja kirjat olivat vahvasti alistettuja sensuurin päätösvalalle. Miksi sananvapaus oli niin kontrolloitua vielä 60-luvulla, eli kenen etuna oli pitää se sellaisena? Ehkä valtio pelkäsi, että perinteisten instituutioiden kaatuminen nostaisi ihmisten keskuudessa kapinahenkeä, ja tämän kapinan eturintamassa olisivat sanavapaat taiteilijat. Jumalanpilkkiaan liittyvät syytteet osoittavat, että Suomessa kunnioitettiin kristillistä moraalialueita vahvasti.

Hannu Salaman oikeudenkäynti pakotti suomalaiset miettimään, myös oikeudellisesti, mihin suuntaan taidetta oltiin viemässä. Vaikka oikeus tuomitsi Salaman lopulta jumalanpilkkasta rangaistukseen, presidentti Urho Kekkosen armahdus oli tapauksen todellinen käännekohta. Jo vuosikymmenen lopussa taiteilijat saivat rohkeuden ilmaista itseään vapaammin. Sananvapauden lisääntyminen mahdollisti taiteessa riskien ottamisen, ja kannusti uusia henkilöitä alalle. Taiteilijoiden ei tarvinnut pelätä, että he joutuisivat oikeudellisiin vaikeuksiin teostensa vuoksi. Tämä vaikutti esim. uusien työläiselokuvantekijöiden tyyliin kritisoida valtiota. Sananvapauden lisääntymisen johdosta suomalaiseen taiteeseen syntyi vähitellen romantisoitu kuva juomisesta, joka on kantanut nykypäivään asti.

Oikeudenkäynnissä käytiin taistelua juuri alkoholin kuvaamisesta rehellisesti myös taiteessa. Kyseinen oikeudenkäynti avasi yleisen keskustelun Suomessa taiteen sensuroinnista, jumalanpilkan lisäksi, mutta vasta alkoholilain tuoma lievämpi suhtautuminen juomiseen mahdollisti suomalaisen elokuvan lopullisen tyylinmuutoksen. Graduni kannalta Salaman oikeudenkäynti on tärkeä, koska muuten useimpia tutkimusaineiston elokuvista ei olisi tehty. Toisaalta oikeudenkäynti korostaa, että lopulta lainsäädännöllä voidaan kontrolloida taiteilijoiden teoksia enemmän kuin ehkä haluttaisiin myöntää, jos niin halutaan tehdä.

7.5 Uudet ryyppäjäisnäytelmät kertovat yleisen arvomaailman muuttumisesta alkoholilain mukana

Perkele! Kuvia Suomesta elokuvassa useimmat nuoret kokevat alkoholin positiivisessa valossa, sillä alkoholi on heille valinta eikä taakka. Nuorison mielissä juomisen hyödyt ylittävät niistä aiheutuneet haittavaikutukset, ja juuri tämä seikka vaikeuttaa heidän mielikuviensa muuttamista. Alkoholilain uudistuksella vuonna 1969 on merkittävä vaikutus nuorten juomiskäyttäytymiseen, kuten tutkielman luvut 5 ja 6 osoittavat. Ensinnäkin juominen muuttuu useimmilla nuorilla omaehtoiseksi vapaa-ajanvietoksi, ja raittiiden osuus jää vähäiseksi.

Toiseksi laki sallii juomisen yhä nuoremmalla iällä, koska ikärajoja lasketaan. Nuoret ovat aktiivisia osallistuja juomiskulttuurissa, eivätkä alkoholismien uhreja. Monesti juuri humalassa olemisen antaa uskoa ja rohkeutta tulevaan, kuten elokuvassa haastateltu Juhani Kairismaa toteaa. Muillakin elokuvan päähenkilöillä vaikuttaa olevan humalassa vahva usko siihen, että heidän unelmansa toteutuvat, vaikka heillä ei ole ammatillisia tai akateemisia erityistaitoja.

Perkeleessä kuvataan kasvavaa matkailua kotimaassa ja lisääntyvää muuttoa ulkomailla. Ne avaavat suomalaisille mahdollisuuden jättää huonot talousnäkyvät taakseen, sillä ulkomailla on parempia töitä tarjolla. Nuoret puhuvat ulkomaista paikkana, jossa unelmat toteutuvat. Toivo paremmasta tulevaisuudesta auttaa jaksamaan nykyolosuhteita. Nuorten mielestä ulkomailla on paremmin asiat kuin kotona Suomessa. Lisäksi elokuvassa kuvataan uuteen mahdollistuneeseen matkustuskulttuuriin liittyvää ilmiötä, jossa ryyppyreissut ja viinaralli suunnataan ulkomaille. Useimmille suomalaisille Tukholman-matka on ensimmäinen kosketus vieraaseen maailmaan, johon liittyy vahvasti hetkessä eläminen laivalla. Yhteiskunnassa siirrytään näin vähitellen asketismista hedonismiin. Tietyissä kulttuuripiireissä huumeiden vaikutuksen alaisena oleva ihminen on jopa kaikkein ”aidoimmillaan”. Toisen maailmansodan jälkeen alkanut alkoholinkulutuksen nousu ei johdu pelkästään elintason noususta ja vapaa-ajan lisääntymisestä, vaan nuorten ihmisten luomista arvoista alkoholia kohtaan.

Nuoret pyrkivät elämään ilman vanhemman sukupolven ennakkoluuloja ja rakenteita. He osoittavat, että aikaisempi moraalikäsitys on saatu kirkolta, lainsäädännössä tai aikaisemmalta sukupolvelta. Nämä yksilöt eivät ole katkeria vallitsevista olosuhteistaan, vaan enemmänkin pelkäävät, että tulevaisuudessa heiltä riistetään erilaisia mahdollisuuksia. He kysyvätkin, että onko moraalien määrittäminen lopulta erilaisten instituutioiden vai ihmisten oikeus? Joka tapauksessa elokuvassa koetaan alkoholilain uudistus askeleena oikeaan suuntaan.

Työmiehen päiväkirjassa kuvattujen anniskeluravintoloiden avautuminen kuitenkin mahdollistaa ”luokkien” kohtaamisen uusissa yhteisissä paikoissa. Todennäköisesti elokuvan päähenkilöt Ritva ja Juhani tapaavat ensi kertaa tällaisessa paikassa, koska ennen avioliittoaan he liikkuvat eri piireissä, eikä heillä ole yhteisiä kavereita. Alkoholi toimii siis eräänlaisena sosiaalisena voiteluaineena tässä luokkien yhdistämisessä. *Päiväkirjasta* toin myös esille yhteiskuntaluokkien valtasuhteita ja eroja alkoholinkäytön kautta luvuissa 6.1-6.2. Suomalaisille ryyppäjäisnäytelmille tyypilliseen tapaan alkoholi ja huumori kulkevat käsi kädessä elokuvan työläisyhteisössä. Kyseessä on keino purkaa herravihaa, joka tässä tapauksessa tarkoittaa duunarin ja auktoriteetin välistä valtasuhdetta ja vastakkainasettelua työpaikalla. Alkoholi antaa työläisille rohkeuden ilmaista mielipiteitään vapaammin, ja

säilyttää kunniansa ”luokkaeroista” huolimatta. *Päiväkirjan* pääpaino on alkoholikulttuurin positiivisten vaikutusten kuvaamisessa, mitkä vapauttavat suomalaista yhteiskuntaa. Lisäksi elokuvassa muistutetaan alkoholin roolista suomalaisessa arkielämässä joko sivistyksen merkinä tai rappiollisena toimintana olosuhteista riippuen, kuitenkin saarnaamatta sen vaaroista liikaa. Yrittikö nuoriso kuitenkin liberalisoida Suomea liian nopeasti, ja olivatko kaikki ihmiset halukkaita siihen?

Uusissa ryyppäjäisnäytelmissä alkoholiin liitetään seuraavia miellelyhtymiä:

nautinto, toiveiden ja haaveiden mahdollistaja, ryhmähengen rakentaja, miesten ja naisten juoma, luokkaerojen poistaja, julkinen, matkustuskulttuuriin kuuluva, uuden kansainvälisen identiteetin rakentaja.

8. Lopuksi

8.1 Alkoholi vapauden symboli vai ongelma suomalaisille?

Ihmisten juomiseen on pyritty vaikuttamaan sekä lainsäädännöllä että raittiusvalistuksella Suomessa viimeiset 150 vuotta, joten tutkimusaiheita löytyy tulevaisuudessakin. Kiinnostava seikka tätä työtä tehdessä oli huomata, että alkoholista ei puhuttu ns. huumausaineena alkoholilain hallituksen esityksessä tai elokuvissa, vaan omana erillisenä kategoriana. Tulevaisuuden tutkimus voisikin pohtia, miksi alkoholi on onnistunut välttämään, ainakin suomalaisessa lainsäädännössä, tämän kaltaisen stigman. On toki ymmärrettävää, että alkoholilla ei yksittäisinä annoksina ole vakavia seurauksia, mutta kokonaisvaikutusta tarkasteltaessa sen aiheuttamat vahingot ovat olleet Suomessa pahemmat kuin useimpien huumausaineiden.

Oikeushistoriassa on olennaisesti kysymys oikeudellisen muutoksen analyysistä ja oikeuselämän ilmiöiden erittelystä historian eri vaiheissa. (Oikeus)historioitsijan työtä helpottavat valmiit tilastot, varsinkin jos ne sijoittuvat pitkin tutkittua aikakautta, ja ovat vertailukelpoisia. Usein työ vaatii kuitenkin aktiivista otetta aineiston keräämiseen ja analysoimiseen. Yksittäisen lain tehtävänä on taas turvata oikeudenmukaisuuden toteutuminen yhteiskunnassa, jonka arvioimiseen sovelletaan hyötyjen ja haittojen vertailua sen säätämisympäristössä. Lopullisen lain kunnioitus riippuu pitkälti siitä, miten hyvin se vastaa ihmisten ja valtion välistä kompromissia kummankin osapuolen oikeudentajusta. Onnistuneessa tutkimuksessa näitä palasia tulee yhdistää oikeassa suhteessa.

Suomalaiset elokuvat eivät ole muuttuneet vuosikymmenten aikana merkittävästi. Alkoholi kuuntelee edelleen suomalaisten huolia, ja toimii juurettomuuden torjuna. Kurjuutta kuvataan monesti juuri sarkasmin kautta, sillä suomalaisten ilossa on aina surua ja kurjuudessa komiikkaa. Tämä oli usean ryypäjänsäntelmänkin yhteinen teema.

Peter von Bagh korostaa elokuvien tärkeyttä kansakuntamme epävirallisena historiana. Monet 60- ja 70-luvun suomalaisista elokuvista kertoivat ”uudesta” Suomesta, joka oli liberaalimpi ja valmiina kansainvälistymään. Toiset taas muistuttivat menneestä sotaveteraanien rakentamasta Suomesta, joka nojasi maatalouteen. Yksi asia näyttää kuitenkin yhdistävän näitä tutkimusaineistoni elokuvien erilaisia suomalaisia miehiä, ja se on sisu jatkaa eteenpäin tilanteesta huolimatta.